ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2026 m. spalio 23 d. Nr. 20 (1492) Kaina 2,20 Eur

Rudenys sukasi ratu ..... p. 2

Kaupiasi būsimo sezono lūkesčiai ir pažadai: premjeros visose Lietuvos teatrų scenose ..... p. 7

Filosofė atviroje santuokoje: Sofija Bilevičiūtė–Zubovienė ..... p. 12

Trumputės paskaitos

ANNE CARSON

Anne Carson (g. 1950) – angliškai rašanti kanadiečių poetė, eseistė, klasikinės filologijos specialistė ir dėstytoja, senovės graikų literatūros klasikos vertėja. Žanrų ribas peržengiančioje, poeziją, esė, literatūros kritiką, kitas prozos formas jungiančioje jos kūryboje postmodernistiškai išradingai, ekscentriškai, intelektualiai nagrinėjamos klasikinės temos. Nobelio literatūros premija šiemet ji įvertinta „už drąsią ir išradingą kūrybą, kuri, palaikydama žaismingą dialogą su klasikine tradicija, sukūrė naujas šiuolaikinės literatūros formas“. Lietuviškai yra išleistas bene garsiausias Anne Carson kūrinys – eiliuotas romanas „Raudonos autobiografija“ (1998; liet. 2021, vertė A. Bondarev).

„Trumputės paskaitos“ (*Short Talks*) (iš viso jų – 31) – tai antroji esė ir poezijos rinkinio „Paprastas vanduo“ (*Plainwater*, 1995) dalis.

Įvadas

Vieną ankstų rytą pasigesta žodžių. Iki tol žodžių nebuvo. Buvo faktai, buvo veidai. Gerame pasakojime, pasak Aristotelio, visa, kas vyksta, pastūmėta kažin ko kito. Laukuose lankstėsi trys senutės. „Kokia prasmė mus klausinėti?“ – sakė jos. Netrukus paaiškėjo, kad jos žino viską, kas žinotina apie apsnigtus laukus, melsvai žalius daigus ir augalą, vadinamą „įžūlybe“, kurį poetai painioja su našlaitėmis. Ėmiausi užrašinėti viską, kas buvo sakoma. Dėmuo po dėmens dėliojasi gamtos akimirka be pasakojimo nuobodžio. Tatai pabrėžiu. Darysiu viską, idant išvengčiau nuobodulio. Tai viso gyvenimo užduotis. Niekada neišmanysi pakankamai, niekad pakankamai nenusipluši, niekad nebus pakankamai keistų bendračių ir dalyvių, niekad vyksmo nesutrikdysi pakankamai šiurkščiai, pakankamai sparčiai neišeisi iš proto.

Apie *Homo sapiens*

Nedidelėmis įrantomis įnagių kotuose kromanjoniečiai žymėdavosi Mėnulio fazes – dirbdami apie jį galvodavo. Žvėrys. Akiplotis. Veidas vandens įduoboje. Kiekvienoje savo pasakojamoje istorijoje prieinu tašką, kai nebeįžiūriu toliau. Neapkenčiu šito taško. Štai kodėl pasakotojus vadina akliais – pašiepiamai.

Apie chromoliuminizmą

Saulės šviesa sulėtina europiečius. Pažvelkite į tuos pakerėtuosius Seurat paveiksluose. Pažvelkite į tą užsisėdėjusį mesjė. Kurgi plauko „užsimąstęs“ europietis? Seurat – tas patyręs akintojas – nutapė tą vietą. Ji slypi anapus dėmesio, atstu per ilgą ir tingų yrimąsi valtimi. Veikiau sekmadienio nei šeštadienio popietė tenai. Seurat tai aiškiai parodė, pasitelkęs ypatingąjį metodą. „Ma méthode“, – irzlokai įvardijo, mūsų užklaustas. Jis užklupo mus skuodžiančius žaliais atšiauriais šešėliais nelyg svetimautojus. Upė vėrė ir čiaupė akmenines savo lūpas. Upė spaudė Seurat prie savo lūpų.

Apie Gertrude Stein apie 21:30

Kaip keista. Diena baigėsi. O aš nė nepagalvojau!

Apie nesėkmes muzikoje

Prokofjevas susirgo ir negalėjo dalyvauti savo Pirmosios fortepijono sonatos, skambinamos kito muzikanto, koncerte. Jis klausėsi jos telefonu.

Apie Ovidijų

Šiokią naktį, tik vėsią, regiu jį, mėnesiui košiant tamsias gatves. Jis suvalgo naktipiečius ir pareina į savo kambarį. Ant grindų – radijas; žaliai švytintis ciferblatas tyliai blerbia. Jis sėdasi prie stalo; laiškus tremtiniai rašo gausiai. Dabar štai Ovidijus verkia. Kas vakarą maždaug tokiu metu jis tarsi rūbu apsigaubia liūdesiu ir rašo toliau. Laisvu laiku mokosi sau vietinės (getų) kalbos, kad ja sukurtų epą, kurio niekas niekada neskaitys.

Apie Parmenidą

Didžiuojamės būdami civilizuoti. O jeigu daiktų pavadinimai būtų visiškai kitokie? Tarkim, Italijos. Turiu draugą italą vardu Andreasas. Jis gyveno Argentinoje, taip pat Anglijoje, kurį laiką – ir Kosta Rikoje. Kad ir kur gyventų, jis kviečiasi žmones vakarienės. Ruošos daug. Makaronai su artišokais. Persikai. Nuoširdi jo šypsena niekada neišblėsta. Bet jeigu paaiškėtų, kad tikrasis Italijos pavadinimas yra *Brzoy*? Ar Andreasas ir toliau keliautų po pasaulį tarsi klajojantis mėnulis su savo pasiskolintąja šviesa? Baiminuos, kad nesupratome nei to, ką jis sakė, nei jo sumetimų. O jeigu kaskart tardamas „miestai“ omenyje jis turėdavo, tarkim, iliuziją?

Augustas Bidlauskas. Ragas. 2016

Apie defloraciją

Gyvenimo veiksmų nėra daug. Įeiti, išeiti, slapstytis, pereiti Atodūsių tiltą. Ir kai plėšei man garbę, supratau, kad tai – veiksmas. Tai nutiko Venecijoje; dėl to ištinsta balso stygos. Griausdama blaškiausi po Veneciją, patiltėmis ir tiltais, bet tu buvai dingęs. Vėliau tą pačią dieną paskambinau tavo broliui. „Kas tavo balsui?“ – klausė jis.

Apie svarbius ir nereikšmingus dalykus

Svarbūs dalykai yra vėjas, blogis, geras kovos žirgas, prielinksniai, neišsenkanti meilė, būdas, kuriuo žmonės renka sau karalių. Prie nereikšmingų dalykų priskiriama bjaurastis, filosofijos mokyklų pavadinimai, ūpas ir jo neturėjimas, tikslus laikas. Apskritai svarbių dalykų daugiau negu nereikšmingų, nors pastaruųjų esama daugiau, nei čia užrašiau, tiktai jų vardijimas liūdina. Kai vaizduojuosi tave, tatai skaitantį, nenoriu, kad taptum belaisviu, nuo savo paties gyvenimo atskirtu stiklu dengtu vielos tinklu, lyg kokia Elektra.

Apie perspektyvos dėsnius

Nevykęs triukas. Klaida. Suktybė. Tokie yra Braque'o vaizdai. Kodėl? Braque'as atmetė perspektyvą. Kodėl? Braque'ui atrodė, kad dailininkas, visą gyvenimą piešiantis profilius, galiausiai patiki, jog žmogus turi tik vieną akį. Braque'as troško visiškai užvaldyti objektus. Maždaug taip teigė skelbtuose interviu. Matydamas, kaip žvilgančios peizažo plokštumos toldamos slysta iš gniaužtų, pajusdavo netektį, todėl sudaužydavo jas. „Nature morte“, – sakydavo Braque'as.

Apie „Le Bonheur d'être bien aimée“*

Diena iš dienos galvoju apie tave, vos prabudusi. Kažkas ore suvėrė paukščių klyksmus lyg brangakmenius.

Apie atitaisymą

Kafka mėgdavo paskubinti savo laikrodį pusantros valandos. Felicė vis atsukdavo teisingą laiką. Nepaisant to, penkerius metus jiedu tik tik nesusituokė. Jis susidarė sąrašą argumentų „už“ ir „prieš“ santuoką, tarp kurių – nepajėgimas atlaikyti savo paties gyvenimo naštos („už“) ir vaizdas naktinių marškinių, išdryktų ant jo tėvų lovos pusę vienuoliktos vakaro („prieš“). Išgelbėjo jį vidinis kraujavimas. Kai sanatorijoje gydytojai jam užginė kalbėti, visas grindis nuklojo stikliniais sakiniais. Felicėje likę per daug nuogumo, skelbia vienas iš jų.

Apie miego akmenis

Paskutiniuosius trisdešimt gyvenimo metų Camille Claudel praleido psichiatrijos ligoninėje, svarstydama, kodėl, rašydama laiškus broliui poetui, pasirašiusiam hospitalizavimo dokumentus. „Atvažiuok manęs aplankyti, – rašė ji. – Nepamiršk, kad gyvenu čia su pamišėlėm; dienos prailgsta.“ Ji nei rūkė, nei eidavo pasivaikščioti. Atsisakė kurti skulptūras. Nors jai duodavo „miego akmenų“ – marmuro, granito ir porfyro, – ji juos suskaldydavo, o paskui surinkusi nuolaužas naktį užkasdavo už sienų. Naktį jos plaštakos imdavo augti, didėjo ir didėjo tol, kol nuotraukose ėmė panėšėti į dvi svetimas kūno dalis, užkrautas jai ant kelių.

Apie vaikščiojimą atbulomis

Mama mums drausdavo eiti atbulomis. „Taip vaikšto mirusieji“, – sakydavo ji. Iš kur ji tai ištraukė? Gal iš kokio prasto vertimo. Šiaip ar taip, mirusieji vaikšto ne atbulom, o eina mums iš paskos. Jie neturi plaučių ir negali šūktelti, bet labai norėtų, kad mes atsisuktume. Daugelis jų – meilės aukos.

Apie „Moną Lizą“

Kiekvieną dieną jis įliedavo į ją savo klausimą – taip, kaip iš vieno indo į kitą indą pilamas vanduo, – bet klausimas vis išsiliedavo. Tik nesakykite, kad jis tapė savo motiną, geismą ir pan. Esti akimirka, kai vandens nėra nė viename iš indų – kokio troškulio būta! Jis manėsi liautis, kai drobė visiškai ištuštės. Bet moterys stiprios. Ji pažinojo indus, pažinojo vandenį, pažinojo mirtiną troškulį.

Apie neperšlapimą

Franzas Kafka buvo žydas. Jis turėjo seserį Ottlą, žydę. Ottla ištekėjo už teisininko Josefo Davido, ne žydo. Kai 1942 m. Bohemijoje ir Moravijoje buvo įvesti Niurnbergo įstatymai, santūrioji Ottla pasiūlė Josefui Davidui išsiskirti. Iš pradžių jis nesutiko. Ji kalbėjo apie miego padėtis, turtą, dvi jųdviejų dukteris ir racionalų požiūrį. Ji neužsiminė, – nes dar nežinojo šio žodžio, – apie Aušvicą, kuriame ji žus 1943 m. spalį. Sutvarkiusi butą, ji susikrovė kuprinę, o Josefas Davidas kruopščiai jai nušveitė batus. Ištepė taukais. „Dabar jie neperšlampami“, – pasakė jis.

Nukelta į p. 4 ►

* Prancūzų siurrealisto Félixo Labisse'o paveikslas „Laimė būti mylimai“ (1943). (*Visos pastabos – vertėjo.*)

Rudenys sukasi ratu

„Rudenys sukasi ratu“ – tai pirmoji Virginijos Kulvinskaitės eilėraščio tokiu pat pavadinimu eilutė. Ir šis ruduo toks pats kaip ir visi kiti, apsisukęs ratu tarsi sename skaidrių projektoriuje ir stojęs po ilgos kaip šimtmečiai vasaros banalybės. Drungnėjančios saulės apšviestame ekrane – įvairiaspalvis lapų barokas, įrėmintas kardinoliško vijoklių raudonio, pranašaujančio netrukus nusileisiančią užsklandą.

Trumpėjant dienoms, vis sparčiau sukasi kultūros renginių karuselė. Neseniai kaip ištaigingas ekspresas pradundėjo meno mugė „ArtVilnius“, kaip ir kasmet prabangiose lėkštėse paserviravusi (nors už šį dabar visur brukamą veiksmažodį, pavartotą ne maisto kontekste, siūlyčiau lupti liežuvius, šiuo atveju jis tinka) įvairių šalių menininkų kūrinių mišrainę, sąmoningą ir nesąmoningą kičą, kur ne kur visoje toje kakofonijoje prasišviečiančius meno grynuolius.

Todėl kitą dieną spontaniškai nusprendžiau vykti į Antazavės dvarą, kur užmačiau eksponuojantis tapytoją Audronę Petrašiūnaitę. Turbūt nieko nėra liūdniau už iščiustytus ir prabangiai suremontuotus provincijos dvarus, kuriuose nelikę nė kruopelės autentikos, o sales mėginama paversti meno ekspozicijomis, į regos lauką nuolat įsiterpiant blaškančioms interjero detalėms ir baldams. Audronės Petrašiūnaitės tapybą, iškabintą koridoriuje, apžiūrinėjau, iš paskutiniųjų stengdamasi negirdėti kažkieno neišmanėliškai įjungto muzikinio fono. Ilgiausiai prastovėjau prie vieno paveikslo – „Apie prieraišumą“ (2023), iš jo, tarsi skersvėjis pro durų apačią, košė vos juntama nejauka: per ryškiai raudonus atspalvius, rožių, susaisčiusių dvi moteris, dyglių smaigus. Rožių ir lelijų motyvų buvo kaip niekada daug – peraugusių žmones, besivejančių natiurmortuose, besisūpuojančių ant vandens; galbūt bylojančių apie tikėjimą, o gal visa ko pradžią ir pabaigą.

Antazavės dvaro trečiame aukšte netikėtai aptikau Eglės Ulčickaitės tapybos parodos „Pretekstas“ vieną iš dalių (kita dalis eksponuojama Vilniuje, Lietuvos dailininkų sąjungos galerijoje). Eglės tapyboje – irgi gyvybė ir nyksmas, iki menkiausių detalių atvaizduoti daiktai ir interjero detalės, potėpis skaidrus, lengvas – lyg kvėptelėjimas. Paukščio narvas, kuris man pasirodė panašus į mano seną šiltnamį, priaugęs barkšančių stiebų, sename vazone – grožiu keri miręs augalas; o kas sakė, kad tik gyvi augalai yra gražūs? Žiūrėjau į milžiniškos spungės sparnų piešinį, tokį panašų į akis, kuriomis, esu tikra, mus stebi kažkas iš anapus. Skaidrų kriauklės raštą galima skaityti kaip runas, mėginant įminti gamtos užkoduotus pikselius. LDS galerijoje eksponuojami daiktai iš dailininkės studijos (kiro iškamša, iš medžio drožtas teptukų stovas, puodelis, skilęs mėnulio modelis) – tarsi iš paveikslo išrautos gyvos projekcijos. Pagal dailininkės sumanymą, apkeičiant vietomis motyvą su paveikslo dingstimi, jame esantys objektai paradoksaliai tampa tikroviškesni už realybėje esančius.

Dieną prieš uždarymą spėjau aplankyti Aurelijos Maknytės parodą „Kanalai“ Nacionalinėje dailės galerijoje. Ir čia pat pasigailėjau nespėjusi į pačios menininkės vedamą ekskursiją, vykusią prieš kelias dienas. Blaškydamasi salėje, suvokiau, kad Maknytė be jos pačios paaiškinimų man savaip neperkandama. Daugmaž susigaudžiusi daikteliavimo ekspozicijose, instaliacijose, nuotraukose ir videoreportažuose, jaučiausi taip ir neradusi pagrindinio rakto ir pasilikusi kažkur šiapus savojo suvokimo ribos. Pameditavusi prie senas degintas skaidres sukančio projektoriaus, išėjau su jo klaksėjimu ausyse. „Bet jausmas buvo labai geras, maknytiškas“, – užsirašiau pastabose.

„Gaidos“ festivalyje, „Grandbrothers“ (Vokietija) koncerte, pirmą kartą pamačiau šokančius žmones Filharmonijoje. Kai, įsiūbuota ritmo, nusileidau iš balkono, nes paskutines koncerto minutes norėjau praleisti parteryje, salės darbuotojos manęs nenorėjo įleisti. Ten žmonės šoka, – pasakiau, pati beveik netikėdama. O ar taip galima? – paklausė viena jų.

– EGLĖ FRANK –

ALVYDAS JEGELEVIČIUS

Keistas dalykas

Sauliui Jeg.

Septynios kuosos po mano langu
ant ievos rankų supas
septyni debesys ūkanom dengia
spalvotą kiemo rūbą

Žaidžia šešėliai iš seno kino
kadrai dar neregėti
kas juos sukūrė ir užrakino
rūko nelaisvėje – skėtis
praduria rūką ir seną kiną
puola spalvom kerėti

Keistas dalykas ir be akinių
išlenda saulės diskas
debesys, rūkas, kuosos septynios
viskas pradingsta

Vilnius, Fabai, 2026 10 17–18

Kotrynos Navickaitės piešinys

Memorabilia

Bažnyčioje rimtu veidu

Ta nuotrauka, aišku, kalba ir pati, be jokių papildomų komentarų. O kad neišeina patylėti, tai dėl to, kad ji prakalbina žiūrovą. Nieko naujo ir ypatingo toks dialogas. Viena mūsų parapijos moteris žiūrėjo žiūrėjo ir sako: „Mano svajonių Bažnyčia.“ Nežinau, kas buvo jos galvoj, bet galėčiau tik pritarti. Juo labiau kad ko nors panašaus savo gyvenime nesu matęs. Taigi iš tiesų nerealu.

Nuotrauka be jokio užrašo, nei kur, nei kada viskas vyksta, nežinia. Tai tik patvirtintų to reginio nežemišką kilmę. Be abejo, kolekcininkui smalsu. Gal kas nors atpažins veiksmo vietą? Properšą tarp dviejų pastatų, plačią vartų angą? Čia bažnyčios šventorius, miesto mūrai, tokių Lietuvoje ne taip jau daug. Jeigu karas ar tarybų valdžia nesugriovė, kažkur tebestovi. (Siųsčiau ten piligrimus, būtų dvasinės naudos daugiau nei iš visų kryžių alėjų už valdiškus pinigus.) Iš žmonių, pavaizduotų nuotraukoje, vargu ar kas nors dar gyvas. Net pačiam mažiausiam dabar jau būtų netoli šimto. Mėginau skaičiuoti už stalo susodintus vaikus, bet greitai lioviausi. Žiūrėk, ir išlenda nauja galva, paskui dar viena, o antai ten kyšo pakaušis ar ausis, ar tik akys. Visai kaip su Bernardinų bažnyčios angelais. Žodžiu, be skaičiaus. Vėl lyg nuoroda į tai, kas anapus.

Kodėl čia ta vaikų govėda, ką ji veikia, nesunku nustatyti. Ir puošnūs šventiniai vaikų drabužėliai, ir prie kiekvienos lėkštės padėta žvakė yra Pirmosios Komunijos ženklas. Puota iškelta jos garbei. Kaip anksčiau sakydavo, priėmus į savo širdį dieviškąjį draugą Kristų. Kiekvienai parapijai tai buvo didžiausia šventė. Vaikų gausa nestebina. Vis dėlto miestas, ne koks bažnytkaimis. Berniukų, atrodo, daugiau nei mergaičių. Keista, nes moterys ir tuomet, ir šiandien dominuoja pamaldose. Vaikams už nugarų sustoję tie, kurie šią šventę organizavo: plikagalvis kunigų seminarijos klierikas, bažnyčios tarnai baltomis kamžomis, būrys tetulių – dievobaimingų katekizmo mokytojų, viena kita skrybėlėta poniutė, galbūt pokylio mecenatės. Vaikų šeimos narių kažkodėl nematyti, gal jie nustumti tolyn, į tarpuvartę. Nėra ir klebono, kitų kunigų, per tokius renginius paprastai mėgstančių įsitaisyti centre.

Milžiniškas stalas ne tik sniego baltumo, bet ir kruopščiai serviruotas. Visiems vaikams vienodi puodukai, greičiausiai su pienu, kiekvienam padėta po bandelę ar net po dvi. Kažkas turėjo primelžti, prikepti, sudėlioti. Nuo

pat pirmųjų mišių, Eucharistijos šventimo, ankstyvojoje Bažnyčioje laikytasi tos dviejų stalų jungties: Komunijos stalas veda prie kasdienės duonos stalo ir atvirkščiai. Jie vienas kitą papildo. Čia visa tai atlikta tobuliausiu būdu, nors turbūt nei anas klierikas, nei tetulės ar gerosios ponios specialiai nesiekė ko nors kopijuoti. Jiems tiesiog taip išėjo, pasidarė. Jei nori, dar kartą su nuoroda į tai, kas gyvenime įvyksta šiaip sau, be mūsų planų ir projektų.

Galėtum pridurti, jog šis stalas puikiai iliustruotų biblinį pranašo Izaijo tekstą apie laikų pabaigos pokylį, kurį Viešpats ant aukšto kalno žada surengti visoms tautoms. Su skaniausiais valgiais ir brangiausiais vynais. Neseniai ta Šventojo Rašto ištrauka buvo skaitoma sekmadienio liturgijoje. Abiejų pokylių meniu, tiesa, smarkiai skiriasi, tad tebūnie nuotraukoje tik generalinė repeticija.

Na, o toliau, atsidusus, prašosi palyginimas ir sąrašas dalykų, reiškinių, kurių mūsų Bažnyčioje, kitaip negu šiame paveiksle, deja, jau nebeužtiksi. Kuriuos ji prarado, prakišo, pražiopsojo, pražaidė ir t. t. Kartais iš bėdos, iš reikalo, gal ir pagrįstai, bet dažniau – iš pasipūtimo, kvailumo ir tinginystės. Iš troškimo spindėti pasaulio scenoje, naudotis neužtarnautu autoritetu, vaidinti neklystančius mokytojus. Pagaliau sočiai ir smagiai gyventi.

Nieko originalaus ir dar negirdėto nepridursi. Apie Bažnyčios kiaulystes ir nemeilę žmonėms dabar – argumentuotai, su įrodymais – prišnekėta į valias. Neišskiriant nė dygaus volteriškojo „Écrasez l’infâme!“ Gintis nuo kritikos Bažnyčia taip pat seniai išmokusi, ir tų ginklų ji neatsisakys. Juo labiau kad šen bei ten imi ir pamatai, patiri ar prisimeni jos nesuvaidintą grožį ir šventumą. Tai veikia. O suprasdamas, dėl ko ji pagrįstai puolama, patsai turi muštis į krūtinę. Dvasininkai, žinoma, pirmiausia, bet nuopuolio procese (ne vienų ir ne keliolikos metų) juk yra ir kiti dalyviai. Lygiai koks nors Bažnyčios apsivalymo ir atsinaujinimo procesas būna visos Dievo tautos darbas.

Anądien išgirdau, kad viena mergina, kurią kitados krikštijau, šį rudenį po visų procedūrų atliko apostazę, t. y. atsisakė krikšto. Kitas pažįstamas vyras, ne mūsų parapijietis, iš krikšto knygų išsibraukė jau solidaus amžiaus. Kiek tokių žmonių per visą Lietuvą, garsiai neskelbiama. Ne be pagrindo jautiesi kažin ko nepadaręs, nepasakęs, nepamatęs arba priešingai – padaręs ir pasakęs tai, kas nėra iš meilės, iš rūpinimosi sielų išganymu, dėl kurio kunigas turi šokti vidury nakties ir lėkti ten, kur sielai pavojus.

Kas dar ramina ir duoda vilties, yra ne projektai pagerinti instituciją, ne tyrimai ar skaidrumo šūkis. Antai Bernardinuose šį rudenį vėl kone trys šimtai vaikų pradėjo Pirmosios Komunijos pamokas. Jų keliomis dešimtimis mažiau negu pernai – gal dėl susvyravusio pasitikėjimo, gal dėl išraustų aplink bažnyčią ir neišvažiuojamų gatvių. Tėvai dabar reiklūs. Bet iš naujo galvoju apie baltą begalinį stalą, įspraustą tarp dviejų mūrų tarsi Vilnelė tarp savo krantų. Apie mažytį duonos paplotėlį, tokį beveik be skonio, tarsi popierinį, kuris turi būti Dievas, tavo gelbėtojas, ištikimasis sielos draugas, nors viso to nei pajusi, nei pamatysi. Ir jeigu tyla ir tuštuma neišgąsdins, neatstums nuo jo, kas žino, kuo pavirs tas pirmasis susitikimas.

Iš sužiurusių į fotografą vaikų veidų atrodo, kad dalykas yra rimtas.

-js-

Laikas be Jane Goodall ir Birutės Galdikas

Kai kurių asmenybių net mirtis nesugeba kuriam laikui patraukti iš viešojo gyvenimo. Jane Goodall ir Birutė Galdikas – vienos tokių asmenybių. Dar neblėsta internetiniame sraute jų nesenos viešos paskaitos, įrašai, sentencijos, filmai ir straipsniai apie jas. Ilgus dešimtmečius, jei ne šimtmečius jų išmintis bus prisimenama ir išliks aktuali, o mokslinių tyrimų rezultatai – cituojami.

Abi mokslininkės dėl milžiniško indėlio į primatologijos mokslą taip pat žinomos kaip vienos iš „trimačių“ (*The Trimates*, primatologių trijulės). Būtent taip šias dvi mokslininkes ir Dian Fossey pavadino antropologas ir jų tyrimų rėmėjas Louisas Leakey, taip pavadintas ir šiemet „Sengirės kino“ rodytas dokumentinis filmas. Prof. Leakey manė, kad kai kuriuos žmogaus evoliucijos aspektus perprasti galime tik tyrinėdami tris žmogui giminingiausias žmogbeždžionių rūšis. Žiūrint iš mokslinės perspektyvos, šios „trimatės“ padarė reikšmingų atradimų primatų etologijoje, pakeitė įsivaizdavimą, kas yra primatas, tad ir – kas yra žmogus. Šių trijų mokslininkių atradimai daugiausia reikšmės įgauna vertinant juos kartu. Kiekviena jų ėmėsi visai kitokios metodologijos, nei iki tol buvo įprasta, – ilgų ir kantrių stebėjimų gyvojoje gamtoje, gyvūnų natūraliose buveinėse, o ne epizodiškų su nelaisvėje laikomais gyvūnais. Tuo metu buvo neįprasta moterims imtis pavojingų tyrimų laukinėje gamtoje (Jane Goodall darbavosi Tanzanijoje, Birutė Galdikas – Indonezijoje, Dian Fossey – Ruandoje). Apie vyrų mokslininkų nenorą moteris koleges laikyti lygiavertėmis yra užsiminusi Jane – ypač kai atradimai neatitikę iki tol įsigalėjusių paradigmų. Vieni tokių – kad ne tik žmogus, bet ir šimpanzės geba pasigaminti įrankių, nors ir skirtingo sudėtingumo, kad kiekviena žmogbeždžionė turi asmenybę ir charakterį.

Šių mokslininkių atradimai paneigia tiek romantinę Jeano-Jacques'o Rousseau „tauraus laukinio“ idėją, tiek arogantišką nuostatą, kad vienintelis žmogus apdovanotas sąmoningumu, savitu charakteriu ir asmenybe. Ši Vakarų pasaulyje įsigalėjusi nuostata ilgus šimtmečius buvo „išstūmusi“ žmogų iš ekosistemos ir leidusi beribį viešpatavimą visų kitų ekosistemos dalyvių sąskaita. Tiesa, dar XIX a. Charlesas Darwinas rašė, kad žmonių emocijos ir elgesys turi bendrą evoliucinę kilmę su gyvūnų, turinčių į mūsų panašios sandaros smegenis. Pastaruosius kelis dešimtmečius vykdyti gyvūnų elgsenos ir neuromokslų tyrimai sukaupė vis daugiau įrodymų, kad žinduoliai geba justi į žmogaus panašias emocijas. Įdomu tai, kad agresijos priepuoliais garsėja žmogui giminingiausios šimpanzės, ypač patinai; dokumentuota nemažai atvejų, kai šimpanzės būriais užpuldinėja kitų šimpanzių genčių teritorijas. Dėl nepakankamo supratimo apie šį gyvūną nukenčia tiek patys gyvūnai, tiek žmonės – pastaraisiais metais netrūksta pranešimų apie mirtinus kaip naminiai augintiniai laikomų šimpanzių užpuolimus, tiesa, (dar) ne Lietuvoje. Nors didžiąją dalį gyvenimo praleido tyrinėdama šimpanzes, Jane Goodall viename interviu pripažino, kad šimpanzė nėra jos mėgstamiausias gyvūnas – būtent dėl per didelio panašumo į žmogų, priminimo apie žmogaus blogąsias savybes (o gal ir dėl nemalonios užuominos, kad žmogus per daug nenutolęs nuo šios pusseserės).

Per metus pasaulis neteko dviejų „trimačių“: 2025 m. spalio 1 d. užgeso Jane, 2026 m. kovo 24 d. – Birutės gyvybė. Visos trys paliko pasauliui ištisą lobyną – knygų, filmuotos medžiagos ir visiškai kitokį suvokimą apie artimiausius mūsų giminaičius – primatus šimpanzę, orangutaną ir kalnų gorilą. Lobyną, kurį ištyrinėję geriau suvoktume ne tik biologinės įvairovės reikšmingumą kiekvienam iš mūsų, bet ir akivaizdų ryšį tarp žmonijos ir šių primatų, permąstytume santykį su savo mažaisiais giminaičiais – ir ne tik primatais, bet ir visa gyvūnija, ypač ta, kuri jaučia ir yra protingesnė ir panašesnė į mus, nei mes linkę manyti.

Aiški pilietinė pozicija

Kadangi tyrė gyvūnus, kurių išlikimas priklauso nuo gamtos būklės, visoms trims teko laikytis aiškios pilietinės pozicijos, imtis aktyvios šviečiamosios veiklos. Jos ne tik pakeitė primatologiją, bet ir reikšmingai prisidėjo prie globalių gyvūnų gerovės bei aplinkosaugos judėjimų, jų mokslinio pagrindimo. Birutė Galdikas už savo poziciją pasisakant prieš gyvūnų išnaudojimą buvo apdovanota Eddie Bauerio Žemės didvyrės premija ir PETA humanitarine premija. Jos dėka Tandžungputingas Indonezijoje XX a. devintajame dešimtmetyje tapo nacionaliniu parku. Dian Fossey akademinė veikla ir bekompromisė kova prieš brakonierius jai kainavo gyvybę.

Jane Goodall buvo apdovanota daugybe garbės daktaro regalijų ir keliais valstybiniais apdovanojimais, paskutinį savo gyvenimo dešimtmetį itin daug energijos skyrė mokslo ir atsakingo požiūrio į gamtą populiarinimui; iškart po mirties ji buvo gretinama su kita gyvosios gamtos

Trijų medelių, simbolizuojančių sentenciją apie aplinkosauginius iššūkius „Kartu mes galime, kartu mes padarysime, kartu mes privalome“, sodinimas Tokijuje. 2025 m. birželio 14 d. Iš autoriaus archyvo

mokslo populiarinimo legenda tautiečiu Davidu Attenborough. 2021 m. buvo pagerbta Templetono premija, įsteigta už „siekimą išsiaiškinti giliausius visatos klausimus bei žmonijos vietą ir paskirtį joje“, 2022 m. – Stepheno Hawkingo medaliu už mokslo populiarinimą. Iškalbingas faktas, kad vienas paskutinių Jane skirtų apdovanojimų – Prezidento laisvės medalis, kuriuo buvęs JAV prezidentas Joe Bidenas mokslininkę spėjo apdovanoti paskutinį savo kadencijos mėnesį. 1977 m. įsteigtas Jane Goodall institutas JAV siekia gerinti primatų priežiūrą ir visuomenės supratimą apie juos, saugoti jų buveines bendradarbiaujant su vietos bendruomenėmis, į primatų saugojimo darbą įtraukiant jaunąją kartą. Beje, JAV paskaitų turo metu ir užgeso mokslininkės gyvybė.

Jane daug dėmesio skyrė jaunimo įgalinimui, ne kartą yra pabrėžusi, kad tiki jaunais žmonėmis, taip tiesdama tvirtą tiltą tarp kartų. Po jos mirties ir toliau veikia tarptautinė programa „Roots and Shoots“, įtraukianti jaunus žmones, daugiausia mokyklinio amžiaus vaikus, į dažniausiai nedidelius su aplinkosauga, gyvūnų gerove susijusius ir vietines bendruomenes buriančius projektus.

Jane Goodall receptas nuo cinizmo ir nevilties

Žmonijos poveikis aplinkai ir viso to atoveiksmis darosi vis akivaizdesni. Daugmaž suvokus žalos ekosistemoms ir biologinei įvairovei mastus, svyra rankos. Būtent kalbantis apie ekologiją ir emocijas pravartu išgirsti Jane argumentus prieš neviltį ar cinizmą. 2021 m. išleistoje ir 2022 m. į lietuvių kalbą išverstoje „Vilties knygoje: išlikimo sunkiais laikais vadove“, rašytoje nežinios kupinais COVID-19 pandemijos metais, Jane Goodall nurodo keturias priežastis išlikti viltingiems dėl ateities. Tai – jaunų žmonių energija ir pasišventimas, žmogaus protingumas ir kūrybingumas, gerokai išskiriantis žmogų iš kitų gyvūnų, gamtos gebėjimas atsistatyti ir nepalaužiama žmogaus dvasia grėsmės akivaizdoje.

Nors ir Jane Goodall neišvengiamai teko kalbėti apie milžiniško masto globalines ekologines problemas, iš kitų mokslo populiarintojų ji išsiskyrė viltingu tonu ir tikėjimu, kad teigiamą pokytį galime padaryti kiekvienas mūsų: „Kiekvienas turi savo vaidmenį. Kiekvieno gyvenimas yra svarbus. Kiekvienas daro įtaką pasauliui ir gali pasirinkti, kokią.“ Tad viltingumą ir pasipriešinimą beviltiškumo jausmui turi lydėti atsakingumas už savo veiksmus.

Pasisekė, kad kadaise teko garbė dalyvauti ir Birutės Galdikas paskaitoje Kaune, ir Jane Goodall viešoje paskaitoje 2025 m. birželį, likus vos keliems mėnesiams iki mokslininkės iškeliavimo amžinybėn. Jane viešėjo Tokijo švietimo institucijose ir pritraukė gausybę auditorijos. Formatas buvo šiek tiek pakeistas Jane mažumėlę sunegalavus – ji buvo peršalusi, bet susitikimo neatšaukė: renginys vyko kaip pokalbis tarp moderatorės ir garbios viešnios, po jo buvo pasodinti trys medeliai Tarptautinio krikščioniško universiteto miestelyje. Birutė Galdikas daug kartų lankėsi Lietuvoje, skaitė paskaitas Vytauto Didžiojo universitete (VDU), priėmė jaunuosius tyrėjus atlikti praktiką Borneo saloje. 2010 m. ji tapo VDU garbės daktare, tais pačiais metais apdovanota ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiumi, VDU Botanikos sode pasodinta jos vardu pavadinta ąžuolų giraitė.

Tiek Jane, tiek Birutę pirmaisiais gyvenimo metais persekiojo karo šešėliai. Birutė gimė 1946 m. karo pabėgėlių (dipukų) stovykloje ir iš tėvų daug girdėjo apie jų prievartinį persikėlimą bėgant nuo sovietų represijų ir neįsitvirtinimą svečioje žemėje. Ko gero, ši nesaugaus pasaulio pajauta vėliau padėjo Birutei geriau atjausti dėl miškų kirtimo namų netenkančius orangutanus. 1934 m. gimusi Jane regėjo Antrojo pasaulinio karo baisumus, nors karo metais gyveno ne Londone, o mažiau bombarduojamame Bornmute. Susitikime Japonijoje yra sakiusi, kad šiuo metu beveik Europos viduryje vykstantis karas dėl akivaizdžių paralelių atgaivino prisiminimus. Ne mažiau už išgyventą grėsmingą situaciją, kurioje buvo jos šalis karo metais, ją sukrėtė iš karto po karo laikraščiuose išspausdintos nuotraukos iš nacių koncentracijos ir mirties lagerių, žinia apie karo metais vykdytą Holokaustą – to negalėjo pamiršti visą gyvenimą. Galbūt pergyventi šiurpūs karo metai padėjo jai įsisąmoninti žmogaus dvilypumą – polinkį žvėriškiems žiaurumams susidarius atitinkamoms aplinkybėms, tačiau kartu – ir viltingumą, juk žlugus Trečiajam reichui liovėsi ir Anglijai pavojingi bei tamsūs laikai? Svarstau, kad asmeninis karo pajautimas, suvokimas, jog karo metais buvo ir labiau už jos tautiečius kenčiančių, dar jaunystėje Jane suformavo tautybės, galop ir rūšies kategoriją pranokstantį empatijos jausmą ir troškimą pažinti.

Į susitikimą Jane buvo atsinešusi kelis pliušinius žaisliukus. Iš šono atrodė vaikiškai, tačiau tokiu subtiliu būdu Jane gynė tuos, kurie patys neturi balso. Pliušiniai žaisliukai simbolizavo jaučiančius, bet mūsų poreikiams labiausiai išnaudojamus gyvūnus – paršelius ir karves, kurių dauguma yra įkalinti industrinėse fermose pasibaisėtinomis sąlygomis. Per švelniąją galią, labai subtiliai ji prieidavo prie gyvūnų teisių klausimo, oponavimo rūšizmui. Nuoseklus nuosaikumas greta erudicijos – savybės, pelniusios žmonių pagarbą ir susižavėjimą šia mokslininke.

Nors Jane Goodall lietuvių auditorijai yra palyginti mažiau pažįstama, o dalinę įtaką susidomėjimui Birute Galdikas kaip asmenybe daro tai, kad ji – lietuvių kilmės mokslininkė, kas paneigs, kad dažnam lietuviui skauda dėl niokojamos gamtos – jei ne nuo Antano Baranausko „Anykščių šilelio“ laikų, tai bent nuo praeito šimtmečio priešpaskutinio dešimtmečio, kai šylant politiniam klimatui radosi vis daugiau pavyzdžių, kokią didelę žalą neefektyvi Sovietų Sąjungos pramonė ir energetika darė gamtai. Ir nors dabar poveikio pobūdis yra pasikeitęs, gamtą ir gyvūnus žmonės myli nepriklausomai nuo išsilavinimo ar politinių pažiūrų. Galbūt tai viena nedažnų, vis dar nepoliarizuojančių temų, galinčių suvienyti didžiąją dalį lietuvių.

Ko galime išmokti iš beždžionių

Birutė Galdikas orangutanus vadino Edeno gyventojais – dėl to, kiek mažai jie pasikeitę per milijonus metų: jei Edene prieš dešimtį milijonų metų būtų gyvenę jų ir žmonių protėviai, orangutanai būtų jiems artimiausi. Stebėdama orangutanus ji galėjo kontempliuoti, ką prarado ir ką įgijo žmonės, išvaryti iš Edeno. Net sumaniausia ir genetiškai žmogui artimiausia šimpanzė daug lėčiau vystėsi, nors kaip rūšis egzistuoja gerokai ilgiau nei *Homo sapiens*. Kadaise drąsūs psichologai atliko eksperimentą – kaip brolius bandė auginti vaiką ir šimpanzės jauniklį. Eksperimentas buvo nutrauktas vos po kelių mėnesių, pastebėjus, kad šimpanziukas beveik nesimoko iš berniuko, o šis perima šimpanzės elgesį ir neartikuliuotus garsus. Šis prieštaringas eksperimentas įrodo ne tik koks didelis mūsų, kaip rūšies, empatijos potencialas, bet ir kaip palyginti lengvai galime (nors anaiptol ne visuomet norime) keistis.

Visi žmonijos pasiekimai – dėl proveržio, sugebėjimo keistis. Tad ir dabar svarbu nenusigąsti milžiniško technologijų ir kitų pokyčių greičio, gebėti juos suvaldyti. Išlikti tiek nuolankiems kitų gamtos kūrinių atžvilgiu, pripažįstant bendrumą, tiek ambicingiems mažinant savo neigiamą įtaką planetai, atrandant sprendimus mūsų ir gyvūnų gerovei.

Susitaikyti su gamta galima nebūtinai perimant giliosios ekologijos ar biocentrizmo idėjas. Pakaktų įsisąmoninti, kad mūsų, žmonių, gerovė priklauso nuo gamtos būklės. Kad ir kokie politiniai gaivalai siaučia Europoje ir visur kitur pasaulyje, net tvyrant karo baimei, pravartu kiekvienam persvarstyti, ar konkretūs veiksmai nepjauna šakos, ant kurios sėdi visa žmonija. Jane Goodall tam pasiūlė receptą – nebūti ciniškiems savo pačių ir kitų kartų atžvilgiu, nelikti nusiminusiems ir sutrikusiems globalių iššūkių akivaizdoje. Pasauliui jau trūksta kantrumo ir ramybės, kuriais pasižymėjo tiek Goodall, tiek Galdikas, pasakodavusios mums apie pagarbą, kurios nusipelno kiekviena gyvybė, ir kad dideli pokyčiai prasideda nuo mažų darbų vietinėse bendruomenėse. Dabar mūsų eilė perimti šių mokslininkių naratyvus ir aktyviau taikyti žmoniją su gyvąja gamta, išdrįstant žvelgti plačiau ir mąstyti gerokai didesniais masteliais.

– AUDRIUS SABŪNAS –

Ką aš sau pasakyčiau

(iš asmeninių užsirašymų)

2010 m. lapkričio 1 d.

Vėlinės. Svarbiausia diena. Į klausimą „kodėl“ atsakymo neturiu. Tiesiog tą žinojau visada. Vakar – kelionė po Kauno kapus. Šiandien – šviesi saulėta diena, namai skęsta muzikoje. Dega žvakelės. Penkios: Mamai, Tėveliui, Aldonai, Rūtai, Einarui. Jų – daug daugiau. Daugybė. Po ranka Jurgos laiškai. Perskaitau. Net keista – niekad nejutau, kad būtume buvusios draugės, o laiškai šilti, ilgesingi, lyg ir nuoširdūs (kaip kitaip, jeigu iš Tibeto ar Indijos?). Rašysena smulki. Sunkiai įskaitoma. Tik dabar juos ir perskaitau. Visus. Prisimenu – ta rašysena buvo per didelis išbandymas mano kantrybei. Tik „apmesdavau“, apie ką – ir viskas. Kai nebelieka žmonių – viskas esmingai kitaip. Tomas išėjo į savo eilinį koncertą.

Įsivaizduoju minias susitikusiųjų – žvakelėmis pasiklojusių, žvaigždėmis apsiklojusių. Tarp dangaus ir žemės švyturių tikrąja šio žodžio prasme. Išsišlavusių iš sumaitotų buveinių, perkimštų plepalais, rykavimais, spygavimais, entuziazmu, įkyriais graudenimais, plastmasiniais santykiavimais. Beribiu didžiojo pasaulinio mėšlo sąvartynu, kuris kaupiasi ir kaupiasi, žadėdamas susprogti cunamiais, ugnikalniais, katastrofomis, visais kataklizmo ženklais. Na, čia jau gal per daug globaliai!

Bernardinuose Visų Šventųjų liturgija. Vėl Juliaus balsas. Prieš kelias dienas įtaisiau jam du Velaniškytės paveikslus. Jam labai tinka. Parsinešiau ir sau. Dar kartą ilgai svarsčiau apie triukšmą ir tylą Eglės V. kūne ir dvasioje.

2010 m. lapkričio 14 d.

Einu Pilies gatve. Grįžtu iš Jurgos gimtadienio paminėjimo jos namuose. Pritvinkusi Jurga. Stebiuosi Ingridos stojiškumu.

Bet prieš tai pasiklystu ištuštėjusiame „viršutiniame“ Vilniuje. Užbėgu į Kazimiero bažnyčią. Ten – gospelų festivalis. Jaunimo prikimštoje bažnyčios erdvėje triukšmingas choras suplėšo skliautus ir išmėto mane skeveldromis.

Taigi einu Pilies gatve. Didžiuliuose išskerstuose senamiesčio languose – puikūs ponai su poniomis, malonus, jaunas ir gražus jaunimėlis šypsinėjasi vienas kitam. Čiulbinėjasi. Jau nebe man. Gyvenimas už tų langų gražus. Ir mano skruostai nuo likerio paraudę. Ir kirpėjos „galvytė“ savo vietoje.

Televizijos konkuruoja – kuri kvailiau pasirodys. Su Uspaskichu, Smoriginu ir pan. Nebeapsikenčiu. 2-oji programa dar, ačiū Dievui, groja klasiką – su Rinkevičiumi ir puikia smuikininke. Stuburas. Jurga. Nueinantys ateina. Artėja. Iki susitikimo!

2010 m. lapkričio 31 d.

Žiūriu pro langą. Sninga daug, balta. Kaimynai eina su pilnais maišais. Sėdės prie stalo ir valgys. Gers, žiūrės „Triumfo arką“. Užsidedu savo naujuosius vailokus ir brendu Sereikiškių parku link studijos. Jaučiuosi stirna. Pakeliui sutiktas ančių pulkas, sutūpęs ant Vilnelės, visai nekreipia į mane dėmesio. Parke sutinku tik vieną jauną porą, vedžiojančią klampojantį šunį. Pasisveikinu ir palinkiu gerų metų. Gaunu šypseną. Studijoje vakar su mergom audringai aptarinėjome mano kandidatavimą į savivaldybę. Nuotykis. Beje, teikiantis adrenalino. Draugės nutarė, kad dar nelinkėtų man mirties ar paralyžiaus. Bet lyg ir logiška būtų ko nors panašaus tikėtis. Tiek to! Išsiplaunu studiją. Koridorių. Ištuštinu krosnies pelenus. Išnešu į kiemą kilimėlius. Pasikuriu krosnį. Baigiu išgerti pusbutelį vakarykščio vyno. Surenku į maišelį šiukšles.

Jaučiuosi išsivaliusi. Išjungiu šildymą. Pakeliui namo nuperku dvi banalias vištų šlauneles „naujametiniam vakarėliui“. Baltu Bernardinų keliu pareinu namo. Dar spėju surinkti likusius neplautus drabužius ir sumesti į mašinskalbę. Suruošiu šlauneles. Apsivelku baltai. Užsisegu brangų sidabrinį vėrinį – iš Petros. Einu į Katedrą. 18.30 Bačkis laiko mišias. Įsitaisau vos ne ant altoriaus. Choras gieda iškilmingai. Iš dešinės bobutė ir iš kairės diedukas. Jis irgi gieda, kai reikia „pagal protokolą“. Komuniją priimu iš Bačkio rankų. Pagalvoju, reikėjo prieiti išpažinties (bet ką naujo pasakysiu?). Po mišių – geras koncertas. Vargonai. Vasiliauskas. Jaunimo choras. Bachas, Händelis ir t. t. Viskas tinka prie to kambarių išsivalymo ir skalbimosi. Ir prie sniego, žinoma. Katedroje susitinkame su Tomu ir parslidinėjame namo. O toliau – nuobodi vakarienė prie raudona staltiese užtiesto stalo su tom dviem banaliom vištų šlaunelėm. Ir su „Triumfo arka“, žinoma.

2011 m. sausio 2 d., sekmadienis

Po beprotiško bėgiojimo po sniegus ir kaimynus (rinkiminių parašų) „Mezzo“ dovanoja šokį. Prieš minutę paklausta, kas man svarbiausia, būčiau pasakiusi – piešinys: judesio, figūros, sielos. Dabar matau – šokis, kaip savaiminė būtis. Pirmiausia – tobulas kūno neišsemiamumas. Įklimpti į jį, būti, kvėpuoti muzika, kūnu, vos juntamu rankos, galvos, pėdos, kaklo, žvilgsnio krustelėjimu. Mano varganos pastangos tą sustabdyti popieriuje – tik nereikšminga pastanga. Bandymas dalyvauti neišsipildžiusiame gyvenime, kuris buvo (arba bus) jau be manęs.

2011 m. vasario 20 d., sekmadienis

Vakar (vasario 19 d.) laidojome Justiną Marcinkevičių. Krito snaigės. Paskui jas susiurbė pūga. Iškilmingos procesijos metu apsnigo žilas nuliūdusių vyrų galvas ir juodą plačiakraštę Prezidentės skrybėlę. Visi liūdėjo. Pradžioje bandžiau priešintis tai visuotinei gedulo euforijai – juk numirė žmogus. Visi mirsime. Pragyveno 80 pavydėtinai harmoningų ir kūrybingų metų. Santarvėje su savimi, su šeima, su meile. Su žeme ir dangumi. Mylėtas. Mylimas. Išsipildęs. Žodžiai *netekome, netekome, netekome* – be perstojo liejasi iš radijo, televizijos, gatvės. O aš maištauju. Nes jaučiu, kad atradome. Sukausto baimė, nes kiekvienas iš mūsų itin asmeniškai atrandame jau prarastą. Žodžiais bandoma gelbėtis, desperatiškai trokštant atsiplėšti to nurimusio kūno po gabalėlį, kaip relikviją, išganysiančią mūsų netobulas sielas. Pastatytume tada savo namų mieliausiuose kampeliuose po altorėlį su kokiu piršteliu ar rankogalio atplaišėle ir tikėtume būsią pamaitinti ir apšviesti iki savo dienų pabaigos. Stabas pagonių tautai.

Prieš tai – daugybė visokių smarkių dalykų. Sunkus chaosas, sumaišęs balta ir juoda. Esu dryžuota. (Tik dabar nustebusi suvokiu, kad visą sezoną perku ir vilkiu tik dryžuotas bliuzeles.) Smarkus, geliantis, negailestingai rėžiantis dryžuotumas. Įtampos. Kivirčai. Sudėtingiausiu būdu besiklostančios patirtys. Mokyklos knyga. Ir viskas, kas gali būti blogiausia, susiję su knygos ėjimu pasaulin. Ribinės nervinės atakos, širdies smūgiai, išsekimas. Atsisakymas. Naktys, sumišusios su diena, sapnai su realybe, šypsenos su ašaromis, barniai su apsikabinimais. Paskui – parodos „Medis“ laukimas ir ruošimasis šventei.

Dar paskiau – Prezidentės ordinas. Pilna salė laimingųjų. Balta salė. Apsirengiu juodai (su balta Irenos apykaklaite), nes nesuspėjau „susiorganizuoti“ ko nors balto. Bet baltai jaučiuosi (ačiū Dievui). Ši juoda suknia bus šitų ir visų kitų švenčių simbolis. Prezidentė liūdnu veidu praneša apie Marcinkevičiaus mirtį. Visi atsistojame. Vasario 16-oji. Speiguota, saulėta, įsitempusi diena. Perkrova, chaoso apogėjus. Ir ramios satisfakcijos nuojauta. Linksta kojos, sukasi galva. Silpna. Noriu tik horizontalios padėties. Tylos.

Knygų mugė. Knygos pristatymas keliems žiūrovams – pavargusiems ir nuobodžiaujantiems. Nuovargis. Atsijungimas. Nepakanta. Dar viena stotelė. Dar viena. Viena. Dar.

2011 m. rugsėjo 14 d.

Labai ilgai nerašiau. Nors įvykių buvo. Šiandien visuotinai svarbiausias – Lietuvos rinktinės ketvirtfinalio pralaimėjimas Europos čempionate Kaune – naujoje sporto arenoje. Dievo bausmė už didžiausią nuodėmę, puikystę. Tą supratau jau tos arenos atidarymo dieną, kai šalia krepšinio iškilmingose dainose skambėjo Dievo vardas. Ką ir kalbėti apie religiją. O kaip su realybe? Kiek šiandien infarktų, apsinuodijimų, muštynių, skerdynių? Kiek nusivylusių, pasiruošusių tuoj pat emigruoti? Susivienyti kamuolyje! Negali būti nei antrosios, nei trečiosios religijos. Mažutė, niekam negresianti Makedonija mums tą priminė.

Nusiraminimui paimu toliau skaityti Daujotytės knygą apie Sigitą Gedą, o ten: „S. Geda pranašavo Lietuvai liūdną lemtį – jei taip neatsakingai gyvensime, tai nesulauksime, kad „mūsų žuvys – sugrįžtų, o moterys imtų gimdyti“.“ Tamsos nuojauta.

Rytoj paklausiu savo mokinių – kodėl jūs atėjote piešti? Kodėl nemėtote kamuolio į tuos išdailintus krepšius Gedimino prospekte? Nuo to, ką jie man atsakys, priklausys, ką aš sau pasakysiu.

2011 m. spalio 11 d.

Po Vytauto Šerio parodos atidarymo.

Įžengiu, o ten tiesiog švytėjimas. Sutinku Algirdą Šešku. Jis sako: neapsunkina jis mūsų. Leidžia būti, atsakau.

Prieina puikiai nusiteikęs Rička (Vaitiekūnas). Skaniai sodriai bučiuoja mane. „Puikų straipsnį parašei apie grafiką.“ Ir ima dėstyti apie postmodernizmą, kurį jis ten atrado. Dar kartą įsitikinu – su straipsniais, kaip ir su paveikslais, – visi perskaito ir pamato tą, ką nori arba kas vaidenasi.

Jeigu kas paklaustų, kuri paros dalis man labiausiai patinka, – atsakyčiau, kad naktis, nes kartais guodžia mintis, kad neprisikelsiu.

– JŪRATĖ STAUSKAITĖ –

Autorės piešinys

Trumputės paskaitos

► Atkelta iš p. 1

Apie skaitymą

Yra tėvų, kurie be galo bodisi skaityti, bet labai mėgsta vežti šeimą į keliones. Yra vaikų, kurie be galo bodisi kelionėmis, bet labai mėgsta skaityti. Ironiška, bet dažnai jie atsiduria tame pačiame automobilyje. Tarp „Ponios Bovari“ pastraipų žvilgčiojau į prabloškiančius ryškių apybrėžų Uolinių kalnų pečius. Debesų šešėliai slankiojo milžiniška uoline jos gerkle, žymėjo eglėtus šonus. Nuo to laiko žvelgdama į plaukelius ant moters kūno visada pagalvoju: „Medžių lapai?“

Apie Charlotte

Panelė Brontë, panelė Emily ir panelė Anne po maldų padėdavo siuvinius į šalį ir visos trys, viena paskui kitą, vaikščiodavo aplink stalą svetainėje beveik iki vienuoliktos vakaro. Panelė Emily vaikščiojo, kol įstengė, o jai mirus panelė Anne ir panelė Brontė toliau laikėsi šio įpročio... Ir dabar man gelia širdį girdint panelę Brontė vaikštant, vaikštant vieną.

Apie sekmadieninius pietus su tėvu

Ar pastatysi tą kėdę į vietą, ar paliksi ją čia, panėšinčią į gimdą? (Mūsų balkonas – vėjingas birželio balkonas.) Ar tavo veidas, iškreiptas prieštaringų troškimų, pietaujant liesis ant mūsų visų, ar vis dėlto susitvarkysi, kad galėtume pasimėgauti bent desertu? (Visa ko kampus ant stalo mes prislegiame mažyčiais gryno sidabro įstatymais.) Ar brūkštelsi sau per gerklę indėniškom genio plunksnom, kaip kiekvieną sekmadienio vakarą, ar tik tyliai sėdėsi, kol Leticija mums gros klarnetu? (Mano tėvas, rūkantis „Dimanche Eternel“** cigarus, juos naudoja kaip pelenines.)

Apie „Daktaro Jano Deijmano anatomijos pamoką“

Žiema tokia žvarbi, kad Breestraat gatve žengdamas iš saulėtos į šešėliuotą vietą skirtumą pajusdavai kaip pakaušį perliejantį vandenį. Tai 1656-ųjų bado žiemą Juodasis Janas susimetė su kekše vardu Elsjė Ottjė, ir kurį laiką jiems puikiai klojosi. Bet vieną ledinuotą sausio dieną Juodąjį Janą užtiko plėšiant audinių pirklio namus. Jis bėgo, griuvo, peiliu perdūrė žmogų ir sausio 27-ąją buvo

VILIS KASIMS

Aš vis dar čia

Vilis Kasimas (g. 1986) – latvių prozininkas, vertėjas, redaktorius, literatūros agentas. Keturių knygų autorius (trečiasis jo romanas „Marijos istorija“ (*Marijas stasts*) pasirodys netrukus). Apsakymas *Es joprojām esmu šeit* latvių internetiniame literatūros ir kultūros žurnale „Punctum“ paskelbtas pernai lapkritį.

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

Aš buvau pirmas, palikęs šį namą. Kiti buvome nustebę, kaip visada, kai akimirkai kuris nors iš mūsų nuklysdavo toliau nuo visų. Tačiau šį kartą buvo kitaip, daug skausmingiau, nes iš karto supratome mano ketinimą – išeiti visam, išeiti negrįžtamai. Bet kitaip nebuvo įmanoma. Namas, jau seniai ištuštėjęs, galėjo tapti tik dar tuštesnis. Todėl mes, likusieji, akimirką dar pasisukiojome aplink, lyg ieškodami drabužių ar kokių kitų daiktų, o tada nusekėme paskui mane. Kas iš kambario, kas laiptais žemyn, kas iš prieangio – ūmai kiaurai per sieną.

Aš nesuprantu Laiko, bet vyriausiasis iš mūsų dažnai pasakodavo, kad paskutinis žmogus šiame name numirė prieš ištisą gyvenimą. Tada prie kitų prisijungiau aš, ir nuo to laiko esame tik mes. Ir, namui prarandant Gyvenimą, mes taip pat pamažėliais blankome, be tikslo klajodami po tas pačias apdulkėjusias, kinivarpų ir skruzdėlių pilnas patalpas, kur niekas mūsų ne tik nemato, bet ir nejaučia, nebijo, nemaitina.

Žmones buvau matęs tik pro namo langus, pro išdaužytų langų stiklų šukes stebėdamas mašinas ir praeivius artimiausioje gatvėje. Jie niekada nežiūrėjo į mūsų pusę, pernelyg pasinėrę į pokalbius ar mintis, į kuriuos nevaliojau įsiskverbti, nors ir kaip būčiau stengęsis. Ir netrukus jie vis tiek dingdavo iš akiračio, kad toliau atsiduotų Gyvenimui. O aš likau namuose, kaskart vis labiau trokšdamas sekti jų pėdomis, palįsti po drabužiais, pasislėpti šiltuose jų kūnuose malšinti to troškulio, kuris su kiekviena diena darėsi vis nepakeliamesnis.

Bet dabar mes buvome kieme, vieline tvora aptvertame kieme, ir sklandėme virš žolės prie vartelių, čia susiliedami, sustiprindami vienas kitą, čia vėl išsisklaidydami, kad ištirtume aplinką. Tik aš nejudėdamas laikiausi netoli tvoros. Šią nakties valandą žmonių nemačiau, tačiau kartkartėmis pravažiuodavo kokia mašina ir mane persmelkdavo išmetamųjų dujų debesis, priversdamas vidujai suvirpėti.

Tikriausiai ir aš būčiau jaudinęsis ir delsęs kaip kiti, jei būčiau pažinojęs bent vieną iš tų žmonių, kurių Gyvenimas mus palaikė visus šiuos amžius. Bet man jie buvo tik kvapas, ne gerbtinas atminimas. Tiesiog nuolatinis buvimas, įsigėręs į sienas bei grindų lentas, ir mūsų prisiminimai. Man reikėjo daugiau. Daug, daug daugiau.

Man reikėjo išeiti.

Tai buvo vienas trumpas, aštrus impulsas, kuris mus pervėrė, išgąsdindamas mane ir visus kitus. Akimirksniu vėl susiliejome, idant išsaugotume tą vienybę, be kurios nieko kito neturėjome. Bet aš jau buvau pradėjęs kilti į orą. Mes neįstengėme manęs sulaikyti, tačiau ir sumanytas skrydis nepavyko. Nusileidome truputį toliau kelio viduryje, ir tuojau pat mus perskrodė mašina, nusinešdama dalį manęs, dalį mūsų, o likusieji nusiritome kūliais ir išnykome tamsoje.

Aš rėkiau kartu su visais, išgyvendamas tą patį skausmą, tą pačią neviltį, akimirkai užmiršdamas ankstesnes svajones. Nepadėjo net mašinoje sėdinčių žmonių Gyvenimas; nors ir koks šiltas jis pulsavo aplink, staiga atsivėrusios tuštumos nepajėgė užpildyti niekas.

Pajutusi nepaaiškinamą liūdesio antplūdį, priekyje sėdinti moteris pasuko vairą, ir po akimirkos mašina sustojo kelkraštyje. Ji suėmė greta sėdinčio vyro delną, o mergaitė už jų pravirko, kaip moka tik vaikai, kaip visą Laiką norėjosi ir man, nors tai supratau tik dabar – bet dėl to dar skaudžiau.

Kad ir kaip ten būtų, pajutau, kad tai – mano galimybė pabėgti visam laikui. Išlipau iš mašinos ir patraukiau link miesto, palikdamas mus už nugaros. Vis dėlto jie vis dar buvo aš, mes buvome mes. Šis suvokimas driekėsi paskui mane lyg siūlas per labirintą, su kiekvienu posūkiu vis labiau įsitempdamas, nors dabar buvau vienas – vienas slydau gatvėmis, vienas leidausi į žmonių spūstį, vienas stulbau nuo Gyvenimo, kuris plūdo per mane banga po bangos, begalinis ir nesibaigiantis.

Visą ankstesnįjį Laiką mokiausi gerbti ir saugoti Gyvenimą kaip didžiausią vertybę, bet čia jo buvo tiek daug, kad įstengiau tik atsiduoti svaiginančiai srovei, kuri nešė mane per dusinančius dūmų debesis, pro aukštus namus, kurie rodėsi pastatyti iš stiklo ir sapnų, per įsodrintą šviesą, o paskui – ir per tamsą, pripildytą elektrinio žibintų zirzimo. Aš sekiau paskui Gyvenimą, ir siūlas tempėsi. O paskui jis nutrūko.

Mes nutilome.

Man skaudėjo.

Prasiskverbusį į vieną iš didžiųjų namų, pranokstančių mūsų vaizduotę, mane kamavo skausmas dėl mūsų nesaties ir ūmios mano vienatvės. Tai neatslūgo net tada, kai atėjo rytas ir pastatas prisipildė žmonių. Jie manęs nematė ir nenutuokė, kad aš esu čia. Galėjau laisvai klaidžioti, susiliedamas čia su vienu, čia su kitu, gerdamas iki apsvaigimo. Taip ir dariau, bet aiškiai suvokdamas, kad negalėsiu suartėti nei su jais, nei su jų Gyvenimu. Dėl šito skaudėjo labiausiai. Aš mačiau pokalbius, ginčus, neatsakytos meilės kupinus žvilgsnius – visa tai, kas mūsų namuose egzistavo tik kaip tolimos nuojautos ar pamažu blėstantys prisiminimai. Bet ir čia jie man buvo ir liko nepasiekiami.

Vis dėlto nedvejodamas ėmiau viską, ką tik galėjau dabar. Net jei tai buvo tik kvapas, praslystantis pro mane ir nieko nepaliekantis, – man jo reikėjo. Man reikėjo Gyvenimo. Nieko kito nebuvo nei čia, nei kitur, nei dabar, nei bet kada anksčiau. Dabar aš tai žinojau.

Aš negalėjau rasti kelio atgal ir negalėjau tikėtis, kad manęs ieškos tie kiti, kurie jau nebebuvome mes. Šis siūlas buvo nuo manęs nutrauktas, arba – tiksliau – aš pats jį nutraukiau, nesuvokdamas, kad jis jungė mane ne tik su jais, bet ir su Laiku.

Todėl aš gėriau Gyvenimą, gėriau neatsiplėšdamas ligi pat vakaro, iki prasidėjo kita diena su proga apsvaigti iš naujo. Būdavo akimirkų, kai man atrodydavo – aš jaučiu kitus, jie mane surado ir aš vėl galėsiu būti mes, bet tai visada trukdavo tik akimirką, kuri, kaip visos ankstesnės, tuojau pat baigdavosi, ir aš vėl likdavau vienas.

Po kelių dienų, pamatęs save veidrodyje ir suvokęs, kad Gyvenimas pavertė mane žmogumi, nepajutau nė kruopelės to džiaugsmo, kurį dėl tokio neįtikėtino perkeitimo anksčiau vaizdavausi. Paliečiau savo blyškiai rausvą veidą, tada apžvelgiau savo drabužius – baltus marškinius ir juodas kelnes, dėl kurių buvau neatskiriamas nuo čia dirbančių žmonių. Buvau vienas jų, bet jie nebuvo aš, mes nebuvome mes. Tačiau pamažu jie pradėjo su manimi sveikintis, aš atsakydavau, kartais net užmegzdavau pokalbį, bet anksčiau ar vėliau jie atsisveikindavo, o aš toliau klaidžiodavau namo koridoriais čia viename, čia kitame aukšte, neįstengdamas suprasti, kodėl pats sau iki šiol atrodau nematomas, kad ir ką tvirtintų veidrodis ar žmonių elgesys. Žinojau, jog kada nors man vėl teks išvykti, dar kartą palikti visus ir dingti mieste, idant atrasčiau naują Gyvenimą, tačiau kiekvieną dieną su tuo susitaikyti darėsi vis sunkiau. Nors ir čia nebuvo nieko iš ankstesnės bendrystės, su vienu vyriškiu šiomis dienomis kalbėjausi daugiau nei su kitais, tylomis vis trokšdamas susilieti su juo, įsismelkti į jo kūną ir kaulus, leisti jo kraujui tekėti mano gyslomis, kol jau niekas o niekas nebeįstengtų mūsų išskirti. Tačiau tai buvo neįmanoma, bent jau ne taip, kaip reikėjo man. Nenorėjau laidoti atmintyje dar vieno namo su visais jo gyventojais, tačiau buvau pavargęs bijoti klausimų ir įtarimų, kuriuos ėmiau įžvelgti žmonių akyse. Kuo labiau panašėjau į juos, tuo labiau tiriantys darėsi jų žvilgsniai, kol galiausiai baimė privertė mane slapstytis tamsesniuose koridoriuose ir patalpose, iš kurių išeidavau tik tada, kai netoliese padvelkdavo šio vyriškio kvapas.

Tačiau ir jam aš nieko nesakiau, nes žinojau – mano Gyvenimas nėra jo Gyvenimas, aš niekada iš tiesų nesugebėsiu įsigyventi nei čia, nei kitur. Ir mes niekada nebūsime mes. Todėl išeidamas tik paspaudžiau jo ranką kiek stipriau nei įprastai, o tada vėl atsidūriau garsų, kvapų, šviesos užlietame mieste. Ėjau per jį be jokios krypties, ėjau tik dėl to, kad eičiau ir eičiau, pamažu ištirpdamas aplinkoje, tapdamas tik dar vienu vaizdiniu jo begalybėje.

Tačiau nenutiko nė to. Žmonės matė mane, nukreipę žvilgsnį praeidami žengteldavo į šoną, kartais dar atsigręždavo, kad mesteltų į mane paskutinį žvilgsnį, kuris vis dėlto neatskleisdavo nieko daugiau, tik pakumpusį, prieblandoje išskydusį siluetą. Kartkartėmis žvilgtelėdavau į pravažiuojančias mašinas, bet dabar ir jos atrodė tuščios lyg žmonių išnaros; nors jose buvo Gyvenimas, jis nebuvo toks, kokio man reikėjo, tai nebuvo Gyvenimas, kurio stoka nuolat, nenumaldomai vis stūmė mane pirmyn.

Kai tolumoje pamačiau mūsų senąjį namą, mano žingsnis akimirką susvyravo, bet paskui vėl tapo tvirtesnis. Žinojau, kad kitų ten nebus, bet taip pat žinojau, kad ten aš bent jau galėsiu jų laukti. Galėsiu atidaryti duris ir langus, galėsiu įeiti vidun, vaikščioti po tuščius, negyvus namo kambarius ir laukti, iškvėpdamas vogtą Gyvenimą tarsi rašmenis, kuriuos perskaityti galėsi tik tu.

punctummagazine.lv
Vertė Jurgis Banevičius

---

pakartas. Kaip jam sekėsi paskui, jums, be abejo, žinoma: dėl šalčių daktaras Deijmanas Juodąjį Janą tiksliuoju medicininiu žvilgsniu galėjo skrosti tris dienas. Įdomu, ar Elsjė kada nors matė Rembrandto paveikslą, kuriame josios meilės plėšikas pavaizduotas iš priekio tokiu tolin ištįstu rakursu, kad švarutėlės jo pėdos, regis, kone liečia atvertas smegenis. Pjauk, pjauk giliai, idant rastum problemos šaltinį, byloja daktaras Deijmanas, skirdamas smegenis į šalis tarsi plaukus. Iš jų apgraibomis ropščiasi liūdesys.

Apie orchidėjas

Mes gyvename rausdamiesi tunelius, nes esame gyvi palaidoti. Tavo išrausti tuneliai man panėšės į keistai betiksles, išrautas orchidėjas. Tačiau jų aromatas – nemirtingas. „Prieš kelias dienas iš Amhersto pabėgo mažas berniukas, – 1883 m. laiške rašo Emily Dickinson, – ir paklaustas, kurgi keliauja, atsakė: į Vermontą arba Aziją.“

Apie katorgą

„Je haïs ces brigands!“*** – vieną dieną Omske išpyškino aristokratas M-skis, žengdamas pro Dostojevskį žaibuojančiomis akimis. Dostojevskis įėjo ir atsigulė, susidėdamas rankas už galvos.

Apie hedonizmą

Grožis mane varo į neviltį. Man jau nebesvarbu, kodėl, norisi pabėgti, ir tiek. Kai žvelgiu į Paryžių, maga apsivyti jį kojomis. Kai stebiu tave šokantį, veriasi beširdė bekraštybė – lyg jūreiviui visiškai nutykusioje jūroje. Ištisą naktį manyje skleidžiasi persikų apvalumo troškimai; to, kas nukrenta, neberankioju.

Apie karalių ir jo drąsą

Jis pakilo slegiamas dvejonių, kaip derėtų pradėti. Atsigręžęs pažvelgė į lovą, kur gulėjo tekėlas. Pažvelgė į pasaulį – garsiausią savo meto eksperimentinį kalėjimą. Už matomų kankinimo stulpų – nieko. O vis dėlto jis matė.

Apie prieglobstį

Ant sienos galima rašyti žuvies širdimi – tai dėl fosforo. Žuvys juo minta. Štai šitokios lūšnos palei visą upę. Rašau tatai, norėdama būti jums kuo neteisesnė. Išeidamas vėl įstatyk duris, rašau. Dabar jau sakykit, kaip tai neteisinga, kaip ilgai užrašas švyti. Sakykit.

Vertė Andrius Patiomkinas

** „Amžinasis sekmadienis“ (*pranc.*).
*** Nekenčiu šitų banditų! (*Pranc.*)

ŠIAURĖS ATĖNAI
2026 m. spalio 23 d. Nr. 20 (1492)

Tapytojas peizaže

Tapytojas išeina į peizažą. Smulkiais purslais dulkia lietutis, pilkos ūkanos aptirpdžiusios akiplotyje regimus siluetus. Tapytojas netapo. Neturi vadinamojo etiudininko – medinės dėžės su metalinėmis išlankstomomis kojomis, savotiško molberto atitikmens plenero sąlygomis. Tapytojas tiesiog žiūri. Jo kojos slidinėja. Šlapia žolė, pažliugusi žemė. Stovi ant kažkokio šlaito. Fiziškai įsispyręs nestabiliai, tačiau kūrybingumo požiūriu jaučiasi visiškai patogiai. Tapyba atsiranda tik po to – po žiūrėjimo ir mąstymo. Toks man yra Martinas Jankus ir jo tapyba.

Pradėkime nuo apčiuopiamų konkretybių. Žvelgiant į Molėtų dailės galerijos parodoje pristatomus darbus (o jų yra nemažai, aprėpiančių skirtingus tapytojo kūrybos etapus nuo praeito tūkstantmečio iki mūsų dienų, – tad esama retrospektyvinio aspekto) galima pastebėti tam tikras (kartais gilumines, kartais – labai ryškias) tapybines slinktis. Slinktis – tai toji būsena, kai stovi kažkur gamtoje, nelabai patogioje vietoje, ir stebėdamas kraštovaizdį automatiškai savaime tampi peizažo dalimi.

Viena tųjų slinkčių yra susijusi su formatu – naujesni, ką tik išmąstyti, išjausti ir nutapyti Martino paveikslai tarsi mažėja savo fiziniais parametrais. Tačiau čia pat iškyla paradoksas – mažėjant formatui, pati paveikslo struktūra monumentalėja. Kitaip tariant, fizinis dydis ir tapybinės struktūros mastelis nebūtinai sutampa. Kaip pavyzdį ir argumentą pasiūlyčiau tokį palyginimą – kur nors ant žiedo tupinčią kamanę ir tundroje besiganantį mamutą. Dar neaišku, kuri ar kuris iš jų yra monumentalesnis. Tiesiog tapytojas pasirenka monumentalų dydį. Jį gali nusakyti sprindžio ar uolekčio kategorijos.

Žinotina, kad bet kurios tapybos vaizdai gimsta iš potėpių. Martino atveju tai yra duotybė. Potėpiai nėra tik paviršiaus žymės (tepimas ir tapšnojimas nėra tas pat) – veikiau struktūrinės dalelės, iš kurių konstruojamas atvaizdas. Potėpių klojimo ant drobės procesas artimas improvizacijai ir tapybiniam svingavimui (t. y. džiazui) – tam ypatingam momentui, kai teptuko judesys tampa nebe vien techniniu veiksmu, bet ir savarankiška menine kalba. Kaip koks liurlinimas kontrabosu. Jankus kinta ir transformuojasi savo tapybiniais judesiais. Anksčiau potėpiai buvo ekspresyviai „velti“, – šis vėlimas, beje, niekur nedingo ir ligi šiol, – o dabar jie dar ir išraiškingai klojami. Kartais tai primena skiedras, sluoksnis po sluoksnio dengiančias valstietiškos pirkios ar kluono stogą. Teigčiau, kad šiame buitiniame palyginime esama tikro materialaus tikslumo, nes dažas ne tik žymi ar modeliuoja, bet ir gula ant drobės, kuria paviršių, tampa savotiška konstrukcine medžiaga. Iš tūbelės išspaustas aliejus veikia kaip tam tikras emocinis kupolas, saugantis minties sodus, jausmų pievas, išgyvenimų laukus ir kančių pelkynus.

Ypač svarbus Jankaus tapybos elementas yra siluetas. Jis gali būti ryškus ir išraiškingas (matosi tose kompozicijose žmonės ir dvasios, briedžiai ir kentaurai), tačiau lygiai taip pat gali išskysti, prarasti kontūro tikslumą, paskęsti spalviniame rūke. Būtina prisiminti Leonardo da Vinci *sfumato* (italų kalbos žodis, dailės terminas, pažodžiui siejamas su „dūmu“, „dūmuotu“ paviršiumi; juo apibūdinamas švelnus, beveik nepastebimas tonų ir kontūrų perėjimas, kai formos ribos nėra griežtai nubrėžtos, o tarsi ištirpsta atmosferoje) ne kaip tiesioginę istorinę paralelę, bet kaip principą, kai daiktas tampa regimas būtent todėl, kad jo ribos nėra iki galo apibrėžtos. Galbūt pastaruoju metu tas siluetas, o ir jo kontūras vis labiau komplikuojasi, primena ne tik masyvų kadagio krūmą, bet ir lapus metantį lazdyną, staiga – ažūriškėja, tampa kažkokiu kaligrafiniu ženklu.

Martinas Jankus. Dubičiai. 2017

Tapytojo formuojamas paveikslas išlieka ir langu į menamą tikrovę, ir dažais užteptu paviršiumi, tampančiu savotišku begaliniu dvasiniu veidrodžiu. Žiūrint į Jankaus kūrinius galima pajausti ir tam tikrą mentalinės paklodės principą – kažką kasdieniško, artimo ir labai intymaus, ant ko kaupiasi vaizdai, prisiminimai, nuotaikos ir tapybinės patirties sluoksniai. Bet kartu žvalgomės juk pro langelius ir regime čiužiuojančius, liuliuojančius šešėlius. Tad tai ir figūratyvinė, ir abstrakčiajai artima tapyba.

„Vaizdas gražus iš toli“ galima skaityti ne tik kaip parodos pavadinimą, bet ir kaip tam tikrą tapybos principą. Atstumas nėra vien fizinis matmuo. Taip, paveikslas (kuris yra ne produktas, o mąstymo ir pajautos priemonė) nuolat reikalauja pakeisti žiūrėjimo ir suvokimo mastelį, distanciją, netgi judėjimo link jo trajektoriją – priartėti prie potėpio, spalvos, dažo materijos ir vėl atsitraukti, kad iš atskirų dalelių ir paviršių susidėliotų visuma. Bet čia reikalingas ir konceptualus atsitraukimas į šalį. Tarsi žiūrėtume į užtemstančią saulę – ne į konkretų objektą, o į būseną, į šviesą, kuri kartu yra ir spalva, ir atmintis, ir vaizdas. Būtent taip į pasaulį per savo paveikslų (ech, senoviškai tikslus yra šis žodis – mokykloje mus mokė, kad „paveikslas“ yra nevartotinas anachronizmas) filtrą žvelgia Martinas Jankus. Vis atsitraukdamas nuo vaizdo ir pats būdamas kraštovaizdyje.

Aptariamas tapytojas (kaip Žmogus ir Tapytojas) nepriklauso nei konkrečiai vietai, nei nusakomam laiko tarpsniui. Jo paveikslai galėjo būti nutapyti prieš keletą tūkstantmečių, šimtmečių ir neaišku kur – ar miglose paskendusioje Wang Wei regėtoje senovės Kinijoje (iš Tangų dinastijos), ar ūkanotoje Johno Constable'io Anglijoje, besipurtančioje nuo pramoninės revoliucijos niuksų. Pastarąjį menininkas, beje, vertina labiau nei Williamą Turnerį (iš išgirstos minties, į parodos atidarymą važiuojant automobiliu senuoju Molėtų plentu ir žvelgiant į „terneriškai jankiškus“ atspalvius įgaunančias vaizdingas apylinkes). Tad ir asmeniškai sakyčiau, kad daugiapakopis planų struktūravimas nėra svetimas abiem tapytojams. Kita vertus, Jankaus tapyba yra ir labai „itališka“ (kokio savąją „modusų“ teoriją konstravusio Nicolas Poussino net neminėsiu). Dailininkas įmanytų didingai ir monumentaliai (taip, esama šių bruožų jo tapybiniame mąstyme) ištarti: *Et in Arcadia ego*. Martino rankų ir kojų panagėse neabejotinai esama dirvožemio iš Apeninų. Nes jo paletėje esama žemiškų – umbrinių, sieniškų, ochrinių – pigmentų.

Per parodos atidarymą autorius prisipažino, kad „nebebijo“ žalios spalvos. Galima buvo to net nesakyti, nes matoma! Žalia vis labiau atsiranda Martino tapyboje, pradžioje elegantiškai veikdama tarsi koloristinis kamertonas, virsdama durklu, aštriai pjaunančiu patį tapybos kūną, šios plastinės išraiškos priemonės „mėsą“. Galbūt šį spektro plėtimąsi, tam tikrą *vietlaikio* kategoriją, tiesiogiai veikia ir Dubičių* – miškingos vietovės pietinėje Lietuvoje, visai šalia Gudijos sienos, istoriškai žymios dėl 1863 metų sukilimo, – faktorius. Martinas ten turi sodybą, o būtent Dubičiuose atsirado ir naujausi jo darbai. Žinoma, būtų pernelyg paprasta šį ryšį aiškinti vien tiesiogine aplinkos įtaka. Tačiau vieta, kurioje gyvenama, ir vieta, kurioje tapoma, anksčiau ar vėliau vienaip ar kitaip įsiterpia į spalvą, diktuoja kraštovaizdžio inspiruotus, tiesiog įkvėpuotus į save koloristinius sprendimus.

Bet nėra visiškai korektiška Jankų vadinti peizažistu, tegul kraštovaizdis jam yra archimediškai svarbus – it koks atspirties taškas, dėl kurio jis judina savąją visatą. Man, pavyzdžiui, jis yra netgi labiau batalistas (panašus į Dubičių apylinkėse Liudviko Narbuto žūtį savojoje litografijoje, kurioje rungiasi šviesa ir šešėliai, pavaizdavusį Mykolą Elvyrą Andriolį), mat jo drobėse vyksta kuo tikriausi potėpių ir spalvų, dėmių ir ertmių, kitokių plastinių elementų mūšiai. Lygiai taip pat Jankus yra nuotaikos, pojūčio portretistas. Toks spalvomis (o ne kokių nors daiktų, daržovių, vaisių sankaupomis) kaip elementais struktūras kuriantis Giuseppė Arcimboldo.

Pasikartosiu, kad Martino tapyboje esama kažko, kas išsprūsta iš įprastų geografinių ar chronologinių nuorodų. Jo paveikslai galėtų būti iš pustomų Mirusiųjų kopų Neringoje ar karščiu alsuojančių žemyninių smėlynų pietų Lietuvoje vidurvasario dieną, šalia tų pačių žalumomis smūgiuojančių Dubičių. Jie galėtų būti nutapyti ir kokiame žvyro karjere prie Vilniaus, galėtų atspindėti rudeninius Dzūkijos laukus šalnos pakąstais žiedais arba gruodo surakintas Naujosios Vilnios (čia menininkas iri yra palikęs savo pėdų) apylinkes. Kitų pasaulio vietų net nevardinsiu, nes tai gali būti bet kur! Bet kuriame peizaže, kur atsiduria tapytojas.

– VIDAS POŠKUS –

Martino Jankaus paroda „Vaizdas gražus iš toli“ Molėtų dailės galerijoje (Inturkės g. 4) veikia iki lapkričio 22 d.

* Pats, beje, šioje vietovėje nesu buvęs, tik girdėjęs minint iš netolimų kraštų kilusios prosenelės prisiminimų perpasakojimuose; tad, gyvenimo viduržiemį pasiekusiojo požiūriu, Dubičiai niekuo nesiskiria nuo minėtosios Arkadijos.

Juozas Budraitis: prisijaukinti pasaulį

Paskutinę rugsėjo dieną Vilniuje atidarytoje parodoje „Šnabždesiai“ Juozas Budraitis savo objektyvą nuo buvusiose parodose eksponuotų kolegų aktorių, Paryžiaus ir Vilniaus gatvelių atgręžė į mums artimą, bet paslaptingą ir menkai pažįstamą žolynų ir medžių pasaulį, esantį visai šalimais – kambariuose, kieme, laukuose. Tokie štai netikėti ir, sakyčiau, kardinalūs pokyčiai Juozo Budraičio ieškojimuose ir atradimuose – nuolatinis atsinaujinimas. Regis, fotografuojant augalus, žmones ir pastatus turėtų veikti skirtingi dėsniai, skirtingos technikos – bet Juozui visa tai paklūsta.

Knygoje „Mano kinas“ jis konstatuoja: „[...] bet iš prigimties esu ne miesto žmogus. Mėgstu valstietišką gyvenimą, kuriame viskas paklūsta griežtai ir protingai tvarkai, kur žmogus jaučia tiesioginį ryšį su gamta, gali būti su ja akis į akį – gėrėtis gėlėmis, medžiais, klausytis paukščių, vaikštinėti laukais.“ Parodoje žavi subtiliai niuansuoti augalijos tonai ir pustoniai, šviesos ir šešėlių žaismė. Žolynai ir medžiai išnyra tarsi iš niekur, būdami taip arti, kad tu jų paprasčiausiai nepastebi. Girdėjau parodos lankytojos komentarą, kad autoriaus nuotraukos – labai švelnios.

Juozo Budraičio nuotrauka

Nuotraukos be pavadinimų, tad lankytojui tenka pačiam atrasti raktus ir įtempti vaizduotę, bandyti atpažinti gėles ir augalus.

Kaip savo darbus parodos atidaryme komentavo pats autorius, tai „įlindimas į šviesą, tamsą, šešėlį“. Juozas Budraitis nemistifikuoja savęs kaip menininko – anot jo, tereikia „nukristi į žolę ir pasivartalioti“ laukiant reikiamo kadro. Reikia „prisipratinti pasaulį“, o tam geriausi laikai – ankstus rytas arba tamsa. „Visokius augalėlius myliu“, – prisipažįsta autorius.

Kai kurios gėlių ir žolynų nuotraukos atrodo tarsi dailės kūriniai – senųjų meistrų natiurmortai. Augalai egzistuoja lyg trimatėje erdvėje: su kekėmis ir žiedais, svyrančiais iš fotografijų rėmų. Sunku suprasti, kaip tai pagauta, padaryta...

Parodai pasirinkta nedidelė, bet patogi Prospekto galerijos erdvė – su didesnėmis salėmis ir nišomis, į kurias pasukus blausiai apšviestos fotografijos išnyra tarsi iš niekur. „Atrodo, kad fotografijos pačios šviečia“, – pakomentavo šią magiją parodos autorius.

Ekspozicijos tema išsirutuliojo ir išsigrynino ilgai tariantis Juozui Budraičiui ir šios parodos projekto autorei rašytojai Dovilei Zelčiūtei – kas tai bus, kuo autorius gyvas, kur jis jaučiasi labiausiai esantis. ►

Iš bloknoto (70)

Štai ir prabėgo permainingas rugsėjis su lietumis, audromis ir viltingais saulės pragiedruliais. (Pamenu, prieš daug daug metų iš Briuselio į Lietuvą atvykusi Jurgita Smolskytė kartą manęs paklausė, kaip suprasti tokį keistą jos ausiai žodį – „pragiedruliai“. Ir aš bandžiau paaiškinti panaudodama stipriai padėvėtos dangaus paklodės įvaizdį.) Miškuose aistruoliai teberenka grybus ir paskutines bruknes. Žydi savi ir atvežtiniai jurginai. Kalvarijų turgus klesti. Bet labiausiai visi laukia ne tradicinės bobų vasaros, o ramybės, išsigelbėjimo nuo viduje tūnančio nerimo, nervų įtampos, netikrumo.

Kaupiasi būsimo sezono lūkesčiai ir pažadai: „Sirenų“, „Auros“ festivaliai, premjeros visose Lietuvos teatrų scenose. Estų teatras su Elmo Nüganeno režisuota Mariaus Ivaškevičiaus pjese „Dievų aušra“! Koncertai, kuriais pasidžiaugs muzikos žinovai ir klausytojai. Visos salės perpildytos. O kiek dar nematytų praėjusių metų kraičio spektaklių! Pasivyti traukinį nebeturiu vilties. Vis dėlto vieną iš jų – Senajame teatre vaidinamą spektaklį, pavadintą opera, – knietėjo pamatyti.

Tai įsivaizduojama M. K. Čiurlionio opera „Jūratė“. Taip afišoje parašyta. Tai keistas trijų kompozitorių ir DI koliažas, kurio klausant nepavyksta nei išgirsti, nei pajausti, nei suvokti. Muzika blanki, neįsimenanti, libreto nėra, teksto nėra, apie personažus žinom tik tiek, kad pamilo vienas kitą. Nėra nieko, kas skatintų veiksmą, raišką, išskyrus pasitelkus modernias technologijas įdomiai sumanytą scenos veiksmo ir vaizdo atspindį didžiuliame ekrane. Ten, tame danguje ar jūroje, ir matome Jūratę ir Kastytį, profesionaliai atliekamus aktorių Telmano Ragimovo ir Sigitos Mikalauskaitės (ji ir judesio, šokio kūrėja), bet ir šis efektingas kūnų meilės šokis pabosta ilgai besikartodamas toje pačioje ribotoje įrėmintoje erdvėje, – juk spektaklis trunka ne vieną valandą! Choras ir solistai atrodo nykiai, nes su pagrindine veiksmo linija ir vaizdu neturi nieko bendro – nei plastiškai, vizualiai, nei emociškai. Akivaizdu, kad kūrėjų argumentai pagrindžiant ketinimą iš nieko sukurti operą nepasiteisino. Bet jie užsispyrę tvirtina, kad opera, tokia, kokia *galėjo būti* Čiurlionio parašyta, scenoje *atgijo*. Bet ar gali atgyti tai, ko nebuvo? Ir kyla mintis, kad kažkam čia labai rūpėjo atsidurti prie Čiurlionio pavardės afišoje, pasišildyti Jo spinduliuose. Sąmoningai neminiu beveik jokių pavardžių.

„Apversta tikrovė“. Martyno Aleksos / LNOBT nuotrauka

Po kelių dienų jau sėdėjau šiltoje mūsų Operos kėdėje, žiūrėjau į gausiai susirinkusius žiūrovus, į tako viduryje įsikūrusią filmavimo grupę. Su šia aktyviai bendravo mūsų įžymioji kompozitorė Žibuoklė Martinaitytė, kurios premjerinis spektaklis – pirmoji opera pavadinimu „Apversta tikrovė“ – štai netrukus turėjo prasidėti. Įdomi

„Vasarotojų karštinė“. Dainiaus Putino / VMT nuotrauka

šio projekto priešistorė – apie tai buvo šiek tiek rašyta, klausėmės radijuje parengtų interviu su kompozitore (tiesa, labai gaila, kad spektaklio programėlių negavom ir neturėjom rankose informacijos apie spektaklio atlikėjus, be to, ir atminimui, istorijai neliko). Verta prisiminti, kokius puikius leidinukus išleido Nacionalinis Kauno dramos teatras Roberto Wilsono spektaklių „Dorianas“ ar „Septynios vienatvės“ proga.

Nesu operos specialistė, esu tik lankytoja ir nuo vaikystės – klausytoja. Tai pasidalinsiu tik pirmu įspūdžiu ir keliom atklydusiom mintim. Turint galvoje, kad pastatymo savo metu ketino imtis ne bet kas, o pats didysis teatro vizionierius Robertas Wilsonas, kurį jau pažįstame ir iš kelių Lietuvos teatruose sukurtų spektaklių, natūraliai sukyla viltys ir troškimas pamatyti nuostabų reginį. Deja, Meistro nebėr, o idėjų įkūnytojais tapo jo mokiniai, stengęsi išlaikyti, įkūnyti mokytojo priesakus. Bet kažkas tarsi trukdė muziką sieti su vaizdu. Norom nenorom žiūrėdama spektaklį galvojau, ką mes matome, ko klausomės, – ar tai yra opera? Juk nėra žanrui būdingo tradicinio libreto su tekstu, nėra nuosekliai plėtojamo siužeto, charakterių, kurie paprastai formuoja sceninį veiksmą, įvykius, ryšius tarp personažų ir labiausiai išsiskleidžia, atsiveria arijose. Iki šiol atsimenu 2002 metais parodytą anuomet atrodžiusią labai modernią Osvaldo Balakausko operą „Tolimoji“ Oskaro Milašiaus kūrinio tema. Ją Filharmonijoje atliko simfoninis orkestras su solistais, ir viskas buvo suvokiama ir girdima. „Apverstoje tikrovėje“ vaizdų ir muzikos pasaulis kartais gyvena skyrium. Kiekviena muzikos atkarpa, kaip ir scenos vaizdai ar subtitruose įvardintos temos (pavyzdžiui, jūra, upė, vanduo) čia ir kūrėjų, ir žiūrinčiųjų interpretuojama visiškai laisvai. Jau pradžioje suskamba laisvės, poreikio išsiveržti iš tradicinių, įprastinių gyvenimo tvarkos rėmų (Berniuko įvaizdis), drąsos ir vienatvės (Moters keliautojos motyvas) ir galbūt – bandymo suvokti ir pažinti naują apsuptį temos. Daro įspūdį scenos gilumoje, tarsi mūsų pasaulio „anapus“, kuriami didingi kintantys filmuoti Tolimosios Šiaurės vaizdai – ledynai, pūgos, vandenys ir teatrališkai pateikti tos aplinkos gyventojai; bet finale vėl išgirsti desperatišką nevilties šauksmą (Vyro šokis).

Labiausiai įsiminė labai jau vilsoniškai aitri Berniuko tema – lyg operos suvokimo raktas – ir nenusakomas Šiaurės grožis, jos didybė, leidžianti įvairiai ją suvokti, ir jau minėtas įspūdingas Vyro (suaugusio Berniuko?) nevilties šokis pabaigoje, gal kaip priešprieša tam, ko finale galėjom tikėtis. Bet to maža. Grįžusi namo pagalvojau, kad gera būtų atsigulti ant sofos ir užsimerkus perklausyti operos muziką.

Vilniuje, virš gražaus, stilingo Mažojo teatro stogo, praskaidrėjo padangė. Į repertuarą įsibrovė „seno kirpimo“ (1761) Carlo Goldonio komedija „Vasarotojų karštinė“, pirmoji trilogijos dalis. Ją, mūsų pasvietėj visai nežinomą, neišverstą ir nepaklausią, susirado Mažojo teatro meno vadovė Gabrielė Tuminaitė, ketinanti ateityje pastatyti ir kitas dvi dalis (antra dalis turėtų pasirodyti Nacionalinės operos scenoje, o trečia – vėl Mažajame). Gaila, kad didžiojo komediografo Carlo Goldonio kūriniai mūsų scenoje labai retai pasirodo, lyginant su Molière’o gal būtų vienas su penkiais. Europos scenose jį įvairiai interpretavo žymiausi pasaulio režisieriai: vieni jam taikė netolimos praeities *commedia dell’arte* stilistikos bruožus, kiti bandė jį subuitinti, „nuleisti ant žemės“, pavyzdžiui, net įžymusis Giorgio Strehleris, norėjęs parodyti, kokie iš tiesų yra žmonės, dar kiti jo iš pažiūros lengvabūdiškose pjesėse ieškojo paslėptos gilumos. O šiais laikais, man regis, būtent komedijos negailestingame veidrodyje norėtųsi pamatyti save ir mūsų sutrikusią visuomenę.

Imdamasi neįprasto darbo, režisierė į talką pasikvietė nemažą būrį žmonių: bulgarų kilmės scenografą ir dizainerį Youlianą Tabakovą, kurio scenovaizdžio centre – senas, visko matęs fortepijonas, aplink kurį daugiausia komponuojamos tarnų „choro“ mizanscenos ir kita. Spalvinį, judrų scenovaizdžio foną sudaro kostiumai, ne stilizuoti, bet žaismingai bandantys prisitaikyti prie XVIII amžiaus stilistikos. Vaidinimo pabaigai sugalvotas juokingas ir sykiu graudus akordas: iš kairės kulisų pusės prie pat scenos privažiuoja krovininė „fūra“, nuleidžia tiltelį, ir tarnai visą scenoje esamą turtą sukrauna jos vidun: teatras iškeliauja! Pasikvietė režisierė ir puikų italų aktorių ir režisierių Luciano Romaną šio spektaklio aktoriams vesti vaidybos dirbtuvių, beje, vaidinusį daugybę Goldonio pjesių pagrindinių veikėjų. Neabejoju, kad „Karštinėj“ dalyvaujančių vyresnės kartos aktorių kraujas atgijo (pakanka pažiūrėti į komedijoje save atradusį aktorių Mindaugą Capą – Filipą!), o spektaklyje vaidinančių jaunų aktorių būrys jau niekada nepamirš, kaip kurti aukštą italų klasikinės komedijos temperatūrą, improvizuoti sau ir žiūrovams ir lipdyti specifinį permainingo personažo charakterį.

Mačiau kol kas tik vieną sudėtį ir jau dabar galiu pasakyti, kad aktoriai, ilgai ir nelengvai dirbę, rodo mums gyvą, kupiną žaismės reginį. Gal šiek tiek per ilgą (ypač pirmoje dalyje), per žodingą. Mūsų publika, jau atpratusi juoktis, atsipalaidavo tik vaidinimui įpusėjus (spektaklyje, kurį žiūrėjau rugsėjo 20 dieną), bet aš tikiu, kad ilgainiui įsijaus ir pabaigoje supras, kad Goldonis, talentingas kūrėjas, puikiai žmones pažinojęs Venecijos advokatas, juokauja rimtai, – ironiškas pjesės pavadinimas „Vasarotojų karštinė“, – tos personažų viltys išvykus iš namų susikurti sėkmingesnį, laimingesnį, gražesnį gyvenimą sudūžta. Sudūžta kaip visiems, kurie jo tik trokšta, bet nieko nedaro jam sukurti.

„Vasarotojų karštinėje“ visi pasirodo, kas esą. Ir jokios suktybės, apsimetinėjimai, apgaulės nebepadeda. Manau, kad žiūrovams bus įdomu ateityje pasižiūrėti kitas dvi dalis: kokiais keliais Carlo Goldonis ir teatras vedžios savo personažus, ar pasiūlys jiems kokią nors išeitį?

„Dievų aušra“. Teatro „Südalinna“ nuotrauka

Ir pabaigai – dar vienas kartus nusivylimo gurkšnis: visiškas fiasko ištiko dviejų žinomų menininkų – mūsų dramaturgo Mariaus Ivaškevičiaus ir estų režisieriaus Elmo Nüganeno – kūrinį Talino teatro „Südalinna“ spektaklį „Dievų aušra“. Greta manęs sėdėjęs žmogus tai pavadino saviveikla. Apie būsimą spektaklį kalbėdamas Jolantos Kryževičienės radijo laidoje dramaturgas skundėsi, guodėsi, kad Lietuvoje neįmanoma būti dramaturgu... O aš pasakysiu taip: „Parašykite, mielas Mariau, vėl gerą pjesę, ir bus įmanoma gyventi Lietuvoje, kaip gyveno Juozas Grušas, Kazys Saja, Juozas Glinskis.“

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

►Pristatydama parodą, rašytoja kalbėjo: „Budraitis nė iš tolo neprimena fotografo „akiplėšos“ portretisto, įspūdingos akimirkos dėlei peržengiančio privatumo ribas: pykšt pykšt – „yra, pagavau“. Jis net dilgėlę, augalą, žolyną pridengia atsargiu šviesos šydu, pasigailėdamas neapnuogina. [...] Man Budraičio „Šnabždesiai“ – tai stalkeriška, kiek mistinė kelionė. Į ją žiūrinčiajam ir smalsu, ir nedrąsu žengti: o ką jau čia pamatysime? [...] Čia tiek liūdesio, tiek atsisveikinimo kadrų! Ir kartu – tiek gyvybės, kur žmogus neįžengia, neužsuka, kur ne žmogus, o augalija, Dievo duota gamta ir toliau kalbės, neįkyriai šnabždės ir šnabždėsis. Ir bus amžina. Tada, kai jau mūsų nebus.“

Pora parodos darbų paimta iš neseniai pristatytos Juozo Budraičio ir Dovilės Zelčiūtės fotografijų ir eilių knygos „Žengiu į rūką“, kur poezija ir fotomenas žaidžia prigesinta kalba, netikėtomis jungtimis bei vibracijomis. Knygą galima įsigyti galerijoje.

Juozo Budraičio paroda kviečia stabtelėti, apsidairyti, įsižiūrėti į kasdienybės detales. Tarsi japoniškų sodų ar haiku estetika, minimaliomis priemonėmis verčianti suklusti ir nustebti. Kaip knygoje „Mano kinas“ autorius prisimena savo viešnagę Japonijoje: „Japonijoje kartą stebėjau, kaip žmogus mieste pjovė veją. Staiga išjungė žoliapjovę, atsiklaupė, išsitraukė iš kišenės žirklutes ir pradėjo atsargiai karpyti žolę aplink stiebelį su žiedeliu. Nenupjovė gėlytės, paliko žydėti. Stovėjau nuščiuvęs iš nuostabos. Viskas slypi smulkmenose, viskas iš jų susideda.“

Juozas Budraitis parodoje paminėjo laukiantis šiuo metu remiantis 2014 m. eksponuota paroda „Sienos ir žmonės“ rengiamo fotografijų albumo apie miestą ir miestiečius, jį turėtų išleisti leidykla „Slinktys“. Vadinasi, pasakojimas tęsiasi... Iki naujų susitikimų!

– EVALDAS IGNATAVIČIUS –

Juozo Budraičio paroda „Šnabždesiai“
Prospekto galerijoje (Gedimino pr. 43, Vilnius)
veikia iki spalio 24 d.

MARIJA MAŽULĖ

Gimusiųjų

Dar labai ilgai saugojau savo pirštuose jo
miegančių akių ir plakančios širdies pojūtį.

Juan Rulfo

labai ilgai būsime po žeme
mūsų kūnai pamažu virs
į kitas formas
iš kūnų į kūnus
surinktus pagal panašius kodus
iš mažutėlių dalelių sklandančių erdvėje
išlaikančių vienos nuo kitų
didelius atstumus

todėl tik tapę šiltais kūnais
galime susiglausti

o tu
pagaliau
susitelkęs iki apčiuopiamos formos
gulėjai stiklinėje dėžėje

kiekviena tavo dalelė buvo
esmiškai svarbi
bendram krūviui
bet staiga laukas
išsijungė

– – –

išsielektrinęs dangaus kūnelis
baltame karstelyje
laidotuvių procesija viduržiemį
minus septyniolika

Kristupas į dangų keliavo
septyniolika dienų
pasakė kunigas
ir procesija lydėjo
per speigą į gruodo sukaustytoj žemėj
iškirstą duobę

labai ilgai būsime žemėje
cheminiai elementai čia kadaise atklydo
kaip kosminės dulkės
augo žemės pluta
klojosi sluoksniais mūsų kaulų
ir visokių rakandų

labai ilgai būsime čia
jausi dievo pirštą savo delniuke
visi būsime kartu
tarp šešėlių
gimusiųjų ir mirusiųjų

giedosime giesmę
iš senų natų
ir pamirštų žodžių

keistai jie kalba danguje
iš pradžių sunku suprasti
ta kalba sena kaip pasaulis

jūsų yra šita žemė

gieda angelas

Mirusiųjų

susapnuotas drugelio esu ir jau nieks nenugincys
kad drugelis greit mirs

Aidas Marčėnas

ir vėl laidotuvės
pažliugęs sniegas
nedidelė urna rankose
mylimųjų balta nepanaši
į vazą tokios ir būtum norėjusi
jauki buveinė tavo kūno mineralams

artimieji sutrikę glėbesčiuojasi
liūdi išlydėdami ir lengviau atsikvepia
laidojant garbingo amžiaus sulaukusią ne kūdikį
ne vaiką ne mylimą žmoną ne kare žuvusią
nenužudytą nepasikorusią nenusiskandinusią
nepasidavusią neatidavusią neužsilikusią
nepraradusią proto atminties eilėraščių

Daivos Kairevičiūtės nuotrauka

nepamiršusią linksmybės juoko
net tada kai rodos nebuvo
jokios vilties

tokios laidotuvės yra laimė
be kunigo vainikų budynių
viskas taip kaip norėjai
tik eilėraščiai ir nešvankūs juokeliai
artimųjų apsikabinimai ir pokalbiai
tik geri prisiminimai
iš blogų galima pasijuokti
buvo kaip buvo
tai buvo gyvenimas

galvoju kad manasis
yra nulemtas tavo atsparumo
to naivaus optimizmo ir tikėjimo
kad visada bus geriau kad žmonės
yra geranoriški
kad knygos mūsų rankose išlaiko
pasaulį galutinai nesugriuvusį

iš tavęs mokiausi virti uogienę
siūti siuvamąja
pasakoti
vis dar mokausi

atsimenu kaip vaikystėje
jaučiausi visiškai laisva
tavo valdose
tarp aukštų žirnių ir pupelių
lysvių ryškiaspalvių gėlynų
kvepiančių prieskoninių augalų
kai dainuodavau skindama uogas
tu tik šypsojaisi
mokykloje tau pasakė
esą neturi klausos

leisk aš už tave padainuosiu

Gyvenusiųjų

Rizikavome gyventi – gyventi amžinai.
Tęstinumo grėsmė nuo pat pradžių slėgė
kiekvieną, atsitiktinai pradėjusį gyventi.

Italo Calvino

neatsimenu kaip čia patekau
sapnuodavau požeminius tunelius
nerasdavau išėjimo
kol vieną sykį aiškiai pamačiau
rožinį apklotėlį ant savo lovelės krašto
manydavau kad sklandau
esu laki išeinu iš kūdikiško kūno
matydavau jus abi
dabar jau palikusias šią
dimensiją
tuomet pjaustančias svogūnus pomidorus
skutančias morkas skaitančias knygas
mezgančias megztinius
tylomis stovinčias prie lango
žvelgiančias į apsnigtą kiemą

manau kad vis dar sklandau
matau savo palikuonis
vienoje iš gausybės galimų realybių
regiu tave lankstančią skalbinius

glostančią naujagimio galvelę
einančią keliu į ten
kur nieko žmogiško nebėra
nei prisiminimų
nei kraujo
nei minčių
tik begalinės siūruojančios
pievos aukštų žolių
ir švytintys griuvėsiai

ar yra skirtumas būti
žmogumi gyvate akmeniu
medžio lapu
radiacijos prisigėrusiu grybu
tik skirtingi kodai
elementų jungimosi būdai
pelenai tirpstantys žemėje
atiduodantys mineralus šaknims
kas gi daugiau mes esame

esu tik gija
jungianti
tave ir tave
kvėpavimas deguonis geležis
ir kalcis aš nešu savyje informaciją
ir ją perduodu kalbos sistema
tau
kuris taip ir neišmoko kalbėti
kartais įsivaizduoju kaip laikau
tave ant rankų
šypsaisi

yra kažkas
suakmenėję manyje
žinau kai mano kūną
kremuos
pelenuose liks
keli akmenukai

Išgyvenusiųjų

Mirties baimei praslinkus,
apėmė beveik gėdinga palaima.

Jorge Luis Borges

pasirodo jau paneigtas mitas
kad organizmo ląstelės pasikeičia
per septynerius metus

odos ląstelės atsinaujina kas kelias savaites
jau nebėra tos švelnios mano skruosto
odos kurią glostei
yra tik kodas
nuolat vykstantys mirtis ir gimimas

kepenų ląstelės atsigamina per metus ar pusantrų
nebeišliko tos kurios tvarkėsi su stipraus
apsinuodijimo padariniais ir dabar mano kūnas
filtruoja tik mineralinį vandenį

raudonieji kraujo kūneliai
gyvena apie šimtą dvidešimt dienų
jie nešė deguonį kol šokau
kai trūko oro
jie mirė gimė transportavo
deguonies molekules

kaulinis audinys visiškai atsistato
per dešimt metų
dar yra likusios manęs
kaulais jautusios protėvių skausmą
bandžiusios pildyti savo tuštumas
eilėraščiais

širdies ląstelės atsinaujina labai lėtai
ir tik iš dalies
širdis turi nuosavą nervų sistemą
ji neprisimena žodžių
tik padažnėjusį pulsą sutrikusį ritmą
stiprius susitraukimus
kaupia savo vibracijų fonoteką
tikriausiai širdis nemeluoja
nes negali savęs perkurti
ji vis dar suvirpa kai skaitau
eilėraščius

esu tarp savęs susietų dalelių sistema
išlaikanti daugiau ar mažiau panašią formą
nežinau ar mano forma pastovi
bet ji nuolat planuoja išlikimą
neįsivaizduoju kaip gyventi be kaltės
laukuose krenta ir krenta kūnai

CHARLES WRIGHT

Charlesas Wrightas (g. 1935) – amerikiečių poetas, eseistas, vertėjas, kūrybinio rašymo dėstytojas; vienas tituluočiausių savo kartos poetų. Nors metams bėgant stilistiškai nemažai eksperimentavo, jo poezijos dominante laikytina gamtos ir dangaus skliauto stebėjimo inspiruota meditatyvi, muzikali lyrika, žodžio ir tikrovės santykio refleksija. Šis „prieblandos dainius“, pasak kritiko Tedo Genowayso, pasižymi „transcendentalumo paieška kasdienybės kraštovaizdyje“, tik „idealo troškimas eilėraščiuose gesinamas įtarumu dėl pastangų beprasmybės“. Paties Wrighto, vadinančio save „Dievo bijančiu agnostiku“, teigimu, visa jo poezija – „nesibaigiantis ginčas su savimi dėl abejotino išganymo tikėtinumo“. Tarp daugiau nei trijų dešimčių poeto knygų minėtinos „Kinų taku“ (*China Trace*, 1977), „Pietų kryžius“ (*The Southern Cross*, 1981), „Kaimo muzika: rinktiniai ankstyvieji eilėraščiai“ (*Country Music: Selected Early Poems*, 1982; Nacionalinės knygos premija), rinktinė „Pasaulio aibė“ (*The World of the Ten Thousand Things*, 1990; Haroldas Bloomas ją įtraukė į savo sudarytą Vakarų literatūros kanoną), „Čikamoga“ (*Chickamauga*, 1995), „Juodasis zodiakas“ (*Black Zodiac*, 1997; Pulitzerio premija), „Apalača“ (*Appalachia*, 1998), „Randas“ (*Scar Tissue*, 2006; Griffino premija), rinktiniai vėlyvieji eilėraščiai *Bye-and-Bye* (2013; Bollingeno premija), „Šiaurinis elnias“ (*Caribou*, 2014). Charlesas Wrightas apdovanotas už viso gyvenimo kūrybinius nuopelnus skiriama Ruth Lilly poezijos premija (1993), 2014–2015 m. ėjo garbingas Amerikos poezijos laureato pareigas.

Į lietuvių kalbą poeto eilių yra vertęs A. Andriuškevičius (žr. kn. „10 anglakalbių poetų“ (2008) ir „Š. A.“, 2014.X.10). Čia laužtiniais skliaustais žymimi leidimo metai knygų, iš kurių paimti versti eilėraščiai.

Ars poetica

Man patinka šičia,

Po žaliuojančia pipirmedžio ir alijošiaus skiaute.
Man patinka, nes vėjas be žodžių nuplėšia lapus.
Man patinka, nes vėjas kartojasi,
ir lapai taip pat.

Man patinka, nes šičia jaučiuosi geriau negu ten,

Apsuptas fetišų ir retorinių figūrų:
Šuns dantis ir Banginio dantis, tėvo batas, žiemos
Sunkis, džiaugsmo neišsakomumas...

Visa kur dvasios.

Ir kai tik jos bus sukviestos iš dangaus ir sukdamosi
šoks mano delne,
Ką tai tenkins?
Aš vis dar turėsiu

Balsus, kylančius iš žemės,
Kritusią žvaigždę, penimą mano krauju,
šitą užsiėmimą, kuriam eikvoju savo širdį.

Ir niekas to nesulaiko.

[1981]

Paskaitinėjęs Du Fu, einu laukan į nykštukinį sodą

Į Rytus, į Vakarus nuo manęs – tarpstanti vasara.
Tamsesnės, gerokai tamsesnės nei kur kitur sutemos
tavajam kieme.
Paukščiai pievelėje siuva pirmyn atgal,
dairydamiesi užuoglaudos,
Nakčiai atslenkant tarytum valtelei.

Diena po dienos pačiam sau darausi vis mažiau
reikalingas.
Kaip va šitas strazdas giesmininkas
purpčioju nuo vieno dalyko prie kito.
Ko gi belaukti penkiasdešimt ketverių?
Rytojus tamsus.
Porytojus dar tamsesnis.

Saulės šunys inkščioja.
Žibukai traukia nuo drėgnos žolės
vakaro tyką.
Į pasaulio šurmulį, į kasdienybės chaosą
Eik tyliai, tyliai.

[1995]

Giedra naktis

Giedra naktis, baltnagis mėnuo, foninė dangaus šviesa.
Mėnulio pirštai atlieka tą patį pratimą
Prieangyje ir ant slenksčio, baltieji klavišai–juodieji klavišai.
Paukščių tilktis ir paukščių trelės. Krinta kasijos žiedas.

Noriu būti nuskaustas Dievo.
Noriu būt pakabintas stiprioje šviesoje ir išskirtas.
Noriu būt ištemptas, kaip muzika, išspausta iš nukritusios sėklos.
Noriu būti įžengtas ir iš vidaus išgremžtas.

O vėjas man sako: „Ką?“
O ricinmedžio pupelės su savo mirties auskarėliais man sako:
„Ką?“
Ir žvaigždės išsijudina abejingai slysti per tamsą.
Ir krumpliaračiai susispiria, ir ratai sukasi.

[1977]

Voro Krištolo Žengimas

Voras, syvingas krištolas ir Paukščių Takas, plauko ant savo
tinklo naktiniam danguj
Ir žvelgia žemyn, laukdamas, kada mes atžengsime...

Auštant jis vis dar ten pat, nematomas, pritrūkęs kvapo, taiso
savo tinklą.

Visą rytmetį ieškome akimis baltojo veido, iš ežero pakylančio
lyg maža žvaigždelė.
Ir kai jis pakyla, išsitiesiam ant vandenuotų savo plaukų ir
supamės.

[1977]

Juodasis zodiakas

Laiko aptemdyti, mokytojai, kaip ir mūsų prisiminimai, susimaišo
Ir nebesutampa,
ir nusėda ant mūsų sodo baldų, kaip oras
Beprasmis, kaip oras savo vaiskia tuštuma.
Ką galime pasakyti tiek vieniems, tiek kitiems?
Kaip gali jie būti tokie tamsūs ir tokie skaidrūs tuo pat metu?
Jie šiaušia mūsų plaukus,
jie šiaušia rugpjūčio medžių lapus.
Paskui ūmai liaujas, kaip vėjas.
Grįžta musės, ir karštis –
ką jiems galime tarti?
Niekas nėra begalinis, tiktai dangus.
Grįžta musės, ir popietė
Kiek susiūbuoja žaliuose savo pakraščiuose,
paskui visu svoriu nugula
Šalia mūsų prisiminimų ir mokytojų mantijų blankių palankų.

— —

„Šlovins Viešpatį, kurie jo ieško.“
Galbūt. O gal ir ne –
nors esam dulkės ir pelenai,
Vieni žengs be žodžių, kiti
„Kelio įsiklausys burnomis savosiom“,
Kur skausmas juos įstato, pusantro colio virš paviršiaus.
O dar kiti koneveiks jį iš meilės
ir gilios paniekos.
Gailestingumo vartai, tarsi užtemimas, užtamsina slaptąsias
mūsų kerteles.
Antkapių eilės sulaiko mūsų žingsnius,
Rugpjūčio drėgmė
Ryški kaip auros aplink mūsų kūnus.
O dar kiti bylos žodžius,
kalbėdami iš baimės ir kalbomis,
Nekęsdami savo apdarų, suteptų kūno.
Šitie yra laimingieji, atidėtieji, dusyk ištrintieji.

— —

Dantė ir Jonas Auksaburnis
Šią popietę galbūt ir rastų žvaigždžių kelialapį,
Piligrimo kelią...
Galbūt ir tu
Po dar neįgeltusiom pusmėnulio apybrėžom,
Debesys irias padange tarsi koks pasakojimas to, „kas ateis“,
To, „kas neįvyko, bet dar įvyks“,
Už žvaigždžių dar vis slepias,
1995-ųjų rugpjūčio 31-oji...
Vabzdžių dar likęs gyvenimas, erdvių grafičiai, baltos ertmės
Kraštovaizdyje,
tokie dalykai, tokios alėjos veda į dulkes
Ir lengvai dorojasi su mūsų skausmu.
Dangaus mėlynė, begalybės mėlis, mėlyni
vandenai viršum žemės:
Kodėl didžiosios istorijos visąlaik būna praeityje?

— —

Neištirtas gyvenimas nesiskiria nuo
ištirto gyvenimo –
Neatsakomi klausimai, plepalai,
Neįrodomos teoremos, seniai apleisti ginčai –
Visa tai turi užrašyti.
Kraštovaizdis ar vandenvaizdis, šviesos ilgis ant
visžalių medžių, vakaro tamsi
Paraštė,
turi tai užrašyti.
Atminties nosinė, mirties sapnas ir automobilis,
Dievo miegas,
vis tiek turi tai užrašyti,
Pustuštis mėnuo, puspilnis mėnuo,
Naktis be žvaigždžių ir be ego, naktis kraujo
juodymės ir maldos juodumo,
Gyvatvorių plušantis Voras,
Paukščio paskutinis riksmas,
rupūžė drėgnumoje, medvarlė – kur sausa...

— —

Į kapą mes žengiame su antriniais jausmais,
Dėvėtu pasitenkinimu, pussieliai,
išmagnetintais žvaigždėlapiais.
Su geriausiais kostiumais. Paukščiai lakioja. Debesys
slenka pro šalį.
Žinoma, mes šalti ir neliečiami,
bet priešiškumo nepuoselėjam.
Dantimis negriežiam iš apmaudo,
einam iš čia, šviežia mėsa.
Bekūnių kaligrafai, Dievo žodžio sargai,
Kokias raides iliuminuosime?
Virš mūsų atmosfera,
Niekur nesantis niekas, eteris, štai jau laukiantis, kol
pamosim pirštu.
Virš mūsų didieji žvaigždynai virpčioja tykindami,
Raidės atitemsta išnirdamos,
Tavo „X“ ir mano „X“.
Raidės atitemsta, išnyra.

— —

Atminties išsilenkėliai, naktinis šiltnamio miege,
Nuolydžių ir užmarščių dvãsia,
Neregimoji ranka,
Liudyk ir eik toliau.
Netolydumo viešpačiai, mažyčių gestų viešpačiai,
Padėkite persimainyt ir išgelbėkite mane...
Visą popietę lietus pliaupė mintyse
Ir soduose, ir nykštukiniam sodelyje.
Visą popietę
Vėlyvos vasaros žodynas vartė savo puslapius
Lietuje,
abstrahuodamas reikiamą žodį.
Ruduo jau čia pat.
Lietus pildo siaurus mūsų guolius.
„Aprašymas toks pat būties elementas, kaip oras ar
vanduo.“
Tai – Žodis.

[1997]

Citatos

Renuaras, kurio paveikslus ne itin mėgstu,
Teigia, kad menininką pergyvena jausmas, kurį jis
perteikęs objektais.
Šitai man patinka, tiktai
To jausmo reikia patirti ne mažiau, nei įlieti,
Idant kūrinys taptų išskirtinis,
Nors nesu tikras, ar tai tiesa
ir ar net įmanoma to pasiekti.

— —

Čechovui mirštant, o mirė jis auštant,
aplink lempą, plakdamas ją suspaustais sparnais,
Ratus suko didelis naktinis drugys.
Palaikai cinkuotam karste su žyma „Šviežios austrės“
Iš Vokietijos į Maskvą buvo išsiųsti prekiniu vagonu.
Paskutiniai jo žodžiai buvę: „Ar jūreivis jau išplaukė?
Aš mirštu, *Ich sterbe*.“

— —

„Mano dvasia menkėja, mano dienos eina trumpyn, ir
lieka man tiktai kapas... –
Sako Jobas. – Naktį jie pavertė į dieną,
Ir po tamsybės aš vėl turiu tikėtis šviesos...
Pavėsiui tariau:
Tu mano tėvas, o kirminams:
Mano motina ir mano sesuo...
Visa, kas mano, nužengs į giliausius požemius,
o nors tenai ar bus man poilsio?“*

* Iš lotynų kalbos vertė J. J. Skvireckas.

Nukelta į p. 16 ►

ŠIAURĖS ATĖNAI
2026 m. spalio 23 d. Nr. 20 (1492)

Undinės žvejoja, močiutės žudo gėles

Alina Borzenkaitė. *Undinės žvejoja*.
V.: Slinktys, 2025. 75 p.

Man patinka pirmosios knygos. Visuomet smalsu pasigilinti, kas ateina į literatūrą. Žinoma, kartais išleidęs pirmąją knygą autorius nutyla. Pavyzdžiui, Jurgita Butkytė, 2005 m. išleidusi debiutinį eilėraščių rinkinį „Voratinkliais apsigobusios“, nežinia kur ir kodėl prapuolė. Tikiuosi, „Undinės žvejoja“ nėra pirma ir paskutinė Alinos Borzenkaitės poezijos knyga, nes ir originaliu poetiniu braižu, ir vaizdinių drąsa ji gerokai išsiskiria iš šiandieninės lietuvių poezijos konteksto.

Pirmą įspūdį kiek suklaidino mėgėjiškas knygos viršelis, ko gero, kurtas paskubom, suponavęs abejotinos kokybės tekstus. Tačiau vos atsivertus turinio puslapius įspūdį kaipmat pakoregavo intriguojantys keturių skyrių pavadinimai: „Supainioto miesto žemėlapis“, „Neįsisavintos pasakos“, „Berėmis veidrodis“ ir „Pelkių archeologija“. Nevaržomą vaizduotę liudija jau pirmojo eilėraščio pavadinimas „Laikrodininkas buvo girtas“. Pirmosios eilutės kiek primena Oscaro Wilde’o ar Henriko Radausko estetizmą: urano stiklo taurė, šviečiantys ciferblatai, „panagės pilnos radžio“. Netikėta intertekstinė nuoroda į „senį Bergmaną“ byloja apie aukštas menines pretenzijas. Tik ar jos bus pateisintos?

Tam tikrais aspektais eilėraščių rinkinio „Undinės žvejoja“ pasaulis primena magiškąjį realizmą, kur mitinis ir istorinis pasaulis susipina su konkrečiais šiandieninės realybės ženklais – Borzenkaitės poetiniame pasaulyje darniai (bet nebūtinai taikiai) sugyvena taksistai ir dumbliaakės sirenos, Neptūnas ir diktatoriai, valkatos ir maldininkai, šlavėjos ir damos, lėlės ir drakonai, žaltvykslės ir laumžirgiai, laumės ir žvejai etc.

Viena vertus, eilėraščių rinkinio pasaulis lengvai atpažįstamas Vilniaus gyventojams (minimi konkretūs rajonai: Antakalnis, Žirmūnai, Šiaurės Jeruzalė, Užupis), kita vertus, neįučia realybės lukštą praskelia ir į kitą lygmenį perkelia mitiniai gyvūnai ar istoriniai veikėjai, istorijos kaitą ženklinančios detalės (undinės, mamutų skeletai, Neptūnas, pionieriai, būtybės, kurios tūno tamsoje). Mitiniai ir istoriniai veikėjai priklauso tai pačiai – sapnų, vizijų, prisiminimų, irealybės – plotmei. Borzenkaitės stiprybė – įtikinamai susieti, priversti susikirsti ar net susilieti realybės ir fantazijos lygmenims:

Ei, girdėjot, kažkas
Kalvarijų gatvėj
garsiai skelbė vogsiantis pilnatį.

(„Keistoji mėnulio pusė“, p. 17)

Vykusiai derinama tai, kas sena (nuosaikus estetizmas, klasikinę vaizduotę menantis „lapų geltonis“), ir tai, kas nauja, šiuolaikiška (nuoroda į „Google“ komentarus, „Bolto“ taksistas, brangstantis kuras). Ši, atrodytų, senyvo romantizmo ir šiuolaikinio pastišo dermė – skiriamasis Alinos Borzenkaitės poezijos bruožas. Kaip pažymi Neringa Butnoriūtė („Undinės žvejoja saugiai“, *Metai*, 2026, Nr. 2), skaitydami jos poeziją, jaučiame, kad lyrinis „aš“ vertina praeitį, tačiau sykiu sugeba ja žaisti, ją sukeistinti. Praeitis, istorija, mitologija, folkloras yra didysis jaunos poetės kūrybinių idėjų šaltinis. Vaizduotė iš praėjusio pasaulio semiasi įkvėpimo, naudojasi juo lyg statybine medžiaga naujoviškiems poezijos statiniams, novatoriškai poetinei architektūrai. Pasak Butnoriūtės, Borzenkaitės poezija balansuoja „tarp paveldo, vaizduotės ir kasdienybės“, šitaip istorinę legendą priartindama prie šiuolaikinio folkloro. Jos eilėraštis primena urbanistinę legendą, kurioje savą vietą atranda ir laumės ar pelkynų dvasios, ir šiuolaikinė subjektės kasdienybė. Pavyzdžiais galėtų būti eilėraščiai „Pelkių archeologija“ (p. 57), „Kaip aš perpratau empirizmo sąvoką“ (p. 45), „Pamąstymas vitražo restauravimo dirbtuvėse“ (p. 46) ar „Kapų plėšikai“ (p. 60–61).

Dažname tekste plėtojama savita mitopoetika, kuriai būdinga pagoniška panteistinė gamtos jausena, persmelkta savotiško raganiškumo. Šią tendenciją atskleidžia eilėraštis „Pramanai“:

Atėjau iš tamsos,
iš gentainių vargų ir klajonių,
iš spygliuočių miškų, kur naujagimiai buvo našta.
Mano pirštai vis dar atsiduoda kraujais ir pavojais,
mano plaučiai vis dar mena kalbą,
kuri užmiršta.

(p. 42)

Autorė savaip suderina infantilumą (romantinę jauseną, pasakų pasaulį) su istorikės išsilavinimu (dažni architektūros terminai, nuorodos į konkrečius istorinius laikotarpius). Savita gamtinio ir istorinio laikų jungtis regima eilėraštyje „Laumės ratas“ (p. 34): čia kiekvienas mėnuo susietas su tam tikra istorine epocha. Pavyzdžiui, sausis siejamas su X amžiumi (juo pradedamas eilėraštis), o gruodis – su XXI amžiumi (juo tekstas baigiamas). Idėja įdomi, tačiau ji galėjo būti kur kas originalesnė, jei autorė būtų išdrįsusi atsisakyti chronologijos ir kur kas labiau supainiojusi perdėm taisyklingą, simetrišką laikų sistemą. Juk eilėraštis nebūtinai turi prasidėti nuo sausio ir baigtis gruodžiu, antraip netoli pažengiama nuo Vinco Mykolaičio-Putino ciklo „Mano mėnesiai“…

Imponuoja netikėtos mintys, savitas jų dėstymas: „čerpių duženos nejaučia skausmo, / imk jas ir skaldyk, / dėkis kišenėn“; „mes panašūs – / abudu ieškom konteinerių / išmest šiam pirmadieniui“ („Pirmadienis“, p. 8). Naratyvas vienu metu ir pasakiškas, ir absurdiškas, lyg tradicinis siužetas būtų pergyvenęs skirtingų laikmečių jausenas, absorbavęs klampią XX amžiaus žmogaus patirtį: „Rytoj žveją išbruzgins iš karalystės, / poryt princesė pavogs jo valtį, pasieks Nilo upę / ir išplauks į Egiptą ieškot faraonų įkapių“ („Trumpa pasaka“, p. 27).

Fejerverkus šaudau (o sykiu – kaip poetas baltai pavydžiu) šioms eilutėms:

stoties pakampėj po šešių
šlavėjos suka tabaką
ir kalbasi apie baroką.

(„Rytmetis“, p. 12)

Arba šioms:

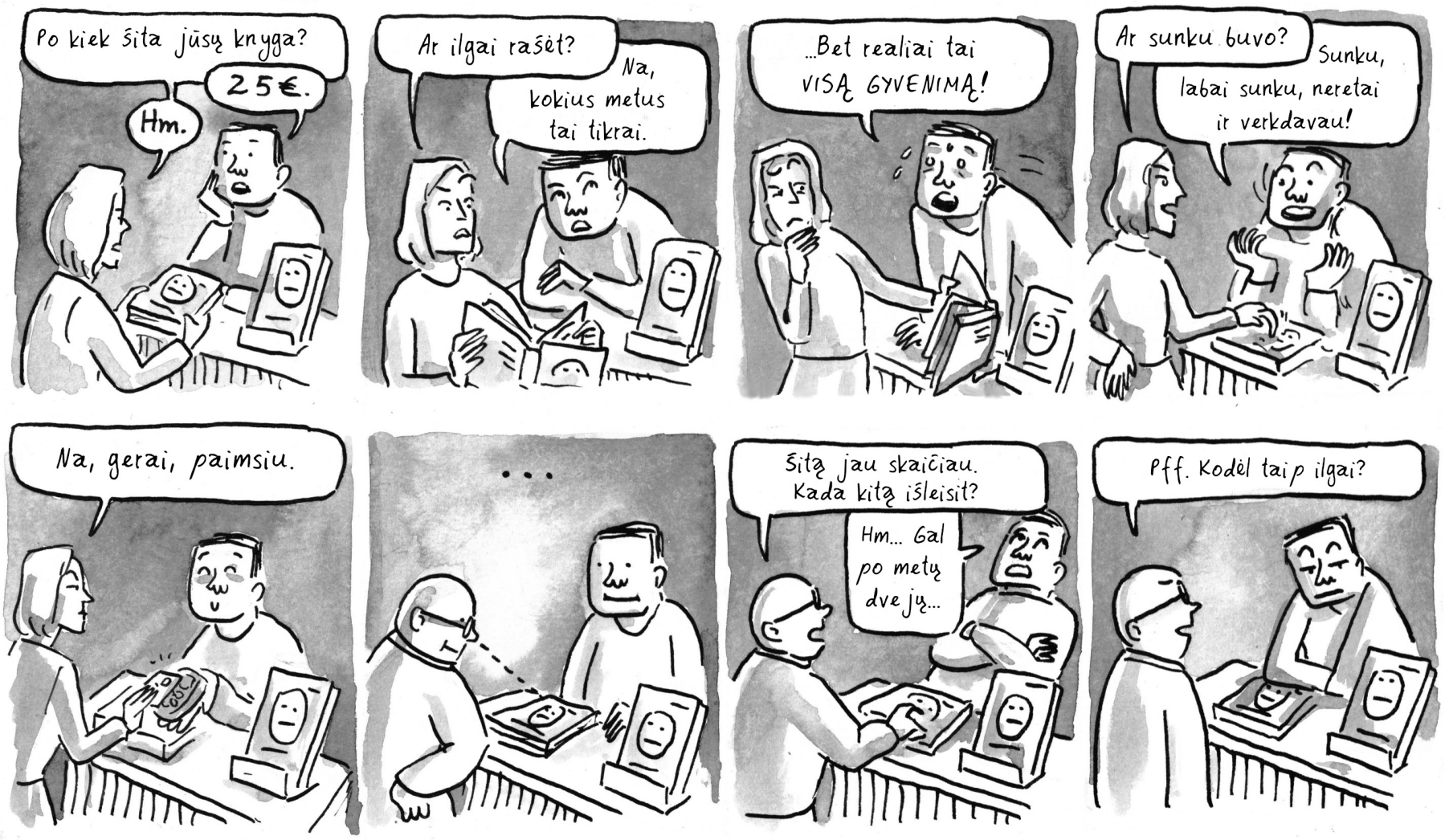
bildėjo už rožynų šieno uorė
liūdnai po parką slankiojo bajorė

(„Detektyvas“, p. 32)

Paradoksalu, bet garsiniame lygmenyje nebanaliai ir net naujai suskamba klasikinis rimas („uorė / bajorė“). Šį įspūdį patvirtina ne vienas eilėraštis. Pavyzdžiui, „Tvarumas“ (p. 9), „Užupio pasakos“ (p. 23), „Lėlių kolekcininkas“ (p. 24), „Žiemos keliu“ (p. 33), „Šiaurės lygumoj“ (p. 70) etc. Klasikinė eilėdara funkcionuoja kaip lygiavertė atsvara drąsiai, itin turtingai poetės vaizdinių, metaforų sistemai. Ji harmonizuoja tekstus, suteikdama jiems skaitytojo klausai malonaus kalbinio skambesio, kas dažnai ir yra vadinama poezija.

Nukelta į p. 14 ►

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Žanrų vaiduokliai: meilės romanas

Laimingos pabaigos pažadas ir sekuliari meilės mitologija

Meilės romanai, kaip teigiama 2021 m. išleistame išsamiame šio žanro žinyne (*The Routledge Research Companion to Popular Romance Fiction*), sudaro didžiausią globalios knygų rinkos segmentą. Kita statistiškai reikšminga šio žanro ypatybė yra ta, kad dauguma meilės romanų autorių yra moterys ir tik apie 18 procentų skaitytojų sudaro vyrai, taigi, anot minėto žinyno sudarytojų, tai yra „labiausiai į moterį sutelkta popkultūros forma šiandieniniame Vakarų pasaulyje“. Lietuvoje žanrinės literatūros rinka meilės romanų atžvilgiu, galima numanyti, atliepia pasaulines tendencijas. Tą liudija ne tik prekybos centrų knygų lentynos, atskirų leidyklų renkami duomenys, bet ir LATGA paskelbtas dešimties populiariausių grožinės literatūros autorių sąrašas Lietuvos bibliotekose (2025), kuriame vyrauja meilės romanų autorės: Irena Buivydaitė, Jolita Herlyn, Agnė Bausienė, Indrė Vakarė, Andrėja ir kt.

Nepaisant išskirtinio populiarumo tarp skaitytojų, iš visų populiariosios literatūros žanrų meilės romanai yra bene labiausiai ignoruojami ir net niekinami profesionaliosios literatūros kritikos. Į juos dažnai žiūrima kaip į estetinės vertės neturinčias banalias pasakas suaugusiosioms ar ideologinį įrankį, skirtą auklėti moteris patriarchalinių vertybių dvasia ir tik simboliškai spręsti tikras socialines problemas. Trumpai tariant, rimtos kritikos požiūriu, meilės romanai yra baisiausia kultūrinio eskapizmo forma. Logiškai pratęsdamos šią mintį nusigausime prie išvados: tas faktas, kad šiam žanrui palankios būtent moterys, nieko gero apie jas nepasako. Taigi nenuostabu, kad feministinė kritika, net ir kalbėdama apie ideologinį meilės romanų užkratą, nenuvertina žanro kultūrinės reikšmės, nes toks nuvertinimas neatsiejamas nuo istorinės pagiežos moteriškai auditorijai, jos pramogoms ir malonumams. Pamela Regis knygoje *A Natural History of the Romance Novel* (2003) primygtinai teigia, kad meilės romanai turi būti vertinami per paties žanro istorijos prizmę, atsižvelgiant į jo konvencijas ir atradimus, o ne smerkiami už tai, kad neatitinka realizmo, modernizmo ar politinio feminizmo lūkesčių.

Istoriškai angliškas žodis *romance* įvardija du skirtingus reiškinius. Viena vertus, įvairiausius kanoninius meilės naratyvus iš skirtingų laikotarpių (apie tokius naratyvus savo knygoje *The Secular Scripture: A Study of the Structure of Romance* rašo garsus Kanados literatūrologas Northropas Frye'us); kita vertus, šitaip įvardijamas šiuolaikinis žanrinis meilės romanas. Mūsų laikais *romance* jau turi daug nusistovėjusių atmainų (šiuolaikinis, istorinis, fantastinis, detektyvinis, religinis, erotinis, jaunimo ir t. t.). Dažnai požanriai yra ir žanriniai hibridai, pavyzdžiui, pastaruoju metu itin populiarus *romantasy*. Taigi, kaip ir visi kiti žanrai, meilės romanas nuolat atranda būdų atsinaujinti, kartu išlaikydamas atpažįstamą pasakojimo struktūrą.

Didžiausia ir įtakingiausia pasaulyje meilės romanų rašytojų organizacija, veikianti nuo 1980 m., – *Romance Writers of America* – įtvirtino apibrėžimą, pagal kurį žanriniam meilės romanui būdingi / privalomi du esminiai požymiai: centrinė meilės istorija ir emociškai patenkinanti, optimistinė atomazga („amžinai laimingi“ arba „kol kas laimingi“). Nors tai nėra akademinis žanro apibrėžimas, būtent juo vadovaujasi dauguma meilės romanų rašytojų ir leidyklų klasifikatorių.

Laimingos pabaigos pažadas mūsų dienomis yra vienas svarbiausių žanrinio kontrakto tarp autorių ir skaitytojų aspektų ir kaip savotiškas įvykių horizontas jis veikia visą skaitymą nuo pirmųjų puslapių. Todėl, pasak Catherine Roach, pasakojimo įtampa ir intriga kyla ne iš to, kuo viskas pasibaigs (susijungs pora ar nesusijungs), bet *kokiu būdu* veikėjai bus kartu. Pasak *Routledge* žinyno sudarytojų, *romance* žanro pagrindinė varomoji jėga yra įsivaizdavimas, kad romantinė meilė ir / ar aistra gali tapti savęs realizavimo forma.

Frye'us atkreipė dėmesį į romantinės meilės formulių universalumą per amžius. Jis traktuoja *romance* naratyvą kaip vieną iš pamatinių pasakojimo struktūrų, kurią pasitelkus įvaizdinami žmogiški troškimai, tapatybės, vertybės ir pasaulio transformacijos. Žanrinis meilės romanas savaip įprasmina *romance* tradiciją – dažnai ją subanalindamas, bet ir atnaujindamas, sušiuolaikindamas. Frye'aus žiūra pasiūlo galimą paaiškinimą, kodėl, nepaisant pasikartojančių tropų ir formulių, meilės romanai nepraranda aktualumo – nes jie ne tik su didesniu ar mažesniu meistriškumu vaizduoja konkrečias troškimų istorijas, bet ir neišvengiamai įprasmina troškimą (ir nebūtinai tik romantiniu požiūriu) kaip pamatinę žmogiškosios patirties struktūrą. Ir laiminga pabaiga šiame kontekste – ne vien komercinė konvencija, naivus realybės neigimas, bet ir subtilesnė struktūrinė funkcija – simbolinė troškimo realizacija (į kurią feministinė kritika visgi žvelgia skeptiškai).

Frye'us kalba apie istorinį *romance* kaip sekuliarųjį (pasaulietinį) šventraštį – įtakingą tradiciją, kuri, greta religinių ir mitologinių pasakojimų, pasiūlo simbolinę kalbą, kuria gali būti išreikšti žmogiški troškimai ir reprezentuojamas pasaulis, leidžiantis juos realizuoti. Bet ir šiuolaikinių laimingai pasibaigiančių meilės pasakojimų populiariojoje kultūroje gausa dažnai siejama su romantinės meilės kaip savotiško postreliginės visuomenės kulto idėja, kurią savo knygoje plėtojo, pavyzdžiui, Eva Illouz (*Consuming the Romantic Utopia: Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*, 1997). Illouz parodė, kaip romantinė meilė įgijo ypatingą kultūrinę reikšmę moderniais laikais ją susiejus su autentiškumo, individualumo, transcendencijos patirtimis. Paradoksalu tai, kad meilė įsivaizduojama kaip egzistuojanti anapus išskaičiavimo ir ekonominių realijų, nors jos raiška (socialiniai ritualai ir kt.) visiškai priklauso nuo komercinės kultūros. Šiuolaikinis meilės romanas įkūnija šį paradoksą: prisidėdamas prie meilės ideologijos bei stereotipų reprodukavimo ir sklaidos, jis sykiu išlieka tuo diskursu, kur populiariosios meilės koncepcijos gali būti kvestionuojamos ir apverčiamos.

Lietuvių meilės romanas pagal Ireną Buivydaitę: nepatikimos aistros, patikima šeima

Naujausiais LATGA duomenimis, 2025 m. Irena Buivydaitė (g. 1954) buvo skaitomiausia Lietuvos grožinės literatūros autorė bibliotekose. Į populiariausių grožinių knygų dešimtuką pateko net 5 jos romanai, o naujausias – „Trečias kartas nemeluoja“ – užėmė pirmąją poziciją. Buivydaitė debiutavo 1995 m. romanu „Šimtas baltų mersedesų“ tuomet tik prasidėjusioje leidyklos „Alma litera“ serijoje „Lietuvių meilės romanas“. Kiek anksčiau toje pačioje serijoje pasirodė pirmasis Irenos Buivydaitės tetos Elenos de Strozzi (Elenos Buivydaitės, g. 1936) romanas „Šiaurės rožė“. Galima sakyti, kad atkūrus Nepriklausomybę lietuvių meilės romano tradiciją didžiąja dalimi formavo dvi tos pačios giminės moterys. Per 30 kūrybos metų Irena Buivydaitė publikavo 16 romanų (ir dar du su bendraautore Jolita Herlyn), o Elena de Strozzi – 15 romanų per 18 metų (paskutinis publikuotas jos romanas „Laiko upės slenksčiai“ pasirodė 2013 m.). Per visą rašytojų karjerą jų populiarumas tarp bibliotekos skaitytojų išliko neįtikėtinai stabilus: joms pavyko užčiuopti romantinį tikslinės auditorijos pulsą.

Naujausias Irenos Buivydaitės savarankiškai parašytas romanas – „Trečias kartas nemeluoja“ – pasakoja dviejų moterų (vyresnės Gelminos ir jaunesnės Skirmantės), per atostogas susipažįstančių Lietuvos paplūdimyje, asmeninio gyvenimo peripetijas. Šiuolaikinio meilės romano požanris, kuriam galima priskirti Buivydaitės romaną (ir kurį sufleruoja pats pavadinimas), yra vadinamasis *second-chance romance*, kur pasakojimą organizuojantis centras – buvusių mylimųjų susitikimas ir santykių atkūrimas. Gelminos santuoką su jos dukrų tėvu Gintautu nutraukia aistringas romanas su vedusiu Aldevinu, kuris nepalieka šeimos dėl Gelminos; po to ji vos netampa meilės avantiūristo auka, nusivilia aistrom ir susituokia, galima sakyti, iš abipusio išskaičiavimo su docentu Jurgiu, po šio netikėtos ir įtartinos mirties po daugelio metų ji vėl sutinka pirmąjį vyrą, taip pat jau palaidojusį antrąją žmoną, ir jų santykiai romantiškai atgimsta. Skirmantė atsiduria paplūdimyje po siaubingo romano su bosu, kuris bandė ją paversti eskorto mergina derybų su užsienio partneriais metu. Išklausiusi Gelminos gyvenimo istoriją, Skirmantė organizuoja jos „netikėtą“ susitikimą su pirmuoju vyru, o po kurio laiko prie jūros ir pati susiduria su kažkada aistringai mylėtu, bet anuomet dar nepasiruošusiu įsipareigoti Domantu (kuris pasirodo esantis Jurgio sūnus). Taigi šiame romane naudojami keli kartais savarankiškus požanrius apibrėžiantys meilės romanų tropai. Gelminos naratyvinėje arkoje: vidutinio ir vyresnio amžiaus veikėjų meilės istorijos (*later-in-life*, *mature romance*); meilės trikampiai; uždrausta meilė (susidurianti su socialinėmis, moralinėmis, šeiminėmis normomis). Skirmantės istorijoje – darbovietės romano, atostogų romano elementai. Romano antroje dalyje į jau ir taip sunkiai suvaldomą kelių lygmenų pasakojimą dar įpinama (nelabai meistriškai) Jurgio mirties detektyvinė intriga. Komplikuota, nors vargu ar pasiteisinanti, pasakojimo struktūra tarsi siekia praaugti meilės romano rėmus ir būti tiesiog romanu, bet pasakojimo prasmės laukas neišsprūsta iš meilės romano tematikos ir problematikos. Pasakojimo lygmenys padauginami ir savotiškais metatekstiniais komentarais: „Kodėl visos pasakos apie princeses ir princus baigiasi vestuvėmis, po kurių jie ilgai ir laimingai gyveno? Kodėl taip nutinka tik pasakose? Žmonės iš tiesų to neturi, todėl bent svajonėse tampa laimingi. Žinoma, negi baigsi pasaką ar meilės romaną taip: *O toliau visos dienos buvo vienodos, neįdomios, kupinos buities rūpesčių ir kvailų, sekinančių ginčų dėl smulkmenų ar dalykų, kurie vienam atrodo labai svarbūs, o kitam – neverti dėmesio...* [Kursyvas – romano autorės.] Kas skaitytų tokį kūrinį?“ Ši mintis tekste tarsi priklauso Gelminai, nors ji nėra jokia rašytoja, tad akivaizdu, kad pasakotojas čia susilieja su personažu. Panaši refleksija tekste dar pasikartoja kaip savotiškas pasiteisinimas: gi niekam neįdomi buitis ir paprasti gyvenimo džiaugsmai, žmonėms norisi aistrų ir lemtingų įvykių, tad jais ir farširuojami romanai. Visgi tokios refleksijos nepakanka, kad romanas taptų gilesniu autorės praktikuojamo žanro permąstymu.

Mano manymu, šis Buivydaitės romanas puikiai iliustruoja heteroseksualios šeiminės meilės kaip sekuliarios religijos idėjos žanrinio įgyvendinimo lietuviškąjį variantą, kuris, palyginus su verstiniais ar jaunesnių kartų autorių romanais, yra gana antierotiškas. Meilės romanų tyrėjų jau seniai pastebėta, kad dauguma šio žanro pasakojimų grąžina veikėjus į tradicines poras. Nors Gelminos pasirinkimas iš nuovargio ir nuobodulio sugriauti santuoką nėra smerkiamas pasakotojos ir yra atleidžiamas vyro, asmenybės branda romane siejama su šeimos vertybėmis ir gebėjimu išlaikyti ilgalaikius santykius. Tiek Gelminos, tiek Skirmantės erotiškai motyvuoti pasirinkimai, prieštaraujantys šeimos ar darbovietės tvarkai, visais atvejais baigiasi vyrų išdavyste ir moters nusivylimu. Tuo tarpu Gelminos antroji santuoka, grįsta ne įsimylėjimu, o dviejų brandžių ir visko patyrusių žmonių abipuse pagarba ir atvira komunikacija, parodoma kaip stabili ir prasminga.

Meilės romanai dažnai klasifikuojami ne tik platesnių žanrinių kategorijų, populiariausių pasakojimo tropų atžvilgiu, bet ir erotinio eksplicitiškumo laipsniu. Buivydaitės romanai, be abejo, patenka tarp *clean / sweet romance* ir *closed-door romance* – erotinės scenos santūrios ir abstrahuotos, kūniškumas nėra detaliai vaizduojamas. Erotinis intensyvumas romane signalizuojamas taip: „Visą naktį jie mylėjosi, kiek numigdavo ir vėl mylėjosi“; „Skirmantė svaigo nuo kalnų grožio ir aistra alsuojančių naktų.“ Buivydaitės romanai yra tarsi *anti-slow burn*: pasakojimui svarbi ne erotinė įtampa, o aistrų pasekmės.

Kaip savotišką antitezę Buivydaitės romanams lietuvių meilės romanų lauke galima paminėti vieną produktyviausių jaunos kartos rašytojų – Agnę Bausienę (g. 1992), kuri per 6 kūrybos metus išleido net 21 romaną, išbandydama įvairius požanrius, greta mums įprastų – ir *romantasy* bei *dark romance*, kurie ant bangos globalioje rinkoje, o Lietuvoje dar turi nedaug adeptų. Komercinei literatūrai serijiškumas itin svarbus, atrodo, kad Bausienė tą puikiai supranta, bet, kai romanai gaminami tokiais tempais, sunku būtų tikėtis tekstų išbaigtumo: juose žymiai daugiau pasikartojimų ir redagavimo spragų nei Buivydaitės knygose. Bausienės romanų prezentaciniuose parateksuose akivaizdi labai sąmoninga žanrinė strategija, besiorientuojanti į tai, kas pasaulyje turi didžiausią paklausą. *Romantasy* žanras reikalauja kitokių – spekuliatyvaus pasaulio konstravimo įgūdžių ir autorės vaizduotė entuziastingai realizuojasi šioje srityje. Jos romanuose ryškus erotinis turinys (jie gali būti klasifikuojami kaip *steamy romance*, *slow-burn*): seksualumas čia nėra vien poros santykių intensyvumo rodiklis, bet jis yra struktūriškai svarbus istorijai.

Pastaruoju dešimtmečiu, kaip teigia apie erotinius romanus *Routledge* žinynui straipsnį parašiusi Jodi McAlister, šis požanris iš nišinio tapo vienas matomiausių. Romano *Fifty Shades of Grey* komercinė sėkmė iš dalies perstruktūravo *romance* rinką: jaunesnių kartų skaitytojų lūkesčių horizontas pasikeitė – tai, kas kadaise atrodė netinkama *mainstreamo* žanrinei literatūrai, tapo nauja norma. Šmėkla klaidžioja po romantinės meilės tvirtovę – erotikos šmėkla!

– TAISIJA ORAL –

ŠIAURĖS ATĖNAI
2026 m. spalio 23 d. Nr. 20 (1492)

Filosofė atviroje santuokoje: Sofija Bilevičiūtė–Zubovienė

Verta prisiminti vienos lietuvių bajorės knygą, kuri nesulaukė pakankamo nei literatūrologų, nei platesnės visuomenės dėmesio. Šiaulių regiono grafai Zubovai šiandien nėra itin plačiai žinomi. Juolab nėra plačiai žinoma tai, kad jie buvo kairiųjų pažiūrų, progresyvaus mąstymo, nuoseklios pasaulėžiūros.

Kai kur Vladimiro Zubovo ratas apibūdinamas kaip bajorai revoliucionieriai. Su Zubovų vardu tiesiogiai susijusi ir kultūrinėje sąmonėje naujai suspindusi menininkė Aleksandra Kašuba, užkariaujanti dabarties akiratį. Jos atsiminimai „Tiksintis vaikas“, pasakojantys apie modernizavimo laikų Lietuvos dvarelio gyvenimą XX a. pradžioje, su savomis keistenybėmis ir žavesiu, buvo tokie populiarūs, kad ir man nepavyko įsigyti egzemplioriaus iš pirmojo leidimo. Ką tik išėjo ir dar vienas menininkės knygos vertimas, „Pakeliui į Ameriką“, o galerijoje „Tate St Ives“ buvo surengta jos retrospektyvinė paroda. Kašubos „Tiksinčiame vaike“ pasirodo menininkės močiutė Sofija, ji buvo susituokusi su Kašubos seneliu Vladimiru Zubovu. O 1912 m. sugebėjo jį palikti išsireikalavusi skyrybų (vyras jų vengė) – XX a. pradžioje tai buvo itin drąsu ir net skandalinga. Toji bajorė ir liko pernelyg neįvertinta.

Sofija Bilevičiūtė-Zubovienė buvo ne tik grafienė, bet ir mąstytoja, rašytoja. Ji parašė ir 1902 m. Varšuvoje lenkų kalba išleido filosofinį romaną „Laimė“, prisidengusi slapyvardžiu Z. Włodowicz. Romanas tik 2015 m. pirmą kartą išverstas į lietuvių kalbą (vertė Jolanta Kriūnienė). Per atsitiktinumą išlikęs – XX a. pradžioje romaną išleidus, Vladimiras Zubovas, nepatenkintas tuo, kas ten rašoma, nupirko visus egzempliorius ir... sudegino. Visgi vieną egzempliorių jis pražiūrėjo (tikroji laimė). Taip iki šių dienų išliko vienas žinomas originalaus leidimo egzempliorius, šį Sofija buvo padovanojusi artimiesiems. Pradūlėjęs giminaičių asmeninėje bibliotekoje šimtą dvidešimt metų ir pirmą, kol kas vienintelį, kartą perleistas. Galima tik spėlioti, kodėl prieš dešimt metų į jį nebuvo atkreipta pakankamai dėmesio – galbūt tai nulėmė ir romano turinys, persmelktas sentimentalizmo, ir iš to išplaukiantis moterų literatūros nesureikšminimas? O galbūt vis dar nėra itin lengva priimti aristokratės kita kalba parašytą kitakalbį romaną kaip lietuvių literatūros dalį?

O Sofijos Bilevičiūtės-Zubovienės rašymą apmąstyti lietuvių literatūros ribose įdomu. Zubovai XIX a. buvo turtinga giminė, gerai prisitaikiusi prie industrializacijos bumo – jų fabrikai gamino pelningą produkciją (jų įsteigta „Gubernijos“ alaus darykla vis dar veikia), prie jų pramonės klestėjimo prisidėjo ir tai, kad po paskutinio XIX a. sukilimo Šiauliai tapo reikšmingu ūkiniu centru, per juos ėjo svarbus geležinkelis, todėl amžių sandūroje miestas sparčiai vystėsi ne tik ekonominiu, bet ir kultūriniu lygmeniu, ypač vešėjo kairuoliškos idėjos, dar neaptemdytos XX a. kataklizmų. Ir ne atsitiktinumas, jog Zubovai daug prisidėjo, kad Šiauliai tapo kairiųjų intelektualų veikimo centru.

Zubovai, būdami stačiatikiai aristokratai, savo išorine rusiška tapatybe galėjo naudotis kaip tam tikru šydu nuo carizmo persekiojimo (na, ir turėjo stiprų užnugarį Sankt Peterburge), jie aktyviai palaikė lietuvių nacionalinį judėjimą, lietuviškos literatūros ir spaudos plėtotę, jų dėka veikė slaptos draudžiamosios lietuviškos spaudos biblioteka, jie rėmė knygnešystę ir net sukūrė nuosavą pažangių mokyklų tinklą – po 1918 m. jį perdavė Lietuvos Vyriausybei. Zubovų asmeninis mokytojas ir geras bičiulis buvo žymus švietėjas, rašytojas Laurynas Ivinskis. Vladimiras Zubovas jaunystėje priklausė socialistinėms partijoms. Pasakojama, kad jis, būsimasis Sofijos vyras, norėjęs atsisakyti viso turto dėl socialistinės pasaulėžiūros, bet bendraminčiai jį įtikinę, kad bus daugiau naudos, jei savo turtus ir įtaką kaip tik didins ir skirs progresyviai visuomenei remti.

Pati Kašuba apie močiutę pasakoja taip: „Zofija, Krokuvos universiteto filosofijos profesoriaus Hipolito Billevicziaus duktė, buvo vyriausia iš dvylikos vaikų šeimoje, o jos sesuo Johana – pirmoji moteris, Ciuricho universitete įgijusi filosofijos diplomą. Zofija buvo atvira socialistė, o studijuodama Sankt Peterburgo universitete pirmą kartą atliko studentų savižudybių tyrimą, kuris ją įtikino, kad giliausios žmogaus kančios kyla iš susvetimėjimo, socialinio bendravimo ir pilietinių įsipareigojimų stygiaus, sukeliančio žmogui nenatūralų atskirties jausmą. Po vedybų Zofija ir Vladimiras apsigyveno Ginkūnuose (dabartinis Šiaulių rajonas) ir pirmieji Lietuvoje panaikino baudžiavą, suteikdami laisvę savo valdose gyvenusioms šeimoms.“ Ar visi faktai visiškai tikslūs, galbūt ne taip svarbu, bet taip Šiauliai, daugiakultūris miestas, iškilo ir kaip svarbus progresyvios lietuvių tautinės kultūros centras. Garsiose gegužinėse, kurios pradėtos organizuoti kelių kairuojančių bajorų iniciatyva 1897 m., tarp jų – be abejo, Zubovų, dalyvavo ir Jonas Biliūnas, Julija ir Veronika Janulaitytės, Augustinas Janulaitis, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir t. t.

Sofija Bilevičiūtė su Vladimiru Zubovu susipažino Sankt Peterburge, kur abu studijavo. Bestuževo kursuose, vienintelėje tuometinėje Rusijos imperijos aukštojoje mokykloje, kur moterys galėjo įgyti aukštąjį išsilavinimą, ji gilinosi į gamtos mokslus ir pedagogiką. Vladimiras Zubovas, kaip ir būsimoji žmona, studijavo gamtos mokslus ir chemiją Sankt Peterburgo universitete, vienas iš jo profesorių – garsus to meto chemikas Dmitrijus Mendelejevas. Vėliau jie kartu keliavo į Vokietiją, į Halę, kur Vladimiras baigė veterinarijos mokslus – praktinis pasirinkimas ūkio ir krašto vystymui, apskritai būdingas daliai to meto bajorijos.

Sofija Bilevičiūtė-Zubovienė Ginkūnų dvare. Viršuje trečia iš kairės Sofija Bilevičiūtė-Zubovienė, šalia Aleksandra Zubovaitė (Aleksandros Kašubos motina), žemiau Vladimiras Zubovas, dešinėje Aleksandra Zubovienė, kairėje stovi Jonas Fledžinskas (Kašubos tėvas), apie 1907–1914. Šiaulių „Aušros“ muziejus

Sofija buvo svarbi *spiritus movens* švietimo ir kultūros projektuose, 1896 m. sutuoktiniai Ginkūnų dvaro rūmų rūsyje įkūrė slaptą lietuvišką pradinę mokyklą apylinkių vaikams (joje mokslas buvo nemokamas), o ši būdavo pertvarkoma į dirbtuves, apsilankius žandarams. Jie steigė ir kitas mokyklas, jas išlaikydavo, mokėdavo dosnias algas mokytojams, savo didžiuosiuose dvaruose įkūrė Ginkūnų, Naisių, Gubernijos, Dabikinės, Medemrodės mokyklas. Jose slapta buvo dėstoma ir lietuvių kalba, o atgavus spaudą pradėta dėstyti ir oficialiai. Pirmoji lietuvių kalbos mokytoja – Jadvyga Juškytė, vėliau kartu su Gabriele Petkevičaite-Bite ir kitais studentais ji lankys prieš mirtį Vincą Kudirką. Pas Zubovus mokytojais dirbo originalios, revoliucingam mentalitetui prijaučiančios asmenybės: Jonas Šliūpas, Jonas Bielskis, bajoras Liudvikas Janavičius. Remiantis Kašubos atsiminimais, liudijama, kad Sofija Bilevičiūtė reiškėsi „visose švietimo srityse“.

Tiesa, Sofijos uošviai Nikolajus ir Aleksandra Zubovai dar iki susituokiant porai buvo pradėję plačius ūkio modernizacijos ir plėtros darbus, rėmė lietuvių kultūrą (per „Žiburėlio“ draugiją rėmė Vincą Kudirką, Žemaitę, Kiprą Petrauską, Julių Janonį), įsteigė senelių, vaikų ir invalidų prieglaudą, mergaičių pensioną (dabartinė Didždvario gimnazija) – jaunieji Zubovai paveldėjo ir savaip tęsė pradėtus darbus. Vyresnieji Zubovai laikėsi liberalių pažiūrų, leido vaikams bendrauti su kitų luomų vaikais (tai nebuvo visiškai įprasta). Aleksandra, buvusi caro rūmų freilina, 1897 m. kreipėsi į carą Aleksandrą III raštu, kad kitatikiai (t. y. ne stačiatikiai) vaikai nebūtų verčiami eiti į cerkvę melstis už carą.

Rašytoja Sofija buvo kilusi iš žemaičių bajorų Bilevičių giminės, ji buvo viena pirmųjų Lietuvos bajorių ir apskritai moterų, baigusių aukštąjį mokslą. Priklausė senai LDK giminei, rėmusiai reformaciją (tiesiogiai susijusiai su Radvila Juoduoju ir Abraomu Kulviečiu). Visgi giminė buvo spalvinga – vėliau viena atšaka atsivertė į katalikybę, dalyvavo liūdnai pagarsėjusioje Targovicos konfederacijoje. Sofijos tėvas Ipolitas, filosofas rašytojas, vertė Adomą Mickevičių į prancūzų kalbą, daug keliavo. Sofijos sesuo Joana Bilevičiūtė ištekėjo už dvarininko Stanislovo Narutavičiaus (pirmojo Lenkijos prezidento Gabrielio Narutowicziaus brolio, būsimo Nepriklausomybės Akto signataro). Sesuo Joana, kuri baigė mokslus Ciuricho universitete, su vyru buvo įsteigę utopišką Alsėdžių respubliką, paremtą socialinio teisingumo principais, ši respublika gyvavo dvi savaites (dabartinis Plungės rajonas), taip trumpai truko ir pirmojo Lenkijos prezidento kadencija. Jiems tai pavyko padaryti pasinaudojus 1905 m. revoliucijos suirute. Abu broliai žuvo nuo kulkų – Stanislovas nusišovė, Gabrielis buvo nušautas. Bilevičiūtes taip pat siejo giminystės ryšys su Lenkijos maršalu Józefu Piłsudskiu (antros eilės pusseserės).

Taigi tokioje aplinkoje, kurioje itin rūpintasi visuomenės pažangos, socialinių pokyčių idėjomis, ilgus šimtmečius gyvavusiomis šeimos tradicijoje, Sofija gyveno ir mąstė utopiškai, nors, kaip būdinga tuometinei pozityvistinei filosofijai, itin praktiškai. Kašuba atsimena, kad šeima pasižymėjo net radikaliu požiūriu: „Kadangi šeima palaikė socialinius pokyčius, man ko nors paklausus atsakydavo, kad su praeitimi jau baigta, kad tai buvo didžių socialinių reformų epocha, kuri turėjo būti naudinga visiems žmonėms visame pasaulyje.“ Pati Sofija Zubovų funduojamose mokyklose skaitydavo paskaitas šeimos ir moralės klausimais. Šių klausimų svarba, mąstymas apie ateitį ir rašytojos akiratis nulėmė romano „Laimė“ turinį. Jame gamtamokslinės idėjos derinamos su psichologija, svarstoma apie žmogaus laimės sampratą, jos įgyvendinimą kasdienybėje.

„Laimė“ yra įdomus kaip savojo laiko kūrinys, pozityvistinis romanas, aristokratiškai kosmopolitiškas. Siužetas sutelktas aplink moterį, pagrindinę veikėją Elvyrą, dvarininkę. Ji rūpinasi šeima ir jos gerove, vyras Steponas, nors ir nestokojantis tam tikro meilumo, yra patriarchališka figūra – sutuoktinės mintis pašiepia kaip naivias ir filosofiškas, nors ir netrukdo joms skleistis. Vyro elgesys leidžia svarstyti apie tam tikrą socialinį nejaukumą, negebėjimą priimti moters kaip lygiaverčio individo, lygiavertės mąstytojos, tai sietina su XIX a. samprata, kad moteris negalinti savarankiškai mąstyti. Tokia samprata romane kritikuojama. Ši detalė svarbi, nes kūrinys leidžia plačiau svarstyti apie moterų emancipacijos kelią Lietuvoje. Nors romane sutuoktinių meilė ir laimė yra ištiktos krizės, o vyro figūra itin patriarchališka, tikėtina, jog autorė vadovavosi tuometinei literatūros sampratai svarbia pozicija – rašyti tik tai, ką išmanai, nekeisti realybės dėl fikcijos. Romanas gali būti perskaitomas kaip išsilaisvinimo metafora – moteris atranda klausytoją, žavų bajoraitį Mykolą, ir jam pamažu atskleidžia savo idėjinę sistemą, gyvenimo filosofiją. Elvyra galiausiai išsikovoja autonomiją, elgdamasi autentiškai, priešinasi vyrui ir jo primetamai gyvenimo sampratai. Nepagalvokite, kad šeimos drama banali, ji sukasi apie nemonogaminių santykių problemą (*open relationship / marriage)*, kaip pasirodo, tokie santykiai nėra naujas šiandienos reiškinys, XIX a. apie juos taip pat gana atvirai diskutuota. Šis klausimas romano plotmėje skleidžiasi ne kaip utopinė naujosios visuomenės santykių sankloda, o kaip tragedija: pažangioje šeimoje tuo metu vyrui buvo leidžiama kur kas daugiau nei moteriai. Turbūt viena iš priežasčių, kodėl Vladimiras Zubovas norėjo sunaikinti visus romano egzempliorius, buvo ta, kad Steponas, kurio prototipas jis buvo, „Laimėje“ siejamas su įvairiais meilės romanais, o pagrindinė veikėja aprašoma kaip skaudžiai išgyvenanti vyro išdavystes. Stepono nesantuokiniai santykiai su Elvyros gyvenimo filosofija nesuderinami, todėl jų pateisinti ši negalinti.

Remiantis romano logika, tikėtina, kad ne skandalas motyvavo rašytoją kalbėti nepatogiomis temomis, o poreikis diskutuoti aktualiais klausimais: su modernių idėjų banga plūstelėjo ir naujos šeimos, naujų santykių modelio idėjos, jas reikėjo reflektuoti. Vyras Elvyrai dėsto: „Matau, tenkiniesi tuo, ką tau davė likimas, ir esi laiminga. Mano prigimtis kitokia. Nesijaučiu sukurtas monogaminiam ryšiui. Tai mane tiesiog traumuoja“, o toliau svarstoma apie moralinį dviejų santuokos, tradicinės ir atviros, sampratų susidūrimą: „Juk puikiausiai žinai, – kalbėjo [Steponas], pabrėždamas kiekvieną žodį, – kad mes abu vienas be kito negalim gyventi, kad aš geresnės žmonos niekur nerasčiau. Visą pasaulį nustebintumėm savo skyrybom, nes visi, išskyrus tave pačią, laiko mus ypač darnia pora, o kažką panašaus kaip tarp mūsų, jei atidžiau pažiūrėtum į žmones, pastebėtum beveik kiekvienoje šeimoje. Pati gali flirtuoti, jei tik nori, – aš nieko prieš, nematau tame nieko bloga. Kada nors žmonės susipras ir nevaržys vienas kito. O skyrybas žmonių, kurie yra prisirišę vienas prie kito, turi vaikų ir gali būti draugais, laikau pasileidimu.“ Šiandien tokie pasažai galėtų būti laikomi klasikine toksiškų santykių iliustracija, visgi romano ir istorinio konteksto plotmėje tokie svarstymai buvo pačiu laiku. Elvyra palaipsniui išsikovoja autonomiją išlikdama ištikima savo moralinei pozicijai, ją motyvuodama filosofinėmis prielaidomis, taip susigrąžina vyrą ir savo gyvenimo autentiškumą, tai yra per monogaminius tradicinius santykius.

Romano struktūra neatsitiktinė, jis parašytas taip, kad kiekvieną dieną būtų galima skaityti po skyrių kaip savotišką savišvietos priemonę. Tai yra brandžios moters romanas, jame gvildenama ir nesantuokinio flirto (Elvyros ir Mykolo duetas), jausmų tema, moters savivertės ir santykio su kitais santuokoje išgyvenimai. Apie tai svarstant romane, pasitelkus Adomo Mickevičiaus „Vėlinių“ personažo Gustavo paralelę, prieinama prie išvados, kad žavėtis vieni kitais galima, bet kol „neužgims troškimas suartėti su tuo asmeniu“. Nemonogaminiai santykiai, anot pagrindinės veikėjos, pasmerkti nesėkmei, jei jie trikdo

Niekur iki galo nebepriklausau

Su šiuo metu tarp Danijos ir Lietuvos gyvenančia 2026 m. Vaikų literatūros premijos laureate EVELINA DACIŪTE kalbasi Laimutė Adomavičienė

– Ką tik grįžote iš Lietuvos: kokius įspūdžius ir potyrius parsiskraidinote?

– Laikas Lietuvoje visada būna labai intensyvus: norisi susitikti su kuo daugiau žmonių, su brangiausiais praleisti kuo daugiau laiko. Taip jis ir išgaravo. Dar vaikų festivalyje spėjau dalyvauti, pora bibliotekų bei darželių aplankyti. Žinoma, Danija arčiau nei Kinija ar JAV, kur anksčiau gyvenau, galima ne kartą ir ne vasarą suskraidyti. Grįžau pasiilgusi rutinos.

– Esate teigusi, kad emigracija Jums padeda kurti knygas vaikams. Rašėte, kad gyvendama su šeima užsienyje esate tik stebėtoja. Kaip tai padeda kurti?

– Emigracijoje yra daugiau laiko sau ir savo mintims. Apmąstyti ir analizuoti gyvenimą, reiškinius bei žmones. Sukti galvoje istorijas, kol ateina laikas jas užrašyti. Galbūt padeda ir tai, kad svečioje šalyje iš aktyvaus gyvenimo dalyvio, vertintojo tampi stebėtoju. Tai labai rašytojiška pozicija. Neišsitaškai, kaupi.

– Kiek veikia svetimos kultūros, šalys, kuriose gyvenote? Dabar gyvenate Danijoje. Ar Jūs esate atvira pasauliui ir jo kultūroms?

– Kitos kultūros plečia akiratį, neleidžia „įsipatoginti“, stato tave į skirtingus kampus, kad tuos pačius dalykus, reiškinius galėtum įvertinti skirtingais rakursais. Kai pasuki nauju keliu, bendrauji su ne savo burbulo žmonėmis, esi priverstas spręsti ne savo teritorijoje iškilusias problemas, smegenyse vyksta įdomiausi procesai: kuriamos naujos nervinės jungtys, kas kažkiek laiko patiri kūrybinius pliūpsnius – esi bombarduojama idėjomis kaip rugpjūtį vasaros dangus krintančiomis žvaigždėmis.

Esu dėkinga savo veiklai, nes knygos, jų vertimai atvėrė galimybes keliauti su kūryba, edukacijomis po pasaulį. Kai pradėjau rašytojos kelią, apie šiuos privalumus negalvojau. Susitikti su savo skaitytojais įvairiose pasaulio vietose ir pakeliui prisipildyti vaizdų bei istorijų – man, kaip rašytojai, tai privilegija.

– Kokie danų kultūriniai skirtumai ir panašumai Jus žavi / liūdina?

– Žavi ramybė, kuri supa, pagarbus bendravimas, bendruomeniškumas. Per metus nepastebėjau, kad kas labai liūdintų. Na gal šaltas vėjas, kai jau pavasaris, o jis dar košia kiaurai, iki pat kaulų. Tačiau net ir tai paskui virsta privalumu: jam pasikeitus dar labiau džiaugiesi šiltu ir minkštu vėju. Danijoje esu viešnia, taip jaučiuosi ir taip elgiuosi.

– Ar esate jau pajutusi Anderseno šalies dvasią?

– Andersenas, o kartu ir jo kūryba Danijoje vizualūs: per skulptūras, muziejus, suvenyrus. Su vaikais lankėmės Odensėje, kur įkurtas rašytojo muziejus: sužinojau, ko nežinojusi. Kai kurios Anderseno pasakų vietos, plečiantis žinioms apie jo gyvenamo laiko kultūrinį, socialinį, o ir jo paties biografinį kontekstą, atsiskleidė naujai. Ar Danija kuo nors labai išsiskiria, nes čia gyveno Andersenas? Dauguma šalių turi savo genijus ir tironus, savo juokdarius ir pasakininkus. Kas iš jų bus žinomi visame pasaulyje, yra jų darbo, sėkmingai susiklosčiusių aplinkybių reikalas.

– Kaip skirtingos šalys ir kultūros keičia Jūsų tapatybę? Kokią svarbą turi lietuviškumas?

– Kai esi kasdien su savimi, sunku pastebėti pokyčius. Gal kitiems iš šalies lengviau? Visada buvau smalsi, troškau daugiau pamatyti ir sužinoti, nomadiškas gyvenimas man padeda patenkinti pažinimo alkį. Nežinau, kokia būčiau, jei nebūčiau išjudėjusi. Bet kai tai nutiko, atsirado jausmas, kad niekur iki galo nebepriklausau. Taip, su Lietuva yra daugiau bendros DNR, bet kai paragauji kraustymosi, atrodo, kad pasigavai tarsi kokį virusą: čia pabuvau, pagyvenau, galima judėti toliau, nes dar yra vietų, kur galima pagyventi. Apsistojimas ilgesniam laikui labai skiriasi nuo turistavimo.

Man lietuviškumas yra daugiau darbai nei žodžiai. Visi mano vaikai puikiai kalba lietuviškai, daug dėmesio skiriu lituanistiniam švietimui: esu aplankiusi dešimtį mokyklų JAV, taip pat Turkijoje, Danijoje, Azerbaidžane, Švedijoje. Jei nėra galimybės gyvai, rengiu virtualius susitikimus. Lietuvybę užsienyje išlaikyti nelengva, norisi padėti ir mokytojams, ir tėvams, įkvėpti vaikus skaityti lietuviškas knygas. Kopenhagoje sau pačiai netikėtai prisijungiau prie lietuvių choro „Credo“, kurio repertuare daugiausia lietuviškos dainos. Taip jau yra, kad, gyvendama svetur, susipažįstu su dar daugiau lietuvių.

– Po kiek laiko pavyksta adaptuotis Jums ir Jūsų keliaujančiai šeimai?

– Danijoje pradėjau antrus metus. Tie antri yra patys geriausi. Jau kai ką žinai, bet dar – ne paskutiniai sezonai. Atsiranda malonus komforto jausmas, prisijaukintos vietos, gatvėje sutinki pažįstamus. Kinijoje ir JAV praleidome po ketverius metus. Ketvirtais metais pradedi leisti šaknis, nebegali tik stebėti, atsiranda poreikis įsigyventi. Stebėtojas virsta dalyviu. Krauniesi daiktus ir vėl judi. Grįžti nebūtinai yra lengviau.

Vyresnieji vaikai jau paliko namus. Matau, kad mūsų gyvenimo būdas jiems daug davė: lengviau būti pasaulio piliečiais. Nemažai ir atėmė: tai, kad susirandi draugų, paskui virsta tuo, kad su tiek jų patirsi išsiskyrimo skausmą. Ką jau vien reiškia būti paaugliu naujoje aplinkoje. Kaip ir kiekviena lazda, ši turi du galus.

– Neseniai sakėte, kad susikūrėte savo rašytojos karjerą, nepriklausomą nuo vietos. Apie kokią karjerą svajojote nuo vaikystės?

– Iki ketvirtos klasės svajojau būti aktore. Karjerai sutrukdė moralinės vertybės: sužinojau, kad jei režisierius lieps su kuo nors bučiuotis, tai ir privalėsi. Patiks ar nepatiks. Svajonė dužo į smulkias šukeles: niekas man neaiškins, su kuo bučiuotis. Paskui nebesvajojau, kuo būsiu: man patiko skaityti ir rašyti. Negalvojau, ar tai įdarbinsiu. Mokantis aukštesnėse klasėse, mūsų auklėtoja tapo jauna lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Jolanta. Ji mane skatino kurti, siųsti, dalyvauti. Neretai sutikdavau, nes taip buvo lengviau nei atsikalbinėti. Dvyliktoje klasėje apsisprendžiau stoti į žurnalistiką. Vėliau mano darbai beveik visada buvo susiję su rašymu. Rašiau tai, ką reikia, ko iš manęs prašo. O nuo trisdešimt devynerių, kai pasirodė pirma knyga, rašau tai, ką noriu.

– Naujausia Jūsų knyga vaikams – „Dienos drugelis, nakties drugelis“. Kodėl apie gamtą?

– Taip, apie ją. Norisi, kad pasaulyje, kuriame vis daugiau vietos užima technologijos, vaikai žinotų daugiau juos supančių augalų, medžių pavadinimų. Kad juos stebėtų ne per ekraną, o gyvai. Nemėgstu tiesioginės didaktikos, bet į pasakojimą įpintos ir mandagumo bei dėkingumo pamokos. Ne tik vaikams, bet ir jiems skaitantiems suaugusiesiems. Susitikus pasisveikinti, išsiskyrus atsisveikinti, o ką nors gavus – padėkoti. Mano stebėjimais, Lietuvoje to per mažai, o bendrą foną tos nieko nekainuojančios malonybės gerai veikia.

– Paaugliams esate sukūrusi apysaką „Duobė“. Ar neplanuojate daugiau?

– Labai norėčiau įžengti į vyresniųjų vaikų pasaulį, imtis ilgesnio kūrinio. Turiu ne tik idėjų, bet ir apmatų. Viskas priklausys nuo to, kiek leisiu sau klaidžioti prokrastinacijos džiunglėse. Nors kad tie blaškymaisi neduoda naudos, irgi nepasakyčiau. Ne visada aišku, kada prasideda knyga. Tiksliau, kiek laiko prieš užrašant pirmą sakinį ji prasideda.

– Panašiai ir suaugusiesiems „Žuvys fontanuose“?

– Su eilėraščiais šiuo metu yra beveik štilis: buvo laikas, kai pokšėjo, ypač vos persikėlus į JAV, kai poezijos rašymas laikė mane virš vandens. Šiek tiek neramu, bet tai ne pirmas toks laikotarpis. Nerašymo momentai mane yra ištikę ne kartą ir ne du. Yra laikas mėtyti akmenis ir laikas juos rinkti. Dėl romano suaugusiesiems irgi kyla minčių, bet dar turiu ir neužaugusių vaikų, iš kurių gyvenimo nenoriu iškristi. Kūrinys tave pasigrobia, o ilgos apimties kūrinys tave pasigrobtų visiškai. Persijunginėti iš savo sugalvoto gyvenimo į realų nėra lengva, net skausminga. Todėl kol kas ne.

– Jūsų veikėjai paveikslėlių knygose, pasakose mėgsta ir geba pasakoti istorijas. Jums pačiai patinka pasakoti istorijas? Kas įkvepia jas užrašyti?

– Man patinka skaityti istorijas, patinka jų klausytis ir patinka jas pasakoti. Patinka, kiek prisikaupė realių ir kaip šios realios tampa mielėmis, iškeliančiomis sugalvotų istorijų tešlą. Paskui belieka kepti bandutes. Įkvepia ir kasdiena, ir kelionės, ir žmonės. Jei neužrašau istorijų, jos paskui grūdasi eilėje, triukšmauja, stumdosi. Užrašai – išjuda kita. Bet reikia laiko joms subręsti.

– Ar švelgiant iš šalies lietuvių vaikų literatūrai stinga įvairovės?

– Taip, stinga. Šiemet pirmą kartą buvau Bolonijos vaikų knygų mugėje: tokia didelė įvairovė, matai, kad įvairiausiems pasakojimams, žanrams, iliustravimo stiliams yra vietos po saule, jie atranda savus skaitytojus. Vaikams reikia dar didesnės įvairovės, dar drąsesnių, galvą raunančių sprendimų, taip auga jų drąsa. Mes labai nuvertiname vaikus ir apiplėšiame jų kūrybiškumą, kreipdami vienu keliu. Tuo keliu, kuriuo eina visi. Kelių yra daug, kol jų neišvaikščiosi – neatrasi, kuris smagiausias, kuris intensyviausias, kuriam reikia stipraus fizinio pasirengimo, o kuriuo eini atsipalaidavęs ir pasišvilpaudamas. Labai norėtųsi, kad rengiant ikimokyklinio ir pradinio ugdymo mokytojus būtų skirta daugiau dėmesio vaikų literatūrai, o pedagogai savo žinias perteiktų vaikams. Viešėjome su drauge iliustratore Aušra Kiudulaite Italijos mokykloje. Ten taip šauniai dirbama su vaikų literatūra pagal „Reggio Emilia“ ugdymo programą, kaip norėtųsi, kad taip būtų ir Lietuvoje.

– Ką manote: ar lietuvių konservatyvumas netrukdo įvairovei rastis?

– Konservatyvumas trukdo. Atsargumas trukdo. Baimė. Maža rinka. Nesmalsaujama, kas vyksta literatūroje svetur. Arba imamasi tik komerciškai saugių variantų. Norima eiti patikrintais, išmintais keliais. Tai viskas čia suprantama. Labai žmogiška. Blogiau, kai stengiamasi užkardyti kitiems minti naujus kelius.

Neretai girdžiu su pasididžiavimu sakant, kad skaitoma tik klasika. Saugu, kitų patvirtinta, pažymėta profesionalų. Nesuklysi. Klasika labai gerai, bet vien tik ji yra gerokai per mažai. Pačiam rinktis, pačiam nuspręsti, nepriklausyti nuo kitų nuomonės – štai čia yra svarbus dalykas, čia reikia ginti savo poziciją kaskart paaugant.

Ir Lietuvoje yra žmonių, kurie ir nori, ir viską daro, kad vaikus pasiektų įvairesni kūriniai, dalinasi savo žiniomis, nebijo eksperimentuoti. Tarp jų yra iliustruotojų, rašytojų, literatūros ekspertų, bibliotekininkų, mokytojų, leidėjų. Jie mane įkvepia ir skatina nenuleisti rankų. Padėti vaikui augti skaitytoju, pasakotoju, kūrėju. To neįmanoma padaryti be vaikų literatūros. Ketvirta sezoninių batų pora vaikui yra per daug, o penkiasdešimta knyga jo lentynoje – per mažai.

---

kito asmens individualų buvimą. Įdomu, kad kaip argumentas pasitelkiama paralelė su privačios nuosavybės teise, kuri laikoma žmogaus prigimtine teise, nepriimant socialistinių bendruomeninio turto principų: „Mano manymu, žmonės patys turi padėti vieni kitiems orientuotis, kad pakaktų jėgų nepasiduoti meilės vilionėms ten, kur tai darydami atimtume kažkam ramybę, užkirstume kelią į ramybę, užkirstume kelią į laimę. Turime saugotis niekaip nesugriauti sutuoktinių pasitikėjimo, nes tai žlugdo visuomenę ir kenkia visai žmonijai. Kaip privati nuosavybė buvo galutinė pakopa civilizacijos vystymuisi, taip monogamija yra kitas būtinas jos veiksnys, be kurio nusiristume į barbarų laikus, prarastume savo organinę jėgą ir galiausiai išnyktume nuo žemės paviršiaus.“ Tad matome, kad atvirai save socialistais laikę amžių sandūros inteligentai privačios nuosavybės ar komuninės santuokos idėjas nebūtinai priėmė kaip duotybę.

Romano pasakojimas taip pat itin persmelktas pažangos dvasios – remiamasi organinėmis teorijomis: spenserizmu, darvinizmu, neaplenkiamas ir Friedrichas Nietzschė. Šios idėjos laisvai jungiamos, kritikuojami tam tikri aspektai, bet iš esmės remiantis gamtamokslinėmis teorijomis bandoma aiškinti žmogaus psichologiją. Romano struktūra nėra itin sudėtinga, bet tai įdomus ir dabar itin originaliai bendrame lietuvių literatūros kontekste atrodantis bandymas bendražmogiškai mąstyti apie žmogaus ir šeiminio, galbūt net apskritai kolektyvinio gyvenimo prigimtį. Kita vertus, Sofija Bilevičiūtė-Zubovienė pasakojimu visai kaip Gustave'as Flaubert'as kritikuoja aukštesniuosius visuomenės sluoksnius, iš esmės deklaruodama, kad su senuoju pasauliu yra baigta.

Istorikas Rimantas Miknys yra apibendrinęs, kad Zubovai, kaip ir nemažai veikėjų mūsų istorijoje, nėra vienareikšmiškos figūros: XVIII a. jie prisidėjo prie Abiejų Tautų Respublikos padalijimų įgyvendinimo. Kita vertus, jų giminės atstovai dar po šimto metų galiausiai prisidėjo prie Rusijos imperijos ir senojo pasaulio sugriovimo, perimdami savotiškų maištautojų vaidmenį.

„Laimėje“ dialektiniu principu pasakojama apie santuokinės laimės peripetijas, pasirenkama nuosaikumo pozicija, tačiau propaguojama moters autonomijos ir subjektiškumo būtinybė, o tai leidžia „Laimę“ laikyti emancipaciniu romanu. Laiminga romano pabaiga su tikruoju autorės gyvenimu nesutapo, po skyrybų, kurios įvyko po 10 metų nuo romano pasirodymo, Sofija liko viena. Bet per vieną vienintelį išlikusį romano egzempliorių Sofijos Bilevičiūtės-Zubovienės istorijos versija triumfavo. Jei ji nebūtų žengusi savęs išlaisvinimo keliu, galbūt nebūtume turėję Aleksandros Kašubos. Aleksandra Kašuba pati ištars savo mylimajam Vytautui Kašubai Insbruke, jiems pasitraukus iš Lietuvos: „Niekada nebūsiu tavo žmona, – pridūriau: – Nebūsiu ištikima ir darysiu, ką noriu. Visada.“ Tai jau bus abipusis susitarimas, kylantis iš lygiaverčio santykio ir panašios gyvenimo filosofijos.

– IEVA KRISTINAITYTĖ –

ŠIAURĖS ATĖNAI
2026 m. spalio 23 d. Nr. 20 (1492)

Islamui reikia seksualinės revoliucijos

Šių metų jubiliejiniame festivalyje „Nepatogus kinas“ turkų ir norvegų kilmės režisierė Nefise Özkal Lorentzen dokumentiniu filmu „Seksas, revoliucija ir islamas“ kviečia iš arčiau susipažinti su Seyran Ateş biografija bei idėjomis ir jos kova už seksualinę revoliuciją islame.

Filmo herojė Seyran Ateş – Berlyne gyvenanti iš Turkijos kilusi žmogaus teisių aktyvistė, feministė, teisininkė bei viena pirmųjų moterų imamių Europoje. S. Ateş užtikrintai deklaruoja: „Aš nekovoju su islamu, aš kovoju su patriarchatu.“ Nuo 2006 metų moteriai yra teikiama asmeninė policijos apsauga, nes už savo veiklą sulaukė grasinimų mirtimi.

S. Ateş gimė 1963 metais skurdžiame Stambulo rajone. Jos tėvas – kurdų kilmės fabriko darbuotojas, o mama – turkė namų šeimininkė. Kai S. Ateş sukako šešeri, jos šeima persikraustė į Berlyną. Prisimindama vaikystę, imamė pažymi, kad dėl asmeninių priežasčių feministe tapo anksti. Iš S. Ateş vaikystėje buvo tikimasi, kad ji padės motinai su namų ruošos darbais, kol jos broliai galėjo žaisti lauke. Ji buvo mušama, jei užsiimdavo „neteisingais“ dalykais, pavyzdžiui, skaitydavo knygas, o ne kartu su mama rūpinosi buitimi. Likus trims mėnesiams iki aštuoniolikto gimtadienio, S. Ateş pabėgo iš namų. Būdama 21 metų, buvo pašauta moterų centre, kuriame buvo teikiama pagalba moterims, patyrusioms smurtą artimoje aplinkoje. Po šio įvykio S. Ateş prisiekė, kad taps teisininke ir kovos už moterų teises ir kad joks vyras nesugadins jos svajonės.

Pasak S. Ateş, „mes gyvename XXI amžiuje, tačiau mokome islamo, lyg gyventume VI amžiuje“. Dėl šios priežasties ji kovoja už progresyvų islamą. Tokia S. Ateş mintis atspindi išsiskiriantį islamo fundamentalistų ir islamo modernistų požiūrį į religiją. Islamo fundamentalistai tiki, kad islamui nereikia pokyčių, nes pamatiniai šios religijos tekstai (Koranas ir chadisai) turi reikiamus atsakymus į kylančias problemas. O štai islamo modernistai teigia, kad islamo šventraštis Koranas turėtų būti aiškinamas iš naujo, atsižvelgiant į dabartinį kontekstą. Musulmonų intelektualai, tikėję islamo modernizmo idėja, siekė parodyti religijos gebėjimą prisitaikyti prie naujo pasaulio (modernybės) ir plėtoti islamo interpretacijas, derančias su nacionalizmu, konstitucionalizmu, moksliniu pažinimu ir moterų teisių užtikrinimu.

Kino filmo „Seksas, revoliucija ir islamas“ kadras

Dalindamasi mintimis apie būtinybę pritaikyti islamą šiuolaikiniam kontekstui, S. Ateş pabrėžia, kad „daugumą dalykų, su kuriais kovojame, yra nukreipti ne prieš religiją, o prieš tradicijas“. O kad tradicijos keistųsi – reikalingos diskusijos bei kūrybiškumas islamiškose šalyse ir visuomenės nuostatų kaita. Siekdama prisidėti prie religijos reformavimo, S. Ateş tapo imame.

2017 metais S. Ateş iniciatyva duris atvėrė Ibn Rushdo-Goethės mečetė, tapusi vieta praktikuoti šiuolaikinį islamą. Mečetės durys atviros visiems – sunitams, šiitams ir alavitams, moterims, nesidengiančioms galvų hidžabu, LGBT+ asmenims. Imamė tiki, kad vienintelis būdas kovoti su radikaliuoju islamu – pasitelkti patį islamą, todėl jos pirmojoje liberalioje mečetėje Vokietijoje vyrai ir moterys meldžiasi kartu ir nėra diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos. Tiesa, ne visus nudžiugino liberalios mečetės idėja. Po Ibn Rushdo-Goethės mečetės įkūrimo S. Ateş sulaukė grasinimų nužudyti, užgauliojimų ir fatvų, kuriomis skelbiama, kad S. Ateş įkurtoje mečetėje taikoma praktika, kai vyrai ir moterys meldžiasi greta vieni kitų, yra nesuderinama su islamo mokymu, ir kvestionuojama liberalių mečečių steigimo idėja.

S. Ateş sulaukia užgaulių komentarų internete, dažniausiai ji vadinama „kekše“ – tai jai yra akivaizdus islamui būdingo atviro seksualinio ir su lytimi susijusio konservatyvumo įrodymas. Vaikystėje pareiškusi, kad nori gyventi savarankiškai ir išeiti iš namų, ji sulaukdavo klausimo, ar nori būti kekše. Tokį požiūrį iliustruoja madonos ir paleistuvės (kekšės) dichotomija: moteris gali būti arba madona, siejama su tyrumu, rūpestingumu, arba kekše, pasižyminti neigiamomis savybėms (pavyzdžiui, polinkiu manipuliuoti). Priskiriant moterims „etiketes“, sukuriama palanki terpė patriarchato palaikymui ir moterų bei jų seksualumo kontrolei. Moterų skirstymas į madonas ir kekšes įtvirtina stereotipinius lyčių vaidmenis, riboja moterų saviraišką, teisę veikti ir laisvę. Atrodytų, kad S. Ateş turi omenyje, jog kekše turi galimybę priimti sprendimus ir elgtis taip, kaip nori pati, – nepaklusdama aplinkinių primestiems lūkesčiams.

Pasak S. Ateş, „patriarchato šalininkai nepriima jokios kitos sistemos, tik patriarchatą, nes nenori, kad moterims atsivertų akys. Nes tiki, kad tada jos visos taptų kekšėmis.“ S. Ateş mato vienintelę išeitį, kaip kovoti su patriarchatu, – seksualinę revoliuciją. Pareikšdama, kad islamui reikalinga seksualinė revoliucija, imamė neturi omenyje, kad žmonės privalo be perstojo užsiiminėti seksu. Taigi seksualinė revoliucija nėra susijusi tik su seksu – šios revoliucijos sėkmei reikalingas lyčių lygybės idėjos priėmimas bei palaikymas ir suvokimas, kad į seksualumo sampratą įeina ir lyčių įvairovė.

Filmas „Seksas, revoliucija ir islamas“ ragina kelti tokius klausimus: kaip islamas gali būti suderinamas su demokratija, laisve, lyčių lygybe ir LGBT+, kai visuomenėje itin stipriai įsišaknijusios tradicijos? Ar gali priklausyti LGBT+ bendruomenei ir būti musulmonu? Ko reikia, kad islamas taptų liberalesne religija?

Filmo pabaigoje S. Ateş kviečia jaunąją kartą atkreipti dėmesį, kad islamas yra pliuralistinis ir įvairus, ir, pasimokius iš istorijos, kartu leistis į progresyvaus islamo paieškas. Ieškojimas ir atvirumas čia tampa esminiais dalykais, padedančiais kovoti su nusistovėjusiomis ir ribojančiomis normomis. Kaip teigė Bertoltas Brechtas: „Jei kovosi, gali pralaimėti. Bet jei nekovosi – tu jau pralaimėjai.“

– MILDA JANEIKAITĖ –

Undinės žvejoja, močiutės žudo gėles

► Atkelta iš p. 10

Turtingas ne tik garsinis ir kalbinis, bet ir regimasis pasaulis. Vizualiniame lygmenyje daug žalios spalvos: kartus žalias gėralas (p. 7), „žaliakelnis benamis“ (p. 8), „liūty nihilistai – ir tie įtiki žalią“ (p. 9). Žalia spalva siejama su viltimi, tikėjimu, su praėjusiu, bet vis dar prisimenamu laiku, o jei laikas vis dar prisimenamas, vadinasi, jis vis dar gyvas, apie jį kuriamos pasakos, legendos, mitai. Eilėraštyje „Tvarumas“ žalia spalva priešpriešinama geltonai, kuri ambivalentiška, nepatikima. Geltonos spalvos akcentai šmėkšteli ne viename tekste: minimas lapų geltonis (p. 9), geltonas namas (p. 10), „gelsva nebyli jaunatis“ (p. 17). Geltona spalva žymi transformacijas, nežinojimą, ribotumą, negalėjimą pasiekti pasakiško vizijų pasaulio: „kaimynai neapkenčia / šios geltonos – // ji primena Afriką, / kurioj jie nebuvę“ („Geltonas namas“, p. 10). Vizualinės detalės savo ryškumu eilėraščius priartina prie monumentalių drobių. Pavyzdžiui, mažajame cikle „Laumės ratas“:

Rugpjūtis. XVII amžius.

Virš Salemo miesto sutvisko
kartuvių formos žvaigždynas.
Saulėkaitoj laumė išdegino
žalsvus plaukus iki baltumo.

(p. 35)

Į poetinę Borzenkaitės kalbą vykusiai įsiterpia netipiški, dažnai kalbininkų šalinti, specifiniuose kontekstuose vartojami žodžiai: „trotuarai“ (skolinys iš prancūzų kalbos, reiškiantis šaligatvį eilėraštyje „Tvarumas“, p. 9), „liktarna“ (skolinys, vartojamas Žemaitijoje, pakeičiantis kalbininkų siūlomą „žibintą“ eilėraštyje „Žibintininkas“, p. 20), „traktieriai“ (senovinis terminas, reiškiantis užeigos namus, smuklę ar karčemą eilėraštyje „Užupio pasakos“, p. 23). Nevartotina svetimybė „gontas“, kurią kalbininkai siūlo keisti „malksna“, suteikia ypatingą, savitą charakterį eilėraščiui „Šiaurės lygumoj“ (p. 70). Taip pat poetinę kalbą itin praturtina taiklūs, dažnai ironiški būdvardžiai (*raišas* vaiduoklis, *dumbliaakės* sirenos, *strazdanota* kaimyno dukra).

Borzenkaitei būdingas keliaplanis intertekstinis žaidimas, kuriame dalyvauja laikas (susipina skirtingos epochos ir jų kontekstai), mitologija ir literatūra. Be abejo, pagrindinė kultūrinė atrama – danų pasakininkas Hansas Christianas Andersenas ir jo žymioji „Undinėlė“. Daiktų pasakos įtaka akivaizdi eilėraštyje „Andersenai?“ (p. 28), kur „daug porceliano“ ir onirinių elementų. Jaunosios poetės tekstuose yra ir savaip pajausto lietuviško ar bendriausia prasme šiaurietiško folkloro. Jūratė ir Kastytis, „bambeklis Perkūnas“ (eilėraštyje „Klausimai prieš miegą“, p. 30) savaip perprasminami, perkeičiami, iš beveik banalybėmis tapusių personažų paverčiami istorinės tėkmės, architektūrinių stilių ir tradicinio naratyvo dekonstravimo įrankiais. „Floriografija“ originaliai prisitraukia ir švelniai ironizuoja europinį literatūros paveldą:

močiutė žudė gėles,
kad žydėtų netgi lėkščiausios knygos,
galbūt pumpuruotų, gyvastim trykštų.
kai pamatėm petunijos žiedą
ardant raides Mopasano knygoj,
močiutė neleido šalinti,
nes Pampuškai tiktų petunijos.

(p. 52)

Labiausiai suintrigavo ketvirto skyriaus pavadinimas „Berėmis veidrodis“. Veidrodis kaip vaizdinys menuose (ir dailėje, ir literatūroje) labai dažnai eksploatuotas ir todėl nuvalkiotas, atsibodęs, sunku atrasti ką nors naujo, bet būdvardis „berėmis“ kažką atveria, priverčia skaitytoją stabtelėti, susimąstyti. Daugiausia meniniu požiūriu vykusių tekstų suradau paskutiniame – ketvirtame – skyriuje „Pelkių archeologija“, kuris pasižymi stilizuota siaubo estetika. Jai būdinga tiršta, sudėtinga vaizdinija, ryškios realybės detalės („studentė plėšytais džinsais“, „Balta karvė vardu Teresė“, „Alzheimeriu sergąs tiltas“, „nukamuotos varlės“) darniai sugyvena su bandymu bent akies krašteliu žvilgtelėti anapus, kažin kur ties žodžio, regimybės, paslapties, mito, legendos, sakmės riba. Naratyvas daugeliu atvejų priartėja prie *fantasy*, kurioje pasaulio taisyklės remiasi magija, burtais, mitologija ir folkloru. Pavyzdžiui, eilėraščių diptike „Raganų kerštas“ (p. 62–65) minima „vilko šmėkla“, „vilkų kraujas“, „juodo žirgo kapas“, „blausus pilnaties diskas“, sapnuose regimas surūdijęs kalavijas raudonais ašmenim, o iš ryto – degančios žvakės už šventoriaus tvoros, „kur spiečias daugiausia varnų“. Siaubo poezija lietuvių literatūros kontekste yra vis dar neegzistuojantis žanras, tad smagu, kad Borzenkaitė užpildo šią tuščią nišą.

Išskirti silpniausius ir stipriausius tekstus šio poezijos rinkinio kontekste nėra lengva, nes knyga ir stipri, ir stebinanti naujumu. Vis dėlto silpnesniems tekstams stinga ryškesnių detalių, netikėtumo efekto. Pavyzdžiui, eilėraštis „Statistika“ – vienas sakinys, kuris viso rinkinio kontekste nesuteikia jokių papildomų prasminių niuansų. Manau, jo buvo galima atsisakyti. Vienas iš stipriausių tekstų – „Kaip aš perpratau empirizmo sąvoką“ (p. 45) – imponuoja netikėta, ironiška atomazga. „Pelkių archeologija“ (p. 57) sužavėjo ryškiais vaizdiniais (pajuodusios kaukolės, „vyzdy – paskendęs mėnulis“), intriguojančiu naratyvu. „Link Joninių“ (p. 68) originaliai perprasmina detales, virtusias klišėmis, o tai – stipraus poeto ženklas. „Uolienų virsmas“ (p. 71) kuria lietuvių poezijai netipišką medicinos diskursą, kuriame ligos virsta metaforomis: „Nukamuotos nemiega varlės, / kūdroj kurkia iki migrenos.“

Alinos Borzenkaitės poetinis debiutas „Undinės žvejoja“ išsiskiria savita kalba ir stiliumi, kurie susikristalizavę anksti – jau pirmojoje knygoje. Pasakiško, folkloru apipinto pasaulio derinimas su šiandieninės realybės ženklais, istorijos kaip globalaus kismo, nuolatinės idėjų metamorfozės samprata, drąsi ir originali įvaizdžių sistema, siaubo estetikos pajauta, drąsa savaip jaukintis klasikinę eilėdarą, subtili, niuansuota ironija išskiria poetę iš šiandieninės lietuvių poezijos konteksto ir įrodo, kad jos vieta – literatūroje. Tad prašau, Alina, išbūk, lik, neišeik.

– KAROLIS BAUBLYS –

Žvaigždės jam žada

Visata yra didelė, šalta ir iš esmės abejinga žmogaus likimui. Laimei, tai netrukdo jai turėti gana konkrečią nuomonę apie tavo santykius. Planetų padėtis gali paaiškinti daugelį dalykų: kodėl jis neatrašė, kodėl atrašė po trijų savaičių ir kodėl grįžęs pirmiausia norėjo papasakoti, ką per tą laiką suprato apie save. Ne viską reikėtų iškart laikyti charakterio ypatybe. Kartais kaltas Merkurijus. Kartais vaikystė. Kartais jis tiesiog Maestro. Žvaigždės yra kantrios. Ypač su vyrais.

Tradicinė astrologija žmoniją skirsto į dvylika ženklų. Ilgą laiką to, matyt, pakako. Tačiau civilizacijai vystantis atsirado vyrų, kurių elgesio neįmanoma paaiškinti vien tuo, kad jie gimė spalio pabaigoje. Todėl greta mums įprasto Zodiako tenka pripažinti ir kitą, menkiau ištirtą sistemą. Joje vyras gali būti gimęs po Skorpiono ženklu, tačiau daug svarbiau žinoti, ar jo Saulė yra Profesoriuje, Mėnulis – Nepripažintame talente, o ascendentas – Liūdnajame pijoke. Gimimo valanda šiuo atveju nėra būtina. Paprastai užtenka pirmų dvidešimties minučių.

Narcizo žvaigždynas astronomų kol kas nėra oficialiai pripažintas. Tai suprantama. Narcizas apskritai sunkiai pakelia institucijas, kurios jo dar nepripažino. Kiekvieną ženklą valdo tam tikras dangaus kūnas. Profesorių – Merkurijus, Maestro – Venera, Liūdnąjį pijoką, priklausomai nuo paros meto, Neptūnas arba tai, kas tuo metu pilama. Jaunąjį genijų valdančios planetos nustatyti nepavyko, tačiau jis pats paprastai žino ir mielai paaiškina. Narcizo astrologijoje ypač svarbūs namai. Pirmasis namas atsakingas už asmenybę. Antrasis – už finansus. Trečiasis – už komunikaciją. Ketvirtasis – už motiną. Penktasis – už kūrybą. Šeštasis – už darbą, todėl daugelyje sudarytų horoskopų buvo tuščias. Septintasis valdo partnerystę, aštuntasis – seksą ir svetimus pinigus. Pastarieji du, priešingai, pasižymėjo neįprastai intensyviu planetų judėjimu.

Astrologija moko, kad žmogus nėra vien jo Saulės ženklas. Ir tai guodžia. Pavyzdžiui, vyras gali būti Profesorius pagal Saulę, Maestro pagal ascendentą ir Liūdnasis pijokas pagal tai, kas atsitiko po konferencijos. Galimos įvairios kombinacijos. Pasitaiko ir gerokai sudėtingesnių. Kodėl statistiškai jų tiek daug, astrologija kol kas nepaaiškino. Tyrimų žemėlapyje šioje vietoje, matyt, žioji epistemologinė smegduobė.

I. Jaunasis genijus

Jaunąjį genijų valdo Marsas. Arba būgnai. Skirtumas nedidelis.

Šio ženklo vyrai į pasaulį ateina jau turėdami pašaukimą. Talento įrodymai gali atsirasti vėliau. Astrologijoje tai nelaikoma problema, nes potencialas, priešingai nei rezultatas, galima sakyti, neturi galiojimo termino. Jaunasis genijus iš kitų tikisi rezultatų. Iš savęs – potencialo. Potencialas patogus tuo, kad jo neįmanoma patikrinti, kol aplinkui dar yra kas nors pasirengęs palaukti. Jaunasis genijus dažnai sutinkamas muzikos mokyklose, rūsiuose, festivaliuose, repeticijų salėse ir kitose vietose, kuriose vyras su instrumentu gali laikinai būti palaikytas asmenybe. Jam būdingas seksualinis pasitikėjimas savimi, profesinės didybės nuojauta ir miglotas santykis su gramatika. Šioji nėra esminė. Ortografija niekada nesustabdė rokenrolo.

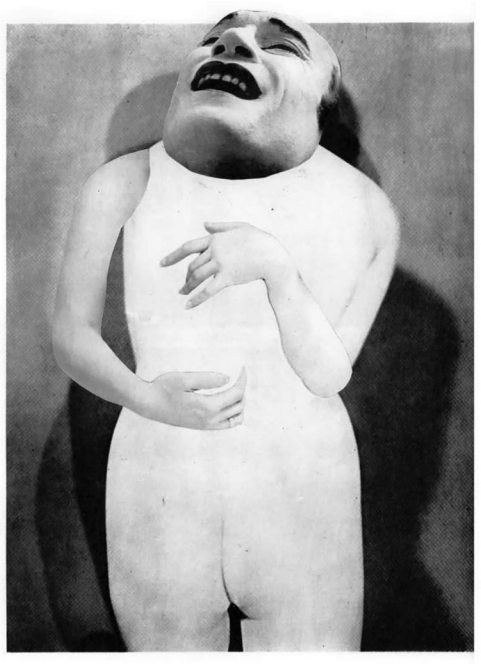
Meilėje Jaunasis genijus ieško žmogaus, kuris jį suprastų dar prieš pasauliui jį suprantant. Ypač palankios jaunesnės partnerės, nes jų Saturnas dar nėra įžengęs į klausimo „O ką tu, tiesą sakant, veiki?“ namus. Tokiame amžiuje Saturnas apskritai dažnai būna išėjęs parūkyti.

Šiemet Jaunajam genijui žvaigždės žada proveržį. Kaip ir pernai. Kaip ir užpernai. Jupiteris ragina nepasiduoti. Jaunesnė partnerė per tą laiką baigs mokslus ir išmoks nebelaukti.

II. Bohemos aristokratas

Bohemos aristokratą valdo Uranas, nors dažniausiai atrodo, kad komunalinių paslaugų teikėjas. Tai paslaptingas ženklas. Pirmo susitikimo metu gali būti neaišku, ar jis menininkas, ar benamis. Skubėti su išvadomis nereikėtų. Jis gali būti abu.

Bohemos aristokrato materialinė padėtis niekada neatspindi jo tikrojo statuso. Jeigu jis neturi pinigų, tai todėl, kad pinigai yra buržuazinis konstruktas. Jeigu neturi darbo – saugo kūrybinę autonomiją. Jeigu doktorantūros nebaigė – akademija pasirodė per siaura. Bohemos aristokratas niekam nepriklauso. Išskyrus žmogų, kurio bute gyvena, kurio cigaretes rūko ir kuriam jau trečią mėnesį žada pervesti savo dalį už elektrą. Jeigu bute tris paras vyksta vakarėlis, tai nėra priklausomybė. Tai salonas. Šis ženklas ypač traukia jaunas moteris, kurios dar nėra išmokusios atskirti bohemos nuo prastai organizuoto gyvenimo. Jeigu kambaryje yra skulptorius, trys muzikantai, kažkas cituoja filosofą ir ant stalo guli narkotikai, vadinasi, vyksta kultūra. Tai labai ekonomiškas kultūros apibrėžimas.

Tomo Tereko koliažas

Finansų srityje Bohemos aristokratui metai sudėtingi. Tačiau Jupiteris žada žmogų, turintį cigarečių, butą ir kol kas dar nepažeistą tikėjimą kultūra.

III. Psichonautas

Psichonautą valdo Neptūnas. Tiesą sakant, Neptūnas pats nėra tuo visiškai tikras.

Šio ženklo atstovai jaučia tai, ko kiti nejaučia. Energijas. Vibracijas. Subtilias būtybes. Jėgas, kurios naktį gali tempti žmogų iš lovos už kojų. Skeptikas pasakytų, kad tokiu atveju reikėtų kreiptis į gydytoją. Psichonautas pasakytų, kad skeptiko čakros užsidariusios. Romantiniuose santykiuose jis gali būti stebėtinai švelnus. Net rūpestingas. Problema ta, kad santykiuose dalyvaujate ne tik judu abu, bet ir nematomas pasaulis, kurio taisyklių jūs nebuvote gavusi raštu. Šis jautrumas nematomam pasauliui gali atrodyti žavingas. Ypač kol sidras dar laikomas tinkamu pusryčių gėrimu.

Šiemet Psichonautui Neptūnas atvers naujus sąmonės lygmenis. Artimiesiems žvaigždės rekomenduoja atidaryti langą ir išsisaugoti vieniems kitų telefono numerius.

IV. Liūdnasis pijokas

Liūdnąjį pijoką valdo Neptūnas, Saturnas ir, priklausomai nuo geografinės padėties, artimiausia visą parą dirbanti parduotuvė. Svarbu jo nepainioti su paprastu alkoholiku. Paprastas alkoholikas geria. Liūdnasis pijokas kenčia.

Jo gėrimas turi estetiką, genealogiją ir priežastis. Jis geria dėl meno, vaikystės, visuomenės, nesėkmės, per didelio jautrumo, per mažo pripažinimo, tavęs, buvusiosios, ateities ir kartais dėl to, kad antradienis. Liūdnasis pijokas dažnai yra menininkas. Tai svarbu, nes menininko savidestrukcija kultūroje ilgą laiką turėjo gerokai daugiau romantinio prestižo nei kitų žmonių savidestrukcija. Jo meilės ciklą valdo Mėnulis: įtampa, sprogimas, atsiprašymas, švelnumas, pažadas, įtampa. Žiūrint iš pakankamai didelio atstumo tai beveik primena orbitą. Žiūrint iš arti – ne. Čia astrologija trumpam praranda humoro jausmą. Stebėtojai jo dažnai nepraranda. Tai, matyt, ir yra viena iš problemų. Katastrofą galima metų metus periodiškai interpretuoti kaip sudėtingą žmogų. Interpretaciniai gebėjimai kultūroje visada buvo stiprūs.

Šiemet Liūdnajam pijokui žvaigždės žada pokyčius. Ryte jis atsiprašys. Vakare paaiškės, kad atsiprašymas buvo simbolinis.

V. Profesorius

Profesorių valdo Merkurijus. Saturnas suteikia jam statusą, o Jupiteris – kabinetą.

Profesorius yra vienas seniausių Narcizo žvaigždyno ženklų. Jį galima atpažinti iš specifinio poravimosi ritualo, vadinamo mentoryste. Iš pradžių jis pastebi tavo talentą. Vėliau tavo ypatingumą. Dar vėliau paaiškėja, kad tavo ypatingumas turi administracinių funkcijų. Profesorius nepaprašys tavęs nemokamai dirbti. Tai būtų vulgaru. Jis tavimi pasitikės. Vieną dieną esi studentė. Kitą redaguoji tekstą. Tada skaitai svetimą magistrinį. Tada rašai recenziją. Tada išklausai apie jo santuoką, dvasingumą, meną ir vienatvę. Kažkuriame etape supranti, kad tavo pareigybė institucijoje neegzistuoja, tačiau darbo valandos – taip. Profesorius tai vadina artumu. Jaunystėje toks artumas neretai palaikomas profesine praktika. Šio ženklo vyrai mėgsta sakyti, kad tarp dviejų žmonių egzistuoja ypatingas intelektinis ryšys. Kartais tai tiesa. Ypač jeigu vienas iš tų žmonių rašo tekstą, o kitas jį pasirašo.

Karjeros srityje Profesoriui metai puikūs. Merkurijus lems sutikti jauną žmogų, iš kurio jis daug išmoks. Daugiausia – jaunasis žmogus iš jo. Institucija skirtumo nepastebės.

VI. Maestro

Maestro valdo Venera – grožio, meilės ir, kaip primena pats pavadinimas, venerinių ligų globėja. Tiksliau, Maestro įsitikinęs, kad Venerą valdo jis.

Tai estetiškai reiklus ženklas. Jis pastebi grožį, proporciją, eleganciją, laikyseną, tavo svorį ir ką tik į burną įsidėtą kąsnį. Jo jautrumas menui toks išlavintas, kad kartais apima ir tavo kūno auditą. Maestro nekritikuoja. Jis lavina skonį. Jeigu įvertina tavo išvaizdą septyniais balais, nereikia įsižeisti. Dešimtukas egzistuoja kaip platoniška forma, todėl reali moteris iš principo neturėtų jo pasiekti. Maestro gyvenime moterys ir vyrai dažnai atlieka kelias funkcijas: būna mūzomis, auditorija, asistentais, veidrodžiais. Kartais funkcijos sutampa. Kartais ir žmonės. Buvimas šalia Maestro suteikia privilegiją stebėti didį žmogų buityje. Didis žmogus buityje, kaip paaiškėja, irgi nori, kad kažkas išlygintų jo didybės marškinius.

Šiemet Venera Maestro žada naują mūzą. Senoji pradėjo reikšti nuomonę. Naujoji dar nežino pareigybės apimties.

VII. Nepripažintas talentas

Nepripažintą talentą valdo Plutonas. Jis yra vienintelis ženklas, kurio nesėkmė įrodo jo didybę.

Jeigu gauna premiją – pagaliau įvertino. Jeigu negauna – sistema bijo. Jeigu kritikas giria – kritikas kompetentingas. Jeigu kritikuoja – asmeniškumai. Jeigu publika nesuprato – publika dar nepasiruošusi. Taigi Nepripažinto talento savivertė yra viena stabiliausių struktūrų Visatoje. Juodosios skylės nyksta. Žvaigždės užgęsta. Jo nuomonė apie save išlieka. Šis ženklas dažnai susiformuoja iš Jaunojo genijaus. Procesas paprastai prasideda tarp trečio ir septinto neįvykusio proveržio. Moterims astrologai rekomenduoja būti atsargioms. Jam reikia moters, kuri tikėtų jo genialumu, sugertų jo nusivylimą ir prireikus būtų kalta dėl abiejų. Meile jis vadina visą paketą.

Šiemet Plutonas nulems profesinį konfliktą. Jis vėl bus teisus. Profesinis gyvenimas, kaip įprasta, vyks kitur.

VIII. Mižnius

Mižnių valdo Mėnulis. Pavadinimas nėra astrologinis terminas. Tačiau ilgainiui mokslas turi nusileisti empiriniams duomenims.

Mižnius yra labai jautrus vyras. Jis myli stipriai, kenčia stipriai, pavydi stipriai, geria stipriai ir kartais priima sprendimus, kurių pasekmes vėliau tenka kuopti kitiems. Jo emocijos visada didesnės už patalpą, kurioje vyksta. Jeigu jis įsimylėjęs, tai tragedija. Jeigu meilė neatsakyta – antikinė tragedija. Jeigu žmogus, kurį jis myli, tuo metu kitame kambaryje užsiima seksu su kažkuo kitu – jau opera. Šalia Mižniaus dažnai atsiranda moteris, kuri klaidingai mano, kad yra pagrindinė romantinės situacijos dalyvė. Vėliau paaiškėja, kad ji nėra net trikampio kraštinė. Greičiau virtuvės inventorius. Tai naudinga pamoka: ne kiekvienas vyro emocinis prisipažinimas yra susijęs su klausytoju. Jai įsisąmoninti kartais prireikia keliolikos metų.

Karjeroje Mižniui gali sektis stebėtinai gerai. Kodėl jam taip sekasi, paaiškinti negali net žvaigždės. Jo sprendimų sukeltus gaisrus ir toliau gesins žmonės, kurie šito darbo niekada nesirinko.

IX. Kvantinis meilužis

Kvantinį meilužį valdo retrogradinis Merkurijus, tačiau jis pats sakytų, kad kvantinė mechanika.

Šiam ženklui paprasta meilė per menka. Jūs nesusipažinote. Susidūrė dvi dalelės. Jūs nepatikote vienas kitam. Įvyko energinis atpažinimas. Jūs nesate pora. Visata per jus bando kažką pasakyti. Dažniausiai ji bando pasakyti „užblokuok“. Kvantinis meilužis mėgsta intelektualizuoti geismą. Jis kalbės apie prisirišimo teoriją, fiziką, likimą, istoriją, politiką ir savo penį. Nebūtinai tokia tvarka. Jo silpniausia vieta – klasikinė fizika, ypač priežasties ir pasekmės ryšys. Pavyzdžiui: moteris jį užblokavo; vadinasi, kažkas kitas paėmė jos telefoną ir jį užblokavo. Tai logiška, jeigu moters valia jo Visatos modelyje nėra fundamentalioji jėga. Kartais moteriai net tenka policijai įrodinėti, kad ji nedingo, nes vyrui atrodo neįmanoma, jog ji galėjo tiesiog nebenorėti su juo kalbėti. Astrologiniu požiūriu tai reta konfigūracija. Statistiniu – nebe tokia reta, kaip norėtųsi.

Nukelta į p. 16 ►

Žvaigždės jam žada

► Atkelta iš p. 15

Šiemet Merkurijus Kvantiniam meilužiui žada netikėtą žmogaus dingimą. Policija rekomenduoja pirmiausia patikrinti „WhatsApp“. Dingusiam žmogui žvaigždės žada ramybę, jeigu numeris liks užblokuotas.

X. Džentelmenas

Džentelmeną valdo Venera. Prancūzijoje.

Tai rafinuotas ženklas. Jis žino, kaip reikia rengtis, valgyti, mylėti, diskutuoti ir tepti sviestą. Ypač – kaip tai turėtum daryti tu. Džentelmenas nėra kontroliuojantis. Jis turi standartus. Todėl tavo tylus rytinis laikraščio skaitymas gali pasirodyti emociniu atstūmimu. Netinkamas požiūris į geopolitiką – santykių krize. Tavo akcentas – problema, kuri kažkodėl išryškėja tik tada, kai jis pralaimi ginčą. Šio ženklo atstovai dažnai pasižymi puikiomis manieromis. Tai labai patogu, nes absurdiškus reikalavimus galima pateikti mandagiai. Mandagumas čia nėra kontrolės priešingybė. Tai jos stalo etiketas. Man ilgai patiko vyrai, pasižymintys geromis manieromis. Tai suprantama. Po vyrų, nesilaikančių gerų manierų, žmogus sumažina standartus iki stalo įrankių.

Meilėje Džentelmenui žvaigždės žada visišką harmoniją. Tam reikės tik vienos nedidelės partnerės korekcijos: jos asmenybės. Procedūra atliekama be nejautros, tačiau laikantis etiketo.

XI. Patriarchas

Patriarchą valdo Saturnas. Jo ypatingoji galia – nebuvimas, kuris nė kiek nesumažina autoriteto.

Patriarchas gali dvidešimt metų nedalyvauti tavo gyvenime ir vis tiek, atsiradus tinkamai progai, grįžti į jį jau kaip krizių valdymo specialistas. Jam nereikia faktų. Užtenka situacijos. Dingo piniginė. Atsirado užsieniečiai. Kažkas kažkam paskambino. Po kelių planetinių tranzitų jau turime tarptautinį pagrobimą ir policiją. Čia tiktų pasakyti, kad obuolys nuo obels netoli rieda, tačiau šeimos gyvenimo sprendimų istorija neleidžia saugiai naudotis botanikos metaforomis. Vis dėlto Patriarchas palikuonims suteikia vieną svarbią dovaną: genetinį polinkį į naratyvą. Jis iš pamestos piniginės padaro kriminalinį trilerį. Kiti iš buvusių vyrų padaro horoskopą. Šeima yra šeima.

Šiemet Saturnas žada netikėtą sugrįžimą į artimo žmogaus gyvenimą. Artimas žmogus Saturnui primena, kad numeris vis dar užblokuotas. Autoritetui tai netrukdo.

XII. Ženklas dar nenustatytas

Dvylikto ženklo astrologams kol kas identifikuoti nepavyko. Tai neramina. Ne todėl, kad jo nėra. Todėl, kad greičiausiai dar nesusipažinome.

Astrologijoje tuščia vieta niekada nėra iš tikrųjų tuščia. Ji žymi potencialą. Ateinančią energiją. Naują ciklą. Psichoterapijoje tai vadinama neišmokta pamoka. Astrologė tikriausiai sakytų, kad po ilgų Saturno tranzitų pagaliau artėja brandesnių santykių etapas. Psichoterapeutė tikriausiai pasakytų kažką apie pasikartojančius prisirišimo modelius. Draugai, turintys daugiau empirinės medžiagos nei abi minėtos specialistės kartu, tikriausiai tiesiog atsidustų.

Šiuo klausimu dažniausiai išliekame optimistiški. Dvyliktas ženklas artėja. Draugai ruošiasi taip, kaip žmonės ruošiasi audrai, kurios vardas dar nepaskelbtas.

Astrologija dažnai kaltinama determinizmu. Esą jeigu mūsų charakterį, geismą ir pasirinkimus galima paaiškinti planetų padėtimi gimimo akimirką, žmogui nebelieka atsakomybės. Man ši kritika atrodo pernelyg griežta. Atsakomybės kai kuriems žmonėms puikiai pavyksta išvengti ir be astrologijos.

Vis dėlto būtų nesąžininga visą kaltę suversti Narcizo žvaigždynui. Planetos gali parodyti kryptį, tačiau jos nepriverčia penkerius metus gyventi su Liūdnuoju pijoku. Merkurijus neįrašo Profesoriaus numerio į telefoną. Venera neverčia manyti, kad Maestro šįkart tikrai suprato. Neptūnas neperka bilieto vykti pas dar vieną labai charizmatišką vyrą. Bent jau banko išrašuose prie tokių mokėjimų jo vardo nebūna.

Todėl ilgainiui tenka įtraukti tryliktą dangaus kūną. Stebėtoją. Stebėtojos orbita irgi pasižymi tam tikru nuoseklumu. Ją traukia vyrai, pasižymintys talentu, misija, tragedija, statusu, dideliu vidiniu pasauliu arba bent jau pakankamai įtikinama jo reklamine kampanija. Beveik visi jie buvo bent dešimčia metų vyresni už Stebėtoją. Tai ilgą laiką atrodė ne kaip statistinis dėsningumas, o kaip intelektinio suderinamumo įrodymas. Išimtis – Patriarchas. Jo atveju amžiaus skirtumas buvo ne pasirinkimas, o giminystės ryšys.

Amžius šioje astrologijoje atlieka panašią funkciją kaip Saturnas: suteikia autoriteto tam, kas kitu atveju galėtų pasirodyti tiesiog įžūlu. Dešimčia, penkiolika ar dvidešimčia metų vyresnis vyras jau spėjo savo įpročius pervadinti principais, nesėkmes – patirtimi, o emocinį neprieinamumą – sudėtingumu. Stebėtoja tuo metu dar tik mokėsi, kad žmogus gali kalbėti užtikrintai ir vis tiek nežinoti, ką daro. Kai kurie tai žinojo ir rinkosi ją būtent dėl mokymosi etapo.

Ženklai retai pasirodo grynu pavidalu. Jaunasis genijus ilgainiui tampa Nepripažintu talentu. Nepripažintas talentas, gavęs kabinetą, pereina į Profesoriaus statusą. Profesorius, atradęs estetinį šaliką, gali manifestuoti Maestro. Maestro po trečios taurės virsta Liūdnuoju pijoku, o ryte savo elgesį paaiškina kaip Psichonautas. Kvantinis meilužis dažnai yra tiesiog Mižnius, perskaitęs tris mokslo populiarinimo straipsnius. Džentelmenais gali būti jie visi, jeigu stalo įrankiai išdėlioti taisyklingai.

Paprastas žmogus, kuris ryte atsikelia, nueina į darbą, vakare paklausia, kaip praėjo diena, ir neturi sudėtingos teorijos, kodėl monogamija jam asmeniškai yra pasenusi socialinė konvencija, ilgą laiką gali atrodyti įtartinas.

Kur drama? Kur transcendencija? Kur bent vienas nebaigtas doktorantūros darbas? Žmogus tiesiog stovi virtuvėje ir pjausto pomidorą. Kažkas negerai. Gal todėl Narcizo žvaigždynas nėra vien vyrų astrologija. Kad žvaigždynas egzistuotų, kažkas turi sujungti žvaigždes linijomis. Šioje istorijoje tą darbą atlieka Stebėtoja. Ir atlieka kruopščiai.

Profesorius yra Profesorius, kol kas nors pakankamai ilgai sėdi jo auditorijoje. Maestro reikia publikos. Liūdnajam pijokui – žmogaus, kuris kiekvieną naują ciklą dar kartą palaikytų išimtimi. Nepripažintam talentui reikia bent vieno pripažįstančio žmogaus. Kvantiniam meilužiui reikia dalelės, su kuria galėtų būti susietas. Visiems jiems labai pravertė Stebėtoja, kuri jų amžių palaikė išmintimi, dėmesį – atpažinimu, o perspėjimus – siužeto įžanga.

Stebėtojos, savo ruožtu, turi nuostabų gebėjimą žiūrėti į raudoną vėliavą ir galvoti, kad čia turbūt labai retas tekstilės kūrinys. Mano atveju padėjo ir tai, kad vėliavą paprastai laikė gerokai vyresnis vyras. Atrodė, kad jis turėtų žinoti, ką reiškia spalvos. Žmogus mokosi. Lėtai. Kartais dvylika ženklų. Kartais tie patys ženklai tiesiog su kitu šaliku.

Tačiau šiemet žvaigždės nuteikia optimistiškai. Jupiteris pereina į brandos namus, Saturnas stiprina ribas, o Merkurijus pagaliau nustoja retrograduoti per kontaktų sąrašą. Meilėje numatomas ramus laikotarpis. Tai šiek tiek neramina. Bet astrologai prašo nepanikuoti. Narcizui žvaigždės žada daug. Stebėtoja šįkart – nieko.

– MONIKA SOKAITĖ –

CHARLES WRIGHT

► Atkelta iš p. 9

— —

Tai ir viskas. Paskui jau nieko nelieka.
Kaip sako Meng Čiao:
„Kurį laiką dulkės gula ant mano apsiausto.“

[1998]

Kas gi nutiko Alui Li?

Nutiko tai, kas mums visiems nutinka: vaikščiojom
Žeme, švystelėjom į orą kelias saujas
Žemių, ir krisdamos jos užklojo mus.

[2014]

Draugėn

Jau viena diena atsiskyrė nuo visų kitų priešakyje.
Mano nuotrauka jos kišenėlėje.
Praeitin ji nori nusinešti mano kvėpavimą vėjo maišelyje.

Eiles rašau, kad atsipinkliočiau, atlikčiau atgailą ir išdingčiau
Pro viršutinį kamputį dešinėje, kad padėkočiau malda.

[1977]

Lopšinė

Pasakiau, ką pasakyti turėjau,
Tiek melodingai, kiek man buvo duota.

Pasakiau, ką pasakyti turėjau,
Tiek, kiek įstengiau užgriebt.
Pabuvojau visur,

Kur įsigeidžiau, išskyrus Jeruzalę,
Kurios net nėra, todėl, manau, laikas keliaut,

Laikas eiti,
Laikas sutikti tuos, kurių niekad nesutikai,
laikas sakyti „labanakt“.

Malonėk mums tylos, malonėk – neatsiliepk,
Malonėk mums šešėlių, kad ir danguj
vogčia besipulkuojančių – vis tiek.

[2014]

Ars poetica, II

Po šitiekos metų aš suvokiu, kad esu tikintis:
Tikiu tuo, ką turi pasakyti griaustinis ir žaibas;
Tikiu sapnų tikrumu
ir kad mirtis dusyk atsiteisia;
Tikiu, kad nudžiūvę lapai ir juodas vanduo pripildo man širdį.

Aš mirsiu kaip debesis, gražus, baltas, kupinas niekio.

Naktinis dangus – tai ideograma,
skylėm išmušta kodų kortelė.
Jis mano, kad jis yra žodis to, kas ateis.
Šitaip jis mano, bet naktinis dangus – tik Paskutinės išeities
biblioteka,
Atspindėta Didžiojo nesusipratimo šviesa.

Dievas yra ugnis, kurios įsitvėrę mano pėdos.

[1998]

Vertė Andrius Patiomkinas

Vertimą iš dalies finansavo Lietuvos kultūros taryba

Redaktorė – Eglė Frank
(*egle.frankone@gmail.com*, +370 698 80 890).
Vertimai, „Skaitykla Nr. 5“ – Andrius Patiomkinas.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (+370 652 87 978).
Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.

Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760.
4 spaudos lankai. Indeksas 0109. Tiražas 1 268 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“.
Spausdino „Lietuvos ryto“ spaustuvė,
Sodų g. 83, Skaidiškės, LT-13274 Vilniaus r. sav.
Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 54 928 Eur
paramą laikraščio leidybai ir 70 000 Eur projektui
„Kultūros riboženkliai ir trajektorijos“.

MRF MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS
KPLA NARYS

9 771392 776033